

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№11 (258)**

Київ 2022

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 11 (258). – К., 2022. – 119 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ

Протокол №6 від 29.11.2022 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЬКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індекссування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2022. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2022

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№11 (258)**

Kyiv 2022

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 11 (258). K., 2022. – 119 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM
Protocol No. 6 dated November 29, 2022

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2022. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2022

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624225>

ПЕТРАКОВСЬКА О.В.

Формування облікової політики в банках України

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан розвитку банківської системи України характеризується збільшенням процесів глобалізації міжнародного ринку капіталу. Це зумовлює проведення певних перетворень у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в Україні, які включають здійснення комплексу заходів для забезпечення адекватності бухгалтерського обліку міжнародним принципам і стандартам, тобто розвиток нової облікової політики як на державному рівні, так і на рівні окремого банку. Оскільки банки є найважливішою ланкою української економіки та складовою грошово-кредитної системи, відчують на собі весь спектр впливу як макроекономічної ситуації у країні, так і державних заходів регулювання, то розробка облікової політики для них є найважливішим і складним завданням.

Метою дослідження є: узагальнення теоретичних розробок науковців та розроблення пропозицій, спрямованих на формування та розвиток облікової політики банків України.

Методи дослідження. В статті використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняння, метод узагальнення даних, дослідження базується на системному підході до розглянутих проблем, вивченні їх взаємозв'язку та розвитку.

Результати дослідження. Науково обгрунтовано та сформульовано уточнене визначення поняття «облікова політика». Авторське трактування відображає практичну сутність облікової політики, виходячи з сучасних тенденцій її розробки. Запропоновано класифікацію цілей облікової політики з урахуванням актуальних напрямів досліджень, перспектив розвитку бухгалтерського обліку та фінансової звітності у процесі їх зближення з МСФЗ. Запропонований алгоритм методики формування облікової політики, яка заснована на пріоритеті мети фінансової звітності.

Галузь застосування результатів. В галузі економічних наук та в практичній діяльності банків.

Висновки за статтею. На підставі дослідження існуючих підходів до тлумачення облікової політики встановлено, що за наявності великої кількості альтернативних думок, сьогодні все ще немає єдиної та вичерпної відповіді на питання про зміст досліджуваного поняття. Запропоновано уточнене визначення поняття «облікова політика», що враховує системний підхід до формування фінансової інформації при побудові облікової політики, відповідність облікової політики конкретним цілям та нормам законодавства. Запропоновано варіант класифікації цілей облікової політики. На основі чотирьох критеріїв виділено групи цілей облікової політики. Систематизація елементів облікової політики дозволила запропонувати новий підхід до процесу формування облікової політики,

що ґрунтується на пріоритеті мети фінансової звітності, що відповідає міжнародній практиці бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Ключові слова: облікова політика, бухгалтерський облік, банк.

PETRAKOVSKA O.V.

Formation of accounting policy in banks of Ukraine

Relevance of the research topic. The current state of development of the banking system of Ukraine is characterized by an increase in the processes of globalization of the international capital market. This necessitates the implementation of certain transformations in accounting and financial reporting in Ukraine, which include the implementation of a set of measures to ensure the adequacy of accounting to international principles and standards, that is, the development of a new accounting policy both at the state level and at the level of an individual bank. Since banks are the most important link of the Ukrainian economy and a component of the monetary and credit system, they feel the full range of influence of both the macroeconomic situation in the country and state regulatory measures, so the development of accounting policy is the most important and difficult task for them.

The purpose of the study is: generalization of the theoretical developments of scientists and the development of proposals aimed at the formation and development of the accounting policy of Ukrainian banks.

Research methods. The article uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, comparison, the method of summarizing data, the research is based on a systematic approach to the considered problems, the study of their relationship and development.

Research results. A refined definition of the concept of «accounting policy» has been scientifically substantiated and formulated. The author's interpretation reflects the practical essence of accounting policy, based on modern trends in its development. A classification of the goals of the accounting policy is proposed, taking into account the current directions of research, prospects for the development of accounting and financial reporting in the process of their convergence with IFRS. The algorithm of the proposed method of forming the accounting policy, which is based on the priority of the goal of financial reporting, contains the stages of the development of the accounting policy.

Field of application of results. In the field of economic sciences and in the practical activity of banks.

Conclusions according to the article. On the basis of the study of existing approaches to the interpretation of accounting policy, it was established that, in the presence of a large number of alternative opinions, there is still no single and comprehensive answer to the question of the content of the studied concept. A refined definition of the concept of «accounting policy» is proposed, which takes into account the systematic approach to the formation of financial information when building the accounting policy, the compliance of the accounting policy with specific goals and legislation. A variant of the classification of the goals of the accounting policy is proposed, which includes the goals of accounting and the goals of financial reporting, systematized according to various classification features. Based on four criteria, groups of accounting policy goals are selected. The systematization of accounting policy elements made it possible to offer a new approach to the process of accounting policy formation, which is based on the priority of the goal of financial reporting, which corresponds to the international practice of accounting and financial reporting.

Keywords: accounting policy, accounting, bank.

Постановка проблеми. Прийняття ефективних управлінських рішень можливе при наявності релевантної інформації, що формується в рамках обліково-аналітичної системи банків на основі раціонально сформованої облікової політики (далі – ОП). Облікова політика – це найважливіший інструмент ефективного управління та довгострокового розвитку банків, що дозволяє змодельова-

ти обліковий процес, виходячи з обраної та реалізованої стратегії розвитку банків. Банкам потрібна ОП, яка здатна забезпечити високу достовірність та інформативність звітних даних, баланс інтересів різних груп користувачів звітності, мінімізацію оподаткування та низку інших завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стосовно формування ОП на сьо-

годнішній день більш опрацьовані для промислових підприємств. Проте системного підходу не розроблено. Щодо банків, то значний внесок у вирішення актуальних проблем формування ОП внесли О.А. Андренко, О.С. Мордовцев [1], В.І. Варцаба, К.С. Машіко [2], Н.Б. Литвин [3], Г.І. Спак [7] і М. Чмута [8] та інші.

Не применшуючи цінності отриманих результатів, необхідно відзначити недостатність комплексних досліджень щодо ОП у банківському секторі України.

Теоретичні, методичні та організаційні питання ОП банку залишаються актуальними та недостатньо дослідженими. Цим визначається потреба вивчення нормативно-правового регулювання ОП, обґрунтування та розроблення пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правових актів, що регламентують ОП, дослідження практики формування ОП.

Таким чином, здійснені економічні перетворення, підвищення ролі бухгалтерського обліку, як бази прийняття управлінських рішень, необхідність вироблення методології постановки системи обліку в банках, що мінімізує ймовірність перекручення фінансових показників, що враховує специфіку діяльності та забезпечує задоволення інтересів користувачів фінансової інформації, зумовили актуальність дослідження щодо розробки формування ОП в банках України.

Метою статті є: узагальнення теоретичних розробок науковців та розроблення пропозицій, спрямованих на формування та розвиток ОП банків України.

Виклад основного матеріалу. В умовах фінансової нестабільності ОП відіграє велику роль в управлінні банком, тому її формуванню та реалізації приділяється все більша увага. ОП знаходить своє відображення в реалізації, як фінансової політики, так і стратегії банку загалом. ОП сприяє ефективному розподілу та використанню економічних ресурсів банку, залученню довгострокових ресурсів та виробленню цільових установок.

Кожен банк розробляє та затверджує ОП, яка повинна включати документи, що відображають особливості діяльності кожного банку, а також масштабність виконуваних банком операцій, умови діяльності його філій та відділень.

Розробка ОП – складний багатоетапний процес, значення якого велике. Автоматичне дублювання ОП від одного звітного періоду до іншого

не тільки неефективне, а й небезпечне, оскільки господарська ситуація, що змінилася, зрушення у зовнішньому та внутрішньому середовищі банку здатні стати причиною погіршення фінансового стану банку, якщо ОП не коригується.

Банки України розвиваються у досить жорстких конкурентних умовах, що склалися між банками – партнерами, між банками та небанківськими фінансовими посередниками. Вижити в умовах конкурентної боротьби здатні лише ті, які використовують у своїй діяльності новітні та ефективні технології управління, що сприяють розвитку банківського бізнесу.

Кардинальні перетворення, що здійснюються в бухгалтерському обліку в рамках його відповідності міжнародним стандартам, вимагають від банківського сектора чимало зусиль щодо розробки нових методологічних підходів та організації обліку основних видів банківської діяльності.

Проблема побудови обліку у кожному конкретному банку полягає у встановленні такої сукупності правил, реалізація яких забезпечила б максимальний ефект від ведення обліку. При цьому під ефектом у цьому випадку розуміється своєчасне формування фінансової та управлінської інформації, її достовірність, доступність та корисність для широкого кола зацікавлених користувачів.

Необхідно забезпечити цілісність системи бухгалтерського обліку в банку, що можливо лише у разі формування ОП, так як вона охоплює всі аспекти облікового процесу.

Перелік питань, що регулюються сьогодні ОП, повинен доповнюватися та уточнюватися в міру розвитку та вдосконалення системи бухгалтерського обліку, розвитку інформаційних технологій, розвитку банківського сектора, диверсифікації послуг, що надаються, та розвитку економіки в цілому.

ОП слід оформляти як комплекс взаємозалежних документів, кожен із яких є її невід'ємною частиною та затверджується у порядку, визначеному для облікової політики загалом.

Документи мають будуватися на єдиних методологічних, структурних, змістовних принципах, і розробка кожного з них не може бути відірвана у часі чи з інших характеристик від розробки всього комплексу. При цьому коригування одного з документів з великим ступенем ймовірності вимагатиме коригування інших.

Взаємозв'язок документів, що формують ОП, зобов'язує банки виробити оптимальну схему розроб-

ки цих документів, тобто схему, що дозволяє врахувати всі особливості діяльності банків та коригувати процес розробки з найменшими втратами часу.

На даний час актуальними питаннями є осмислення сутності ОП. Незважаючи на сформовану нормативну базу та багаторічну історію застосування ОП, думки авторів щодо значення та доцільності її практичного використання досі не є однозначними.

В теорії бухгалтерського обліку відсутнє єдине, чітке трактування поняття «облікова політика». Для більш глибокого дослідження сутності цього поняття потрібно провести оцінку відповідних положень чинних законодавчих та нормативно-правових актів, накопичених результатів наукових праць щодо визначення ОП (табл. 1).

Аналіз опублікованих досліджень, присвячених ОП, показав, що в спеціальній літературі практично відсутні публікації, присвячені методичним рекомендаціям процесу її розробки в банківському секторі. Наявні публікації можна розділити на 3 групи, що відрізняються глибиною підходу авторів до вивчення питання.

До першої групи входять навчальні посібники, підручники, в яких наводиться загальне поняття ОП. В них наводиться визначення ОП відповідно до МСБО, або законодавчого чи нормативно-правового акту. Теоретичні аспекти поняття «облікова політика» не розглядаються.

До другої групи відносяться науково-практичні публікації.

В таких роботах:

Таблиця 1. Підходи до трактування терміну «облікова політика»

Підходи до трактування терміну «облікова політика»	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [6]	Положення про організацію бухгалтерського обліку в банках України [5]	В.І. Варцаба, К.С. Машіко [2]	МСБО 8 [4]	Н.Б. Литвин [3]	Г.І. Спаяк [7]	О.А. Андренко, О.С. Мордовцев [1]	І.М. Чмутова [8]
сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності	+							
сукупність принципів, методів і процедур, що використовується банком для ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності		+						
сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються банком для складання та подання фінансової звітності			+		+			
конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності				+				
складова системи управління банком, зокрема, організації інформаційного забезпечення банківського менеджменту						+		
сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, які використовує банк для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності							+	
сукупність базових теоретичних положень, у тому числі принципів, методів і процедур, що затверджені Правлінням банку та використовуються бухгалтерією банку для організації та здійснення обліку, складання та подання фінансової звітності								+

Джерело: сформовано автором на основі [1,2,3,4,5,6,7,8]

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

1) наводиться визначення ОП у відповідності до законодавчого чи нормативно – правового документа;

2) визначення ОП у відповідності до законодавчого чи нормативно – правового документа коригується відповідно до цілей та змісту підходів до формування ОП;

3) формуються альтернативні визначення ОП.

У третій групі робіт дослідники пропонують вирішення окремих проблем бухгалтерського обліку у межах можливостей ОП.

Виявлені в процесі дослідження обмеження, властиві наявним трактуванням ОП, відсутність у них сутнісних характеристик ОП стримують як процес пізнання досліджуваної категорії, так і процес формування ОП відповідно до поставлених цілей.

Вважаємо, що уточнене визначення поняття «облікова політика» повинно враховувати системний підхід до формування фінансової інформації при побудові ОП, відповідність ОП конкретним цілям та нормам законодавства.

Основні складові ОП банку визначені у Положенні про організацію бухгалтерського обліку в банках України (рис. 1).

ОП банків характеризується наявністю наступних проблем:

1) відсутність обдуманих цілей формування ОП, що характеризує багато в чому формальне ставлення до неї. Причиною такого підходу є недооцінка наслідків і можливостей ОП, у тому числі як інструменту моделювання картини фінансового стану банку, що подається в бухгалтерській звітності;

Вивчення теорії та практики бухгалтерського обліку (фінансової звітності), змісту основних облікових концепцій на різних етапах історичного розвитку бухгалтерського обліку дозволило зробити висновок про різноманітність цілей ОП. Визнання певних цілей ОП сприятиме розумінню значення обліку, що дозволить сформулювати обґрунтовані практичні рекомендації та призведе до вдосконалення облікової діяльності у банках загалом, зробить її більш послідовною.

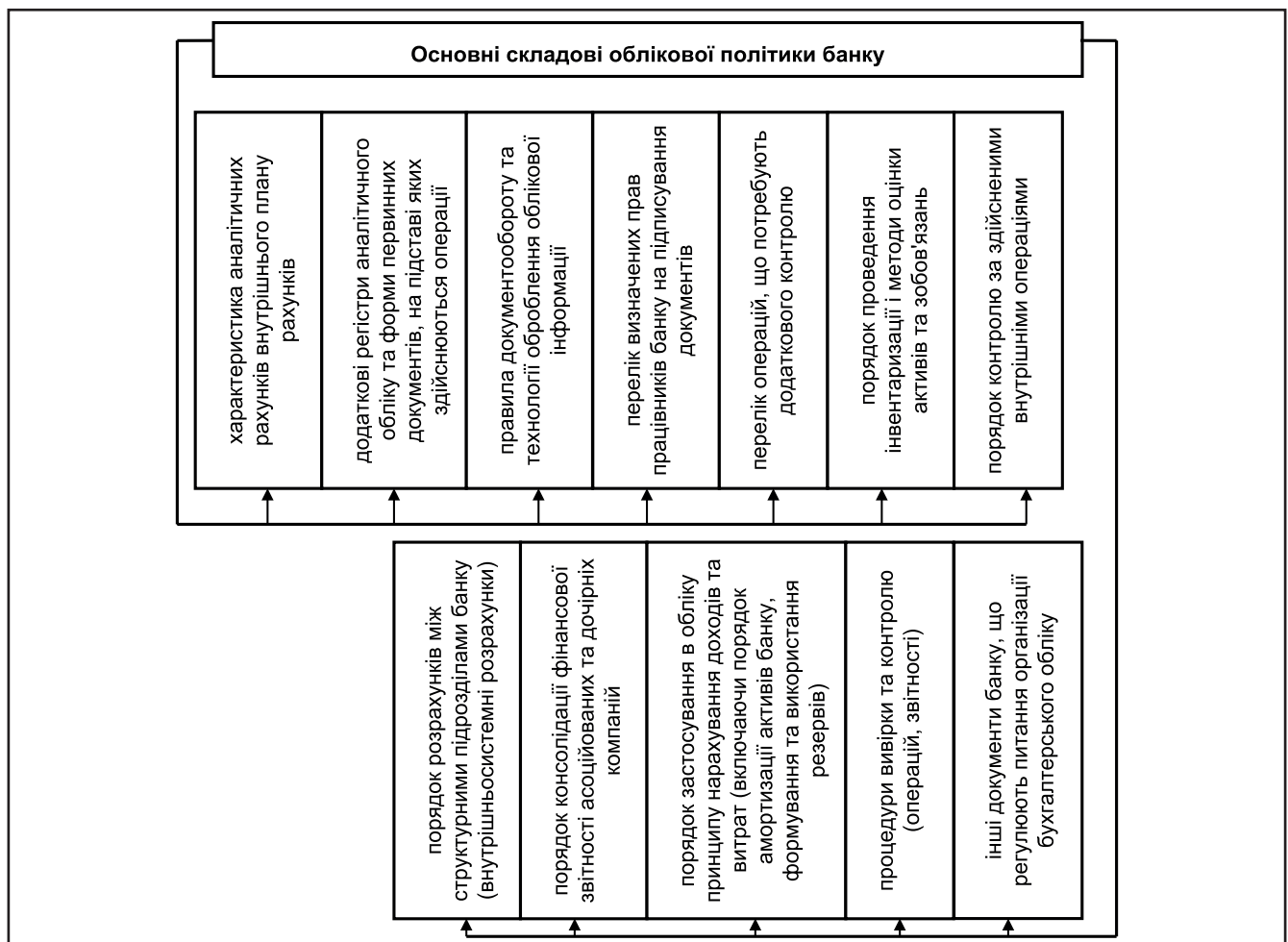

Рисунок 1. Основні складові ОП банку

Джерело: сформовано автором на основі [5]

У міру розвитку теорії та практики бухгалтерського обліку (фінансової звітності) критерії класифікації, групи, види цілей у групах можуть змінюватися та доповнюватися.

Пропонуємо варіант класифікації цілей ОП на основі наступних ознак: за рівнем формування (міжнародні, національні); за характером інтересів (зовнішні, внутрішні), за функціональною спрямованістю (організаційні, методичні) та інформаційною спрямованістю (економічні, соціальні).

2) формування ОП банків переважно здійснюється в умовах відсутності комплексного підходу, що не дозволяє отримати максимальний ефект від функціонування облікової системи, а також свідчить про недостатній розвиток процесу формування ОП і передбачає потенціал її вдосконалення.

На основі вивчення науково-практичних публікацій, а також існуючої практики побудови ОП банків обґрунтовано необхідність досліджень етапів розробки ОП.

Для вдосконалення ОП та її зближення з підходами, закладеними у МСФЗ, запропоновано організувати процес формування ОП на основі мети фінансової звітності, систематизуючи її елементи в ієрархічному порядку згідно з етапами розробки ОП:

1) формування основ ОП (мета фінансової звітності; склад і структура фінансової звітності; сукупність об'єктів бухгалтерського обліку (елементів фінансової звітності); трактування, угруповання у бухгалтерському обліку, види облікової оцінки, які застосовуються; завдання бухгалтерського обліку та фінансової звітності; принципи ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності);

2) вибір сукупності взаємозалежних засобів та операцій з упорядкування та контролю даних, що надходять у певному нормативно – правовому, програмному, організаційному середовищі;

3) формування комплексу методів, правил та альтернатив, що використовуються для обробки наявних даних.

Висновки

У процесі дослідження отримані такі найбільш суттєві результати:

1. На підставі дослідження існуючих підходів до тлумачення ОП встановлено, що за наявності великої кількості альтернативних думок, сьогодні все ще немає єдиної та вичерпної відповіді на питання про зміст досліджуваного поняття. Авторська ін-

терпретація ОП розкриває основну роль облікової політики в управлінні процесами формування фінансової інформації, що орієнтує її на постановку та досягнення певної інформаційної цілі.

2. Доведено, що з розвитком ринкової економіки та ускладненням банківської діяльності роль ОП у системі управління банком зростатиме, та її структура буде диверсифікуватися.

3. На базі аналізу теорії та практики бухгалтерського обліку (фінансової звітності), змісту основних облікових концепцій та нормативно – правових документів у галузі бухгалтерського обліку та фінансової звітності автором обґрунтовано необхідність цільового підходу до ОП на сучасному етапі розвитку бухгалтерського законодавства. Запропоновано варіант класифікації цілей ОП, що включає цілі бухгалтерського обліку та цілі фінансової звітності, систематизовані за різноманітними класифікаційними ознаками. Цільовий підхід до ОП відповідає МСФЗ та дозволяє розробити ОП, орієнтовану на різнобічні потреби користувачів фінансової інформації.

4. Систематизація елементів ОП дозволила запропонувати новий підхід до процесу формування ОП, що ґрунтується на пріоритеті мети фінансової звітності, що відповідає міжнародній практиці бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Список використаних джерел

1. Андренко О. А., Мордовцев О.С. Механізм формування облікової політики банків. Комунальне господарство міст, 2017, випуск 138. С. 57 – 62

2. Варцаба В.І., Машіко К.С. Облік у банках (у таблицях і схемах) : Навч. посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. 184 с.

3. Литвин Н. Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ): підручник. [2-ге вид., доп. і перероб.]. К.: «Центр учбової літератури», 2017. 676 с.

4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» від 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_020#Text

5. Положення про організацію бухгалтерського обліку в банках України: постанова Правління НБУ № 75 від 04.07.2018 р. (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text>

6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996–XIV (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

7. Спяк Г. І. Облікова політика в управлінні банком: організаційно – методичний аспект. Наукові записки. Серія «Економіка». Випуск 17. 2011. С. 392–397

8. Чмута І. М. Фінансовий облік у банках : навчальний посібник для студентів напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит». Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 360 с.

References

1. Andrenko O. A., Mordovtsev O.S. Mekhanizm formuvannya oblikovoyi polityky bankiv. Komunal'ne hospodarstvo mist, 2017, vypusk 138. S. 57 – 62

2. Vartsaba V.I., Mashiko K.S. Oblik u bankakh (u tablytsyakh i skhemakh) : Navch. posibnyk. Uzhhorod: Vydavnytstvo UzhNU «Hoverla», 2016. 184 s.

3. Lytvyn N. B. Finansovyy oblik u bankakh (u konteksti MSFZ): pidruchnyk. [2–he vyd., dop. i pererob.]. K.: «Tsentр uchbovoyi literatury», 2017. 676 s.

4. Mizhnarodnyy standart bukhhalters'koho obliku 8 «Oblikovi polityky, zminy v oblikovykh otsinkakh ta pomylky» vid 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_020#Text

5. Polozhennya pro orhanizatsiyu bukhhalters'koho obliku v bankakh Ukrainy: postanova Pravlinnya NBU № 75 vid 04.07.2018 r. (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text>

6. Pro bukhhalters'ky oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 № 996–XIV (iz zminamy ta dopovnennyamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

7. Spyak H. I. Oblikova polityka v upravlinni bankom: orhanizatsiyno – metodychnyy aspekt. Naukovi zapysky. Seriya «Ekonomika». Vypusk 17. 2011. S. 392–397

8. Chmutova I. M. Finansovyy oblik u bankakh: navchal'nyy posibnyk dlya studentiv napryamu pidhotovky 6.030508 «Finansy i kredyt». Kh. : KhNEU im. S. Kuznetsya, 2015. 360 s.

Дані про автора

Петраковська Олена Володимирівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування Національна академія статистики, обліку та аудиту

e-mail: petrakov-elena@ukr.net

Data about the author

Olena Petrakovska,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor at the Department of Accounting, Audit and Taxation, National Academy of Statistics, Accounting and Audit

e-mail: petrakov-elena@ukr.net

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624321>

ЗОРИНА О.А.

Маржинальний аналіз як важливий інструмент прийняття управлінських рішень

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах перед підприємствами в умовах динамічного розвитку економіки все більшого значення набуває завдання прийняття ефективних управлінських рішень. Важливу роль при обґрунтуванні управлінських рішень відіграє маржинальний аналіз або аналіз беззбитковості. Даний аналіз дозволяє пов'язати виробничу діяльність, ділову активність із фінансовими результатами, визначити точку беззбитковості, за якої підприємство не зазнає збитків.

Метою дослідження є: обґрунтування необхідності маржинального аналізу для забезпечення моделювання фінансових результатів, оптимізації їх розміру, здійснення управління витратами з метою підвищення ефективності господарської діяльності виробничих підприємств.

Методи дослідження. Аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування та узагальнення як загально логічні методи наукового пізнання застосовано для обґрунтування можливості формування показників маржинального доходу. Застосування економіко–математичних методів стало базою визначення відповідності вітчизняної системи аналізу доходів і витрат вимогам управління.

Результати дослідження. У статті розглядається необхідність проведення маржинального аналізу на підприємствах з метою прогнозування фінансових результатів, виходячи з передбачуваного стану витрат, а також визначення обсягу реалізації, що забезпечує беззбиткову діяльність.

Галузь застосування результатів. В галузі економічних наук та в практичній діяльності суб'єктів господарювання.

Висновки за статтею. Досліджено, що аналіз беззбитковості дозволяє точно обґрунтувати результати для вибору стратегії розвитку підприємства, виявити оптимальні пропорції між змінними та постійними витратами, мінімізувати підприємницькі ризики.

Ключові слова: маржинальний аналіз, точка беззбитковості, маржинальний дохід, постійні витрати, змінні витрати, поріг рентабельності.

ZORINA O.A.

Marginal analysis as an important tool management decision-making

Relevance of the research topic. In modern conditions, the task of making effective management decisions is becoming increasingly important for enterprises in the context of dynamic economic development. An important role in justifying management decisions is played by marginal analysis or break-even analysis. This analysis allows you to connect production activity, business activity with financial results, to determine the break-even point at which the company does not experience losses.

The purpose of the research is: substantiation of the need for marginal analysis to ensure modeling of financial results, optimization of their size, implementation of cost management in order to increase the efficiency of economic activity of manufacturing enterprises.

Research methods. Analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction and generalization as generally logical methods of scientific knowledge are applied to justify the possibility of forming indicators of marginal income. The application of economic and mathematical methods became the basis for determining the compliance of the domestic system of income and expenditure analysis with management requirements.

Research results. The article examines the necessity of conducting marginal analysis at enterprises in order to forecast financial results, based on the estimated state of expenses, as well as determining the volume of sales that ensures break-even.

Field of application of results. In the field of economic sciences and in the practical activities of economic entities.

Conclusions according to the article. It has been studied that the break-even analysis allows you to accurately substantiate the results for choosing a company development strategy, to identify the optimal proportions between variable and fixed costs, and to minimize business risks.

Key words: marginal analysis, break-even point, marginal revenue, fixed costs, variable costs, break-even point.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, що характеризуються динамічністю розвитку економіки, все більшого значення набуває завдання прийняття ефективних управлінських рішень. Для формування якісно нового рівня управління необхідно максимально повно обґрунтувати управлінські рішення та чітко оцінити їхню ефективність на всіх рівнях управління. Кожне рішення, що стосується ціни, витрат, обсягу і структури реалізованої продукції, впливає на фінансові результати підприємства. Простим і дуже точним способом визначення взаємозалежності, взаємозв'язку між цими категоріями є маржинальний аналіз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості маржинального аналізу при використанні в системі управлінського обліку у процесі планування та контролю витрат і фінансових результатів підприємства розкрито у працях зарубіжних і

вітчизняних вчених-економістів: А. Апчерч, С. Кім, О. Клементьева, О.Золотарьова, Т. Одінцова, А. Паскалова, О. Терещенко, А. Купрієнко, А. Осадча та ін. Проте малодослідженим залишається питання практичного застосування даного інструментарію на вітчизняних підприємствах.

Метою статті є: обґрунтування необхідності маржинального аналізу для забезпечення моделювання фінансових результатів, оптимізації їх розміру, здійснення управління витратами з метою підвищення ефективності господарської діяльності виробничих підприємств.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних цілей будь-якого бізнесу є отримання та нарощування прибутку. Однак під впливом численних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища можливий ризик виникнення збитків чи навіть банкрутства. У зв'язку з цим перед керів-

ництвом підприємства постає безліч питань щодо планування діяльності таким чином, щоб забезпечити ефективне та стійке його функціонування.

Даний напрямок дослідження може здійснюватися за допомогою застосування маржинального аналізу, а саме інструментарію, яким він оперує. Аналіз співвідношення «Витрати – обсяг – прибуток» – потужний інструмент менеджерів, який допомагає зрозуміти взаємозалежність між ціною продукції, рівнем виробництва, прямими витратами на одиницю продукції, загальною сумою постійних витрат, змішаними витратами та прибутком. Крім того, він є ключовим фактором у процесі прийняття необхідних управлінських рішень, наприклад визначення обсягів виробництва, асортиментної та цінової політики, маркетингової стратегії, конкурентоспроможності продукції і т.д., тому аналіз за цією моделлю дозволяє визначити найбільш вигідне співвідношення між змінними та постійними витратами, ціною та обсягом виробництва продукції.

Головна роль у формуванні стратегії ефективного управління підприємством належить маржинальному прибутку. Щоб досягти зростання рентабельності, необхідно збільшити величину маржинального прибутку і це можливо такими способами: знизити ціну продажу та відповідно збільшити обсяг реалізації; збільшити постійні витрати та збільшити обсяг продукції; пропорційно змінювати змінні, постійні витрати та обсяг випуску продукції.

Наприклад, завдяки специфічним показникам цього виду аналізу, керівна ланка може визначити обсяг реалізації, який дозволить забезпечити бажаний прибуток. Крім того, в рамках цієї концепції можна розглядати і політику ціноутворення, наприклад, визначати мінімальну ціну на конкретний вид готової продукції, яка б забезпечила беззбитковість підприємству. Маржинальний аналіз – це один із методів аналізу, спрямований на вивчення співвідношення трьох базових показників діяльності підприємства – обсягу реалізації, собівартості та прибутку, на підставі яких здійснюється прийняття управлінських рішень керівництвом економічного суб'єкта. Основним же припущенням маржинального аналізу виступає розподіл витрат на змінні та постійні.

У зарубіжній літературі зустрічається така назва маржинального аналізу, як CVP (cost – volume – profit), що в перекладі означає основні категорії виду аналізу, що вивчається – витрати, обсяг і

прибуток. Тому можна говорити про те, що маржинальний аналіз дає можливість планування, аналізу одного з показників при заданих значеннях інших та наслідків зміни їх значень. Іншими словами, цей вид аналізу служить для виявлення резервів зростання прибутку при встановленні співвідношення між витратами та виручкою підприємства.

Визначальними показниками маржинального аналізу є такі значимі для виробничо-господарської діяльності показники як беззбитковий (критичний) обсяги виробництва та продажу продукції, поріг рентабельності (точка беззбитковості), виробничий левверидж, фінансовий левверидж, запас фінансової міцності та ін. Всі ці поняття на практиці тісно пов'язані з поняттям маржинального доходу. Маржинальний дохід визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції та змінними витратами, необхідними для її виробництва. Також можна визначити маржинальний дохід на одиницю продукції як різницю між ціною продукції та змінними витратами на одиницю. Зазначений показник може бути розрахований як по підприємству загалом, так і по окремих видах продукції. У другому випадку з'являється можливість визначення того, яка саме продукція є найбільш прибутковою, а також виробництво якої продукції погано впливає на загальні показники діяльності підприємства. Іншими словами, здійснюється ранжування видів продукції з метою прийняття оптимального управлінського рішення щодо виробничої програми підприємства. У зв'язку з цим можна говорити, що дані про маржинальний дохід необхідні в рамках внутрішнього управління підприємством (для управлінців у галузі виробництва, маркетингу, менеджменту та фінансів).

Ще одним показником, з розрахунку якого і почалася історія маржинального аналізу, є точка беззбитковості. У міжнародній та вітчизняній практиці точку беззбитковості також називають точкою рівноваги або мертвою точкою. У економічній літературі також часто можна зустріти позначення цієї точки як поріг рентабельності. Беззбитковість – своєрідний фінансовий кордон, на якому підприємство покриває свої сукупні витрати, а прибутку ще не отримує. Отже, точка беззбитковості – певне значення суми виручки, коли прибуток дорівнюватиме нулю, тобто сукупні витрати підприємства (змінні і постійні) дорівнюватимуть виручці від продажів. Крім того, цей показник можна обґрунтува-

ти з кількісної точки зору: точка беззбитковості – це такий обсяг продажів продукції, реалізація якої не завдає підприємству збитків, але при цьому не супроводжується формуванням прибутку. Реалізація продукції в більшій кількості, ніж це значення, приносить підприємству позитивний фінансовий результат, а в меншій – негативний. Розрахунок точки беззбитковості, безперечно, є важливою частиною планування діяльності підприємства, тому що дає відповіді на багато питань, що стосуються виробничого та збутового процесу, наприклад: визначення оптимальної ціни продукції; можливості розширення виробництва; оцінка успішності підприємства; виявлення «слабких місць» та проблем у виробництві.

Також важливим показником маржинального аналізу є коефіцієнт маржинального доходу, який розраховується як відношення маржинального доходу до виручки від реалізації. За підсумками отриманого результату визначається, скільки маржинального доходу підприємство отримає під час продажу конкретного виду готової продукції. За допомогою цього показника може здійснюватися ранжування продукції у бік виробництва та реалізації тих позицій, які забезпечать підприємству максимальний прибуток. Застосування та розрахунок показника маржинального доходу краще дає уявлення про вигоду випуску тієї чи іншої номенклатури продукції порівняно з обчисленням прибутку як різниці між виручкою та повною собівартістю. Справа в тому, що маржинальний дохід враховує тільки витрати, що відносять безпосередньо до цього продукту, не враховуючи різні орендні платежі та інші постійні витрати підприємства, тобто дає уявлення лише про саму продукцію. В умовах неповного завантаження виробничих потужностей зняття з виробництва навіть неприбуткової продукції на основі повних витрат може призвести до ще більшого погіршення фінансового стану.

Так як в основу маржинального аналізу покладено розподіл виробничих витрат залежно від зміни обсягу виробництва на змінні витрати та постійні, то важливо враховувати, що змінні витрати при аналізі поведінки витрат змінюються при різних ступенях ділової активності, а постійні витрати залишаються незмінними. У практичній діяльності кожного підприємства набір критеріїв віднесення статей витрат до змінної чи постійної частини залежить від специфіки під-

приємства, прийнятої облікової політики, цілей аналізу. Умовний характер поділу витрат на постійні та змінні складові є найважливішим недоліком маржинального аналізу, що спричиняє неточність отриманих результатів. А за багатомономенклатурного виробництва виникає проблема поділу змінних витрат загального характеру між окремими видами продукції.

Для вирішення завдання розподілу витрат на постійні та змінні складові вчені-економісти пропонують різні методи: метод вищої-нижчої точки; графічний метод; метод найменших квадратів, кожен із яких має свої переваги та недоліки.

Слід зазначити, що метод вищої-нижчої точки є простим у застосуванні. Сутність його полягає в наступному: з усієї сукупності даних вибирають два періоди з найменшим та найбільшим обсягом виробництва. Потім визначаються середні змінні витрати у собівартості одиниці виробленої продукції. Загальна сума постійних витрат обчислюється як різниця між загальною сумою витрат звітнього періоду та змінними витратами при відповідному обсязі виробництва. Для визначення витрат використовуються лише дві точки, надійність оцінки цілком залежить від того, наскільки типово по відношенню до всього інтервалу даних розташовані найвища та найнижча точки. Однак, на нашу думку, дві точки є недостатніми для визначення залежності та розрахунку сум витрат. У цьому полягає недолік цього методу.

Графічний метод заснований на статистичному матеріалі підприємства і дозволяє отримати найбільш точні результати, але він також не позбавлений недоліків. Зазначений метод є досить суб'єктивним і може впливати на управлінські рішення, що приймаються, оскільки полягає в побудові графіка, на якому відображаються дані про загальні витрати при різних обсягах виробництва.

При методі найменших квадратів пряма витрат будується таким чином, щоб сума квадратів відхилень відстаней від усіх точок до теоретичної лінії регресії була мінімальною. Даний метод дозволяє досить точно визначити постійну та змінну складові у структурі загальних витрат, проте при його застосуванні може виникнути нестача статистичної інформації для більшої точності розрахунків, а також спотворення даних внаслідок впливу інфляції, та й загалом розрахунки надто трудомісткі.

Аналіз залежності прибутку від змінних та постійних витрат розширює можливості маржинального

аналізу. Метод чутливості прогнозного розрахунку критичної точки до змін прийнятих припущень чи аналіз співвідношення «витрати – обсяг – прибуток» є одним із найбільш значущих інструментів менеджера у визначенні точки беззбитковості. Цей метод допомагає керівникам підприємств виявити оптимальні пропорції між змінними та постійними витратами, ціною та обсягом реалізації, мінімізувати підприємницький ризик. Аналітики, використовуючи даний метод, можуть дати більш глибоку оцінку фінансових результатів та точніше обґрунтувати рекомендації для покращення фінансово-економічної діяльності організації.

Привабливим є маржинальний аналіз і тим, що тісно пов'язаний з поняттям виробничого (операційного) левериджу (leverage в дослівному перекладі – важіль). Розрахунок його величини заснований на визначенні сили впливу виробничого важеля, який показує, у скільки разів маржинальний дохід перевищує прибуток. Чим більше його значення, тим менше значення прибутку, що отримує підприємство, отже, зростає ризик, пов'язаний з ним. Відповідно, сила впливу виробничого важеля є об'єктивним фактором, який виражає рівень підприємницького ризику. Розуміння механізму дії виробничого важеля дає можливість менеджерам цілеспрямовано керувати співвідношенням змінних та постійних витрат за різних умов та стадій життєвого циклу підприємства. Наприклад, за наявності певного запасу фінансової міцності, нормальне значення якого має становити понад 60% обсягу продажу, організація може послабити вимоги щодо економії постійних витрат і зможе витримати зниження виручки від продажу без серйозної загрози для фінансового стану. У такі періоди можна проводити реконструкцію та модернізацію основних виробничих засобів, збільшити обсяг реальних інвестицій, суттєво скоротити накладні витрати та інші ефективні з погляду управління заходи.

Інша справа зі змінними витратами, оскільки, керуючи ними, слід постійно дотримуватися їх економії внаслідок прямої залежності між обсягом виробництва та сумою цих витрат. Внаслідок цього зростає маржинальний дохід, що дозволяє подолати точку беззбитковості та отримати приріст прибутку підприємства. Резервами економії може бути: скорочення чисельності працівників виробництва з допомогою зростання продуктивності праці; скорочення запасів сировини, мате-

ріалів, готової продукції; забезпечення вигідних для підприємств умов постачання сировини та ін.

Фінансовий важіль або фінансовий леверидж також впливає на підприємницький ризик, оскільки підприємство, використовуючи позикові кошти, змінює рентабельність власних коштів. Відсотки за кредит відносяться до постійних витрат, отже, нарощування фінансових витрат за позиковими коштами супроводжується збільшенням сили операційного важеля, а відповідно і зростанням підприємницького ризику.

Однак слід зазначити, що маржинальний аналіз використовується тільки для тих рішень, які приймаються в межах певних припущень цін, витрат та обсягів виробництва та продажу. Поза цими припущеннями ціна реалізації одиниці виробленої продукції і змінні видатки одиницю продукції не є постійними, і будь-які результати, отримані без урахування таких обмежень, призводять до недостовірним висновків.

Таким чином, узагальнюючи вище зазначити, можна виділити такі основні напрямки прийняття рішень на основі даних, отриманих при проведенні маржинального аналізу:

1. Рішення про зміну масштабу виробництва. При розширенні необхідно пам'ятати, що відбуватиметься збільшення постійних витрат. Необхідно це розглядати разом із напрямом зміни прибутку, окупністю вкладених коштів.

2. Вибір оптимального варіанта машин та обладнання. Для організації більш ефективного виробничого процесу та раціонального використання машин та обладнання необхідно вирішити, які їх види є найкращими для виробництва. У зв'язку з цим аналізується можливий обсяг виробництва, який можна отримати при використанні конкретного виду обладнання та витрати, пов'язані з його використанням. Отримані результати необхідно порівняти та вибрати найкращий варіант із можливих альтернатив.

3. Вибір між «виробляти самостійно» або «купувати». Аналогічно, як і в попередньому пункті, необхідно проаналізувати та порівняти можливу виручку, витрати та прибуток за двох варіантів результату діяльності: зробити самим або придбати. В результаті порівняння обирається найкращий спосіб організації виробничо-господарської діяльності. При цьому необхідно враховувати виробничі потужності підприємства, а також всі ресурси та потенціал, якими воно володіє.

4. Вибір технології виробництва. Ще одне питання, яке часто цікавить виробників: за якою технологією слід виробляти продукцію. З цього приводу можна зазначити, що для того, щоб вибрати правильний і оптимальний спосіб виробництва, потрібно враховувати рівень попиту: одна технологія більш вигідна в тому випадку, якщо попит не перевищує підсумкову величину обсягу реалізації, а інша – якщо він перевищує.

5. Обґрунтування структури продукції, що випускається. Збільшити результати діяльності підприємства можна за рахунок оптимізації асортименту продукції, тобто необхідно випустити переважно ті види продукції, маржинальний дохід яких вище, ніж в інших.

6. Ухвалення рішень з урахуванням обмеженості (дефіциту) ресурсів. Розглядаючи цю проблему, необхідно враховувати маржинальний прибуток, який забезпечує кожен виріб на одиницю ресурсу, якого бракує, та обирати виробництво такої продукції, яка дає найбільшу маржу покриття.

Висновки

Таким чином, маржинальний аналіз або аналіз беззбитковості як один із численних прийомів у пошуку резервів підвищення економічної ефективності виробництва сприяє прийняттю ефективних стратегічних управлінських рішень. Даний аналіз дозволяє менеджерам обґрунтувати найбільш оптимальний варіант управлінських рішень, що стосується зміни виробничої потужності, асортименту продукції, цінової політики, технології виробництва, придбання комплектуючих деталей та ін. з метою мінімізації витрат та збільшення прибутку, а також допомагає точніше встановити зону безпеки (беззбитковості) підприємства та оцінювати ступінь її чутливості до зміни зовнішніх та внутрішніх чинників.

Список використаних джерел

1. Seung Hwan Kim. Cost–Volume–Profit Analysis for a Multi–Product Company: Micro Approach Dr. International Journal of Accounting and Financial Reporting. 2015, Vol. 5, No. 1 DOI: <https://doi.org/10.5296/ijafr.v5i1.6832>
2. Kupriienko, A. V. Controlling Concept Development in the Context o Formation of Accounting Provision. Modern Economics, 2018. 12. 126–132. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V12\(2018\)–19](https://doi.org/10.31521/modecon.V12(2018)–19).
3. Гоменюк М. О. Удосконалення процесу прийняття управлінських рішень на сільськогосподарських під-

приємствах з використанням маржинального аналізу. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». 2014. № 4. С. 100–109.

4. Миронова Ю. Ю. Маржинальний підхід до аналізу витрат виробництва машинобудівних підприємств. Економіка і регіон. 2016. № 3. С. 132–140.

5. Осадча А.Г., Брик Н.М. CVP–аналіз як ефективний засіб планування і прогнозування діяльності підприємств. Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки». Випуск 1(89) 2020 р. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve1202014>

References

1. Seung Hwan Kim. Cost–Volume–Profit Analysis for a Multi–Product Company: Micro Approach Dr. International Journal of Accounting and Financial Reporting. 2015, Vol. 5, No. 1 DOI: <https://doi.org/10.5296/ijafr.v5i1.6832>
2. Kupriienko, A. V. Controlling Concept Development in the Context o Formation of Accounting Provision. Modern Economics, 2018. 12. 126–132. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V12\(2018\)–19](https://doi.org/10.31521/modecon.V12(2018)–19).
3. Homenyuk M. O. Udoshkonalennya protsesu pryynnyattya upravlins'kykh rishen' na sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstvakh z vykorystannyam marzhynal'noho analizu. Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu im. V. V. Dokuchayeva. Seriya «Ekonomichni nauky». 2014. № 4. S. 100–109.
4. Myronova YU. YU. Marzhynal'nyy pidkhid do analizu vytrat vyrobnytstva mashynobudivnykh pidpryyemstv. Ekonomika i rehion. 2016. № 3. S. 132–140.
5. Osadcha A.H., Bryk N.M. CVP–analiz yak efektyvnyy zasib planuvannya i prohnozuvannya diyal'nosti pidpryyemstv. Visnyk NUVHP. Seriya «Ekonomichni nauky». Vypusk 1(89) 2020 r. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve1202014>

Дані про автора

Зоріна Олена Анатоліївна,

д.е.н., професор кафедри обліку, аудиту та оподаткування, Національна академія статистики, обліку та аудиту
e-mail: alena07080978@gmail.com

Data about author

Olena Zorina,

Doctor of Economics, Professor Department of Accounting, Audit and Taxation, National Academy of Statistics, Accounting and Audit
e-mail: alena07080978@gmail.com

Європейський досвід професійної підготовки маркетологів у закладах вищої освіти

Предметом дослідження є практичний зарубіжний досвід професійної підготовки маркетологів у закладах вищої освіти.

Метою статті є проведення дослідження впровадження практичного зарубіжного досвіду професійної підготовки маркетологів у закладах вищої освіти і можливості його імплементації в Україні.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, аналіз та синтез, системний підхід, метод порівняння та узагальнення даних.

Результати роботи. У статті в результаті дослідження встановлено роль маркетингової освіти як фактору формування подальшого розвитку людського капіталу. Встановлено, що підготовка сучасних фахівців з маркетингу передбачає формування загальних і спеціальних компетентностей здобувачів вищої освіти, які б були здатні ефективно і соціально відповідально провадити свою майбутню професійну діяльність у мульти та транс-культурному середовищі. Визначено напрямки удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх маркетологів з урахуванням європейського досвіду.

Галузь застосування. Маркетинг.

Висновки. Переорієнтація закладів вищої освіти, що готують фахівців з маркетингу на систему дуальної освіти, залучення практиків до освітнього процесу та заключення угод на підготовку фахівців під конкретну фірму призведе до утримання лідируючих позицій в галузі підготовки висококваліфікованих маркетологів, які розумітимуть базові принципи маркетингу, його стратегічні аспекти, шляхи вирішення складних маркетингових завдань, формування маркетингових стратегій та їх супровід, проведення маркетингових досліджень, просування продукції (послуг), управління споживчою поведінкою тощо, а також, координація та контроль за виконанням більш вузькими спеціалістами вищезазначених маркетингових завдань.

Удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх маркетологів необхідно постійно: оновлювати зміст маркетингової освіти на основі наукових досягнень та кращих вітчизняних і зарубіжних практик; активно співпрацювати з різними стейкхолдерами у напрямку визначення програмних результатів навчання та його змістового наповнення; впроваджувати та розширювати дуальну освіту та міждисциплінарні освітні програми з підготовки нового покоління маркетологів.

Ключові слова: маркетинг, маркетолог, професійна підготовка, компетентності.

LOHOSHA R.V.

European experience of professional training of marketers in higher education institutions

The subject of the research is the practical foreign experience of professional training of marketers in institutions of higher education.

The purpose of the article is to conduct research on the implementation of practical foreign experience in the professional training of marketers in institutions of higher education and the possibility of its implementation in Ukraine.

Research methods. The work uses a dialectical method of scientific knowledge, analysis and synthesis, a systematic approach, a method of comparing and summarizing data.

Results of work. In the article, as a result of the research, the role of marketing education as a factor in the formation of the further development of human capital is established. It has been established that the training of modern marketing specialists involves the formation of general and special competencies of higher education graduates who would be able to effectively and socially responsibly conduct their future professional activities in a multi- and trans-cultural environment. Directions for

improving the process of professional training of future marketers have been determined, taking into account European experience.

Field of application. *Marketing.*

Conclusions. *The reorientation of higher education institutions training marketing specialists to the dual education system, the involvement of practitioners in the educational process and the conclusion of agreements on the training of specialists for a specific company will lead to maintaining leading positions in the field of training highly qualified marketers who will understand the basic principles of marketing, its strategic aspects, ways of solving complex marketing tasks, forming marketing strategies and their support, conducting marketing research, promoting products (services), managing consumer behavior, etc., as well as coordinating and monitoring the performance of the above-mentioned marketing tasks by narrower specialists.*

It is necessary to constantly improve the process of professional training of future marketers: to update the content of marketing education on the basis of scientific achievements and best domestic and foreign practices; to actively cooperate with various stakeholders in the direction of determining program learning outcomes and their content; implement and expand dual education and interdisciplinary educational programs for training a new generation of marketers.

Key words: *marketing, marketer, professional training, competences.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах інформатизації суспільства та глобальних викликів на ринку праці, зростає роль освіти як фактору формування подальшого розвитку людського капіталу. Водночас, наслідком процесів глобалізації, трансформації, поширення інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті протягом останніх років стало динамічне формування глобального ринку освітніх послуг, які сьогодні, особливо через пандемію COVID-19, військові дії в Україні все більше надаються онлайн. Як свідчить світова практика, довготривалий успіх сучасних закладів вищої освіти у глобальному конкурентному науково-освітньому середовищі значною мірою залежить від їх ринкової орієнтації, визначення на основі результатів комплексних маркетингових досліджень стратегічних цілей розвитку, розробки й імплементації ефективної маркетингової стратегії та постійного вдосконалення оперативної діяльності з метою максимального задоволення потреб здобувачів вищої освіти, роботодавців, держави та інших стейкхолдерів та зацікавлених осіб.

Підготовка здобувачів вищої освіти з маркетингу вкрай важлива для формування сучасних знань і вмінь майбутніх фахівців усіх галузей, дотичних до процесів створення і доведення до споживачів вироблених товарів і представлених послуг. Сфера маркетингової освіти включає набуття відповідних знань, навичок і компетентностей фахівцями усіх сфер господарської діяльності, тим чи іншим способом пов'язаних із

виявленням, формуванням і задоволенням потреб споживачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підготовка сучасних фахівців з маркетингу передбачає формування загальних і спеціальних компетентностей здобувачів вищої освіти, які б були здатні ефективно і соціально відповідально провадити свою майбутню професійну діяльність у мульти та транс-культурному середовищі. Однак слід відмітити, що у реальному навчальному процесі в закладах вищої освіти європейських країн світу розв'язання окресленої проблеми сповільнюється недостатнім методичним і дидактичним забезпеченням. Сукупність даних проблемних питань є предметом аналізу таких науковців як Глінковська Б.О. [4], Медведєва І.В. [2], Старостіна А.О. [1], Тодорова Н.Ю. [3], Чеботарьов В.А. [4], Чеботарьов Є.В. [4].

Метою статті є проведення дослідження впровадження практичного зарубіжного досвіду професійної підготовки маркетологів у закладах вищої освіти і можливості його імплементації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Реалізація євроінтеграційного курсу України та її входження до світової спільноти як повноцінного суб'єкту європейської спільноти, формує необхідність впровадження крос-культурних компетентностей фахівців вже не тільки як нагальної освітньо-кваліфікаційну проблему, а й важливу практичну економічну проблему сучасності.

Якщо у США адаптація концепції маркетингу у сферу вищої освіти почалася у 80-х роках ХХ

ст., то в європейських країнах інтерес до освітнього маркетингу став помітним починаючи з другої половини 90-х років ХХ і значно посилюється в останнє десятиліття. В Україні більшість університетів лише починають опановувати маркетинговий підхід до управління своєю діяльністю. Ураховуючи загострення конкуренції на національному рівні, наміри більшої інтеграції української вищої школи у європейський і світовий ринки освітніх послуг і наукових досліджень, а також подальші процеси глобалізації, можна стверджувати, що застосування адаптованої до специфіки освітньої сфери маркетингової концепції стає неодмінною передумовою успіху та посилення позицій українських закладів вищої освіти в національних і міжнародних рейтингах університетів [5, с. 167]. Українським закладам вищої освіти при запровадженні маркетингового підходу в свою діяльність слід звернути особливу увагу на сучасні концепції, тренди, шанси й ризики, пов'язані з цифровізацією економіки та суспільства, іншими змінами, що відбуваються в усіх сферах і на всіх рівнях.

Досвід впровадження викладацької діяльності протягом останніх навчальних років дає підстави відмітити, що у європейському освітньому просторі формування крос-культурних компетентностей здобувачів вищої освіти здійснюється на підґрунті системного вивчення сукупності питань теорії і практики господарювання Європейського Союзу. Такі питання є необхідними складовими кожної освітньої компоненти підготовки фахівців з маркетингу, що спочатку виступають як емоційно-пізнавальний фон, а потім як змістовна основа розгляду тестів, кейсів, лекцій, практичних занять, виробничих практик і кваліфікаційних робіт.

Своєрідним стрижнем формування крос-культурних компетентностей здобувачів освіти вищої освіти у Європі є така освітня компонента як «Крос-культурні комунікації», яка в різних університетах може відрізнятися певними варіаціями вивченням різних аспектів крос-культурних комунікацій на національному та корпоративному рівнях. Визначальною складовою даної дисципліни є розгляд національних ділових культур: їх змісту, моделей, параметрів-вимірювачів, оцінювання та відповідного порівняльного аналізу. Такий підхід визначається наступним: опанування сутності крос-культурних компетентностей здійснюється завдяки вивченню теорії і практики крос-культурної взаємодії. Дана освітня компонента є

складовою вільного вибору для здобувачів університету в обсязі 30 аудиторних годин [4, с. 69].

Досвід викладання освітньої компоненти «Крос-культурні комунікації» для здобувачів вищої освіти країн Європейського Союзу, Азії та Африки дає можливість ідентифікувати ряд наступних проблем:

- 1). Недостатній рівень крос-культурної сприйнятливості молодого покоління європейських країн;
- 2). Недостатній рівень наукового опрацювання економічних аспектів проблеми крос-культурної взаємодії з маркетингу, економіки, менеджменту та фінансів у більшості європейських країн;
- 3). Недостатній рівень навчально-методичного та дидактичного забезпечення вивчення проблеми крос-культурних комунікацій.

Означені проблеми ще більшою мірою є і будуть у майбутньому характерними для провадження навчального процесу у закладах вищої освіти України. При цьому, додається й така загальна проблема як слабке володіння вітчизняними здобувачами вищої освіти англійською мовою.

Освітній маркетинг може бути застосований на рівні: окремої освітньої програми; факультету або інституту; закладу вищої освіти; групи закладів вищої освіти; адміністративної одиниці (області, регіону); країни (національний рівень); об'єднання країн (зокрема, на рівні європейського освітнього простору). Основними типами пропозиції закладу вищої освіти для суспільства є освіта, наукові дослідження та програми підвищення кваліфікації (подальшого навчання), які націлені на різні ринки і, відповідно, на різні цільові групи споживачів – здобувачів вищої освіти; наукову спільноту; роботодавців та суспільство загалом. За допомогою маркетингових досліджень необхідно зрозуміти потреби та очікування кожної з них. І лише на основі такої інформації можна розробити ефективний комплекс маркетингу для послуг закладу вищої освіти.

В умовах гострої конкурентної боротьби, в європейських країнах, за таланти заклади вищої освіти диференціюють себе через створення унікальних пропозицій, сучасних освітніх програм, конкурентних умов праці та інвестують у маркетинг для підвищення рівня обізнаності серед цільових груп. Маркетингові підрозділи мають цілий спектр інструментів, що постійно розвиваються, які допомагають підвищити відомість і сприйняття інституційного бренду та комунікувати цінності закладу вищої освіти, щоб залучити та

утримувати кращих здобувачів вищої освіти, викладачів, дослідників та співробітників.

Значного розвитку маркетинг вищої освіти зазнав у США: маркетингові бюджети більшості закладів вищої освіти країни сягають понад 100–200 тис. дол. США [6]. Крім того, в західних країнах виник і зазнав значного розвитку ринок маркетингових послуг для закладів вищої освіти: спеціалізовані фірми, переважно міжнародні з офісами в різних країнах, надають комплексні маркетингові послуги освітнім установам, а саме досліджують ринок, консультують щодо стратегічного планування, розробляють стратегії вступної кампанії, просувають університети та їхні програми на національному й глобальному рівнях тощо. В багатьох європейських країнах діють національні агенції в освітній сфері, одним із напрямів діяльності яких є надання маркетингової підтримки закладу вищої освіти, зокрема, для розвитку їхньої інтернаціоналізації. Завдяки такій підтримці міжнародна активність закладів вищої освіти не обмежується лише розширенням міжнародних контактів, залученням іноземних здобувачів вищої освіти, дослідників, викладачів. Університети відкривають іноземні кампуси (закордонні філіали), беруть участь у міжнародних дослідницьких проектах, співпрацюють з різними науковими та освітніми установами і бізнесом на міжнародному рівні.

У відповідь на сучасні виклики часу та потужний розвиток і широке використання нових інформаційних технологій багато закладів вищої освіти розробляють і впроваджують цифрові стратегії. При цьому важливим є стратегічне бачення для всієї освітньої інституції, цифрова грамотність серед викладачів, здобувачів вищої освіти, персоналу для забезпечення належної мережевої взаємодії як в межах закладу освіти, так і з зовнішніми стейкхолдерами. Важливу увагу заклади вищої освіти приділяють цифровому маркетингу для налагодження комунікаційного зв'язку з потенційними та наявними здобувачами вищої освіти та іншими стейкхолдерами.

Однією з найбільших переваг цифрового маркетингу є можливість персоналізації маркетингових комунікацій в масовому масштабі. Завдяки технологіям та інструментам цифрового маркетингу можна швидко реагувати на нові тенденції та безпосередньо спілкуватися зі здобувачами вищої освіти та іншими цільовими групами.

В останні роки маркетинг вищої школи європейських країн світу в онлайн-просторі значно змінився, зросла увага до нових платформ для взаємодії з зовнішнім середовищем та спілкування. Заклади вищої освіти продовжують використовувати соціальні медіа та цифрові платформи, такі як Facebook, YouTube, Twitter, TikTok щоб просувати свої освітні програми. Важливим комунікаційним інструментом при цьому залишається веб-сайт університету як інформаційний центр, який має привертати увагу різних відвідувачів, бути для них зрозумілим і зручним [6]. Сьогодні заклади вищої освіти все більше уваги приділяють персоналізації та оптимізації своїх офоційних веб-сайтів. Активно розвивається мобільний маркетинг, починаючи від розробки мобільної версії веб-сайту закладу освіти до розробки мобільних версій онлайн-курсів, враховуючи те, що здобувачі вищої освіти все частіше використовують смартфони та планшети для користування Інтернет.

Ураховуючи те, що заклади вищої освіти все більше відчувають конкурентний тиск з боку альтернативних форм професійної освіти, який лише посилюватиметься, вони мають демонструвати свою здатність запропонувати актуальні освітні програми високої якості та сучасний формат навчання.

Також набуло широкого використання у світовому масштабі і дистанційне навчання у зв'язку з розвитком комп'ютерних та сучасних інформаційних технологій. В таких країнах як, США і Канада, дистанційне навчання розглядається як альтернатива традиційному і майже кожен заклад вищої освіти пропонує дистанційні курси для здобувачів. В країнах Європи створено університети дистанційної освіти, які пропонують дистанційні навчальні програми різного спрямування.

Висновки

Головною метою системи вищої освіти в Україні з підготовки маркетологів є утримання позиції на ринку освітніх послуг. Переорієнтація закладів вищої освіти, що готують фахівців з маркетингу на систему дуальної освіти, залучення практиків до освітнього процесу та заключення угод на підготовку фахівців під конкретну фірму призведе до утримання лідируючих позицій в галузі підготовки висококваліфікованих маркетологів, які розумітимуть базові принципи маркетингу, його стратегічні аспекти, шляхи вирішення складних маркетингових завдань, формування маркетингових страте-

гій та їх супровід, проведення маркетингових досліджень, просування продукції (послуг), управління споживчою поведінкою тощо, а також, координація та контроль за виконанням більш вузькими спеціалістами вищезазначених маркетингових завдань.

Отже, для удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх маркетологів необхідно постійно: оновлювати зміст маркетингової освіти на основі наукових досягнень та кращих вітчизняних і зарубіжних практик; активно співпрацювати з різними стейкхолдерами у напрямку визначення програмних результатів навчання та його змістового наповнення; впроваджувати та розширювати дуальну освіту та міждисциплінарні освітні програми з підготовки нового покоління маркетологів.

Список використаних джерел

1. Старостіна А.О. Маркетингові дослідження національних і міжнародних ринків: Підручник. Київ: Лазарит–Поліграф, 2012. 480 с.
2. Медведєва І.В. Концепції культури в міжнародному бізнесі. Глобальні та національні проблеми економіки. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2017. Випуск 16. С. 58–63.
3. Тодорова Н.Ю. Кроскультурний менеджмент: навч. посіб. Донецьк: ДонНТУ, 2008. 330 с.
4. Чеботарьов В.А., Глінковська Б., Чеботарьов Є.В. Крос–культурні підприємницькі комунікації: навч.–метод. посіб. для магістрантів. Старобільськ: ДЗ. «Луган. нац. ун–т імені Тараса Шевченка», 2018. 138 с.
5. Василькова Н. Маркетинг закладів вищої освіти в умовах цифрової трансформації. В Міжнародна науково–практична Інтернет–конференція «Маркетингова освіта в Україні» (7–8 жовтня 2021 року). С. 167–169.
6. Best practices in higher education marketing strategy. Hanover Research, 2017. URL: <http://www.hanover-research.com/2017/10/27/research-brief-best-practices-in-higher-education-marketing-strategy/>

References

1. Starostina A.O. Marketynhovi doslidzhennya natsional'nykh i mizhnarodnykh rynkiv: Pidruchnyk. Kyiv: Lazaryt–Polihraf, 2012. 480 s.
 2. Medvedyeva I.V. Kontseptsiyi kul'tury v mizhnarodnomu biznesi. Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. Mykolayivs'kyi natsional'nyi universytet imeni V.O. Sukhomlyns'koho. 2017. Vypusk 16. S. 58–63.
 3. Todorova N.Yu. Kroskul'turnyy menedzhment: navch. posib. Donets'k: DonNTU, 2008. 330 s.
 4. Chebotar'ov V.A., Hlinkovs'ka B., Chebotar'ov Ye.V. Kros–kul'turni pidpryyemnyts'ki komunikatsiyi: navch.–metod. posib. dlya mahistrantiv. Starobil's'k: DZ. «Luhан. nats. un–t imeni Tarasa Shevchenka», 2018. 138 s.
 5. Vasyl'kova N. Marketynh zakladiv vyshchoyi osvity v umovakh tsyvrovoyi transformatsiyi. V Mizhnarodna naukovo–praktychna Internet–konferentsiya «Marketynhova osvita v Ukrayini» (7–8 zhovtnya 2021 roku). S. 167–169.
 6. Best practices in higher education marketing strategy. Hanover Research, 2017. URL: <http://www.hanoverresearch.com/2017/10/27/research-brief-best-practices-in-higher-education-marketing-strategy/>
- Дані про автора**
Логоша Роман Васильович,
 д.е.н., доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу Вінницького національного аграрного університету
 e-mail: konffmp@ukr.net
- Data about the author**
Roman Lohosha,
 Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Agrarian Management and Marketing of Vinnytsia National Agrarian University
 e-mail: konffmp@ukr.net

Digital – маркетинг у глобальних процесах інформатизації світової економіки

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах значного поширення набуває всесвітня мережа Інтернет, проникаючи в усі куточки людського життя: економічного, соціального, наукового, культурного тощо. Інтернет–технології виштовхують підприємства на глобальний рівень, спрощують та покращують укладання різних договорів, пришвидшують комунікацію і сприяють пошуку цільової аудиторії, розширюються можливості просування товарів чи/та послуг у віртуальному просторі через мережу Інтернет. Тому одним із пріоритетів забезпечення розвитку та поліпшення конкурентних позицій вітчизняних підприємств на міжнародних ринках є впровадження і використання сучасних маркетингових технологій.

Бурхливе зростання електронної комерції, стало основою для появи нового напрямку сучасної концепції маркетингу взаємодії – інтернет–маркетингу, digital – маркетингу, разом з цим виникає необхідність дослідження нової структури у загальному маркетингу, який би визначав особливості досягнення цілей маркетингу в інтернеті, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета дослідження. дослідження науково–теоретичних та науково–методологічних основ digital – маркетинг у процесі цифровізації світової економіки.

Методи дослідження. В статті використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняння, метод узагальнення даних, дослідження базується на системному підході до розглянутих проблем, вивченні їх взаємозв'язку та розвитку.

Результатами дослідження є науково–теоретичні доробки основ інтернет–маркетингу, виявлення явищ і закономірностей розвитку digital – маркетинг, які орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути базою для подальших науково–теоретичних та науково–методологічних досліджень та використані в розширенні діяльності підприємств у сфері електронної комерції, як на вітчизняному, так і міжнародних ринках.

Висновки. Систематизація науково–теоретичних знань, дослідження явищ і закономірностей розвитку digital – маркетинг є науковою основою для подальшого їх вивчення.

Ключові слова: digital – маркетинг, цифровий маркетинг, глобальні процеси, інформатизація суспільства, світова економіка, міжнародні ринки.

PLAKHOTNIKOVA L.O.

Digital – marketing in global information processes world economy

Relevance of the research topic. In today's conditions, the worldwide Internet is gaining significant popularity, penetrating into all corners of human life: economic, social, scientific, cultural, etc. Internet technologies push enterprises to the global level, simplify and improve the conclusion of various contracts, speed up communication and facilitate the search for a target audience, expand the possibilities of promoting goods and/or services in the virtual space through the Internet. Therefore, one of the priorities for ensuring the development and improvement of the competitive positions of domestic enterprises on international markets is the introduction and use of modern marketing technologies.

The rapid growth of e-commerce became the basis for the emergence of a new direction of the modern concept of interaction marketing – internet marketing, digital – marketing, together with this there is a need to research a new structure in general marketing that would determine the specifics of achieving marketing goals on the Internet, which determines the relevance of this study.

The aim of the study research of scientific–theoretical and scientific–methodological foundations of digital – marketing in the process of digitalization of the world economy.

Research methods. *The article uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, comparison, the method of summarizing data, the research is based on a systematic approach to the considered problems, the study of their relationship and development.*

The results of the research *are scientific and theoretical developments of the foundations of Internet marketing, the identification of phenomena and patterns of development of digital marketing, which are aimed at direct practical use in the field of economics.*

Field of application of results. *The results of the research can be the basis for further scientific–theoretical and scientific–methodological studies and used in the expansion of the activities of enterprises in the field of electronic commerce, both in domestic and international markets.*

Conclusions. *Systematization of scientific and theoretical knowledge, phenomena and patterns of development of digital marketing is the scientific basis for their further research.*

Keywords: *digital – marketing, global processes, informatization of society, world economy, international markets.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства інтернет порівнюють із такими винаходами, як мова, писемність, друкарство, телебачення, засоби масової інформації – всім тим, що визначало, визначає і визначатиме життя протягом людського історії. Частка користувачів Інтернетом постійно зростає, так, у 2021 році кількість користувачів інтернету зросла з 4,1 до 4,9 мільярда порівняно з 2019 [1], в Україні частка користувачів інтернетом становить 97% серед людей віком від 15 до 24 років, серед них люди від 25 до 34 років – 96%, користувачів віком від 65 років – уже 29% (рік тому було лише 14%) [2]. Тому питання, як його використовувати в управлінні фірмою, є одним із найбільш актуальних для бізнесу на сьогоднішній день.

Розвиток технологічних досягнень в інформаційній сфері, серед яких одне з ключових місць зайняло інтернет, поява і бурхливе зростання електронної комерції, стали основою для появи нового напрямку сучасної концепції маркетингу взаємодії – інтернет–маркетингу та слід зауважити, що оскільки інтернет як середовище комунікації, постійно прогресує та ускладнюється, а разом з цим розширюються можливості просування товарів і послуг у віртуальному просторі, виникла необхідність у новому напрямі структури загального маркетингу, який би займався описом особливостей досягнення цілей маркетингу в інтернеті. Зараз найчастіше використовуваним терміном у пошукових системах є «digital – маркетинг».

У контексті дослідження слід зазначити, що серед різних галузей економіки та споживання, на сьогоднішній день все більшу значимість і привабливість набуває інформатизація та цифровізація економічних процесів, саме інтернет–мар-

кетинг на сучасному етапі є важливою складовою управління більшої частини фірм.

При зміщенні джерел отримання інформації за обсягом та важливістю від друкованих ЗМІ, телебачення та радіо у бік інтернет, з розвитком соціальних мереж, порталів, а також переходу багатьох медіа та друкованих ЗМІ в мережу, саме такий вид маркетингу стає найважливішим для представлення інформації про діяльність суб'єктів господарювання, збільшуються обсяги реклами в Інтернет, доходи пошукових систем, майданчиків для реклами, фірм, займаються веб–дизайном та просуванням сайтів, перевищуючи вже доходи від телевізійної реклами. Електронна комерція почала різко набирати обертів у 2020 році, але її зростання все ще продовжується, eMarketer прогнозує, що до 2023 року обсяг продажів через Інтернет зростатиме і буде відображатися у двозначних числах, і на електронну комерцію припадатиме найбільша частка від загального обсягу роздрібних продажів у всьому світі. Маркетологи наслідують цей приклад у частині своїх витрат на рекламу. eMarketer зазначає, що кінець 2021 року запам'ятався тим, що витрати на рекламу в усьому світі зростали швидше, ніж будь–коли з того часу, як їхня компанія почала відстежувати ці витрати 10 років тому [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дослідженнях проблем Інтернет–маркетингу приділено увагу вітчизняних і закордонних учених–економістів: І. Бойчук, П. Браславського, Д. Б'юмонта І. Евода, Д. Еймора, С. Гаркавенко, Т. Затонацької, С. Ілляшенка, І. Козака, М. Лазоренко, М. Лебеденко, І. Литовченко, Н. Маньковської, Г. Міне, О. Музики, В. Павлиша, В. Пилипчака, В. Пономаренко, Т. Примака, І. Решетнікової,

О. Романенко, Н. Ситник, Р. Уілсона, У. Хенсона. В роботах цих авторів висвітлюються принципи і засади маркетингу в глобальній мережі, як у особливому середовищі просування товарів і послуг на ринку, сучасні підходи до управління комплексом маркетингу, специфіка застосування окремих його інструментів.

Мета статті – полягає в обґрунтуванні теоретичних та методологічних підходів дослідження основ digital – маркетинг у процесі інформатизації та цифровізації економіки у системі загально-го маркетингу.

Виклад основного матеріалу. Згідно з визначенням Американської асоціації маркетингу маркетинг – це діяльність, набір інститутів, процесів для створення, комунікації, доставки та обміну пропозицій, які мають цінність для споживачів, клієнтів, партнерів та суспільства в цілому [4]. Останні тенденції цифровізації світової економіки обумовили появу поняття інтернет–маркетингу – теорія и методологія організації маркетингу в гіпермедійному середовищі мережі Інтернет. Варто підкреслити, що поняття «інтернет–маркетинг» і digital – маркетинг мають різне значення. Будь яка компанія, яка працює як традиційно, так і на віртуальному ринку, може займатися інтернет–маркетингом, щоб максимізувати ефект потенційної аудиторії сайту. digital – маркетинг (цифровий маркетинг) – це широке поняття під яким розуміють комплексну маркетингову діяльність підприємства на віртуальному ринку, є частиною маркетингової діяльності компанії, направленої на поліпшення комунікації з потенційним клієнтом з метою збільшення прибутку. У сучасному світі прагнуть змінити способи впливу на потенційного споживача і одним з найбільш популярних в останні роки став цифровий маркетинг, здатний не тільки збирати точну й об'єктивну інформацію про цільову аудиторію, але і простежувати результати просування бренду або продукту. Комплексний підхід дозволяє задіяти максимально ефективні канали просування.

Digital Marketing – це маркетинг товарів і послуг із застосуванням цифрових технологій. Він використовується на всіх етапах взаємодії з користувачами в сегментах b2c і b2b. На відміну від інтернет–маркетингу, в цифровому маркетингу задіяні і оффлайн–канали. Ефективність даного напряму обумовлена тісним взаємодією з споживачами та охопленням цільової аудито-

рії. Digital Marketing активно застосовуються для просування відомих брендів.

До інструментів digital–маркетингу належать усі способи, засоби та заходи, що дозволяють інформувати широке коло осіб та привернути увагу потенційних клієнтів до компанії, бренду, послуги чи продукту. Основні інструменти digital–маркетингу представлені в таблиці. Частіше за все одночасно використовується декілька інструментів, що дозволяє охопити максимум цільової аудиторії та досягти високої ефективності просування. Перелік використовуваних інструментів залежить від цілей маркетингової кампанії, стадії її проведення, особливостей цільової аудиторії, пропонованого продукту тощо.

У digital–маркетингу можуть використовуватися й інші інструменти, засновані на цифрових технологіях: від рекламних пропозицій при установці програми до розсилки на e–mail або мелодії, які використовуються для утримання абонентів на лінії. Такі традиційні засоби, як газети або флаєри, якщо вони містять QR–код в об'явленні (тобто передбачають застосування цифрових технологій) – це також диджитал–маркетинг.

До основних каналів digital – маркетингу відносяться:

- Інтернет – це канал, який передбачає використання будь–яких пристроїв, які мають вихід у глобальну мережу: ноутбуків, планшетів, ПК, смартфонів та тощо. В рамках digital – маркетинг в Інтернеті розміщують рекламу (пошукову, контекстну, банерну, тизерну), створюють різноплановий контент для пасивного або вірусного просування (відеоролики, текстові статті та ін.), займаються просуванням товарів і послуг у соціальних мережах, публікують експертні думки, виконують пошукову оптимізацію сайту;

- цифрове телебачення поступово воно витісняє аналогове телебачення з ринку і все більше інтегрується з глобальною мережею. Найбільш популярним форматом digital–маркетингу по каналу цифрового телебачення є створення коротких відеороликів, які транслюються під час рекламних пауз, у деяких випадках також практикують рухомий рядок та інші можливості;

- локальні мережі до таких відносяться різні місцеві «об'єднання» комп'ютерів. Це можуть бути корпоративні мережі в рамках одного офісу, локальні мережі в окремих будинках, міських районах тощо. Через цей канал зазвичай поширю-

Основні інструментами digital-маркетингу

Інструмент	Функція інструменту
Контекстна реклама	вона полягає в розміщенні рекламних оголошень (текстових, графічних та/або у вигляді gjsbkfyt) на тематичних сайтах
SEO-просування	його метою є підняття сайту рекламодавця у видачі за тематичними запитами, для чого виконується пошукова оптимізація та ін.
Банерна реклама	на сторонніх тематичних ресурсах здійснюється розміщення графічних банерів із пропозицією продукту/послуги
Рекламні вікна	це спосіб інтернет-реклами, що передбачає показ спливаючих рекламних вікон на тематичних майданчиках
Телевізійна реклама	вона помітно дорожче в порівнянні з інтернет-рекламою, тому дозволяє охопити максимальну аудиторію різного віку
Радіореклама	це теж досить дорого, але ефективний спосіб донести свою пропозицію до широкої аудиторії
Нативна реклама	вона полягає в публікації на сторонніх ресурсах «щирих» матеріалів (відгуків, експертних думок та ін.), спрямованих на покупку товару/послуги
СМС-розсилка	абонентам мобільних операторів розсилаються рекламні повідомлення з пропозицією рекламодавця
QR-коди в автономному режимі	цей спосіб часто практикується для мотивації встановлення додатків, використання інших цифрових продуктів або послуг
Вірусна реклама	Вона передбачає створення контенту (частіше всього мультимедійного) з провокаційним вмістом, з-за чого самі користувачі будуть поширювати його в мережі (розміщувати на своїх блогах, з друзями в соцмережах і т. п.).

ється реклама товарів і послуг, спрямованих на аудиторію з чіткою географічною локацією;

- мобільні гаджети – це сотові телефони, смартфони і найбільш популярним способом просування через мобільні пристрої є розсилка СМС-повідомлень з рекламною пропозицією. Вона може працювати як по клієнтській базі (тобто на номери людей, які вже користувалися послугами або купували товар у цій компанії), так і по незалежним підбіркам телефонів. Через канал мобільних гаджетів можна задіяти й інші інструменти, наприклад WOW-дзвінки, брендovanі пропозиції, розміщення реклами в сторонніх програмах;

- «розумні» гаджети, до яких належать різноманітні smart – пристрої: годинники, ваги, фітнес-браслети тощо, що мають WI-FI-підключення до інтернету і для просування можна застосовувати брендovanі додатків та інші інструменти.

- інтерактивні дисплеї, які можуть бути встановлені в магазинах, кафе та ресторанах, на POS-терміналах, зарядних пристроях тощо. До інтерактивних дисплеїв також належать цифрові банери, що встановлюються в рекламних цілях і через цей канал поширюють відеоролики, а також і спливаючі рекламні вікна.

- Digital-art – передбачає використання будь-яких творів мистецтва, які можна транслювати або створювати за допомогою сучасних цифрових технологій. Це може бути графіка, електронна

музика, ігри і основним способом просування за допомогою Digital-art є брендovanня творів.

- соціальні мережі використовуються для запуску вірусної реклами, «незалежних» думок і публікацій, обговорень, створення і ведення тематичних груп. У соціальних мережах також можна транслювати контекстну або банерну рекламу.

Інструменти, канали та ресурси для digital-маркетингу, як і інші напрями просування маркетингу за починаються з моніторингу макро- та мікро- середовища і аналітики. Необхідно зібрати та проаналізувати такі основні дані:

1. Параметри цільової аудиторії, такі як, вік, стать, соціальний статус, регіон проживання, інтереси, психотип тощо. Від цього залежить, якими саме цифровими технологіями користуються потенційні клієнти. Наприклад, якщо продукт для молоді можна просувати практично будь-якими каналами, то товари та послуги для людей старшого покоління, краще популяризувати за допомогою телебачення або традиційних методів;

2. Показники продукту, наприклад, за допомогою брендovanня додатків найчастіше просувають ігри або інші програми, а через e-mail-розсилку – продукти, які викликають інтерес у широкого кола осіб (наприклад, засоби для схуднення).

На підставі аналізу підбирають канали та набір інструментів, які дозволять найефективніше донести пропозицію до цільової аудиторії. Ана-

літика повинна виконуватися й у процесі кампанії, щоб оцінити результативність тих чи інших інструментів, скоригувати відповідні настройки.

Висновки

Сучасні маркетингові стратегії підприємств і компаній потребують певних інвестицій та висококваліфікованих фахівців для досягнення ефективності на ринку. В цілому, якщо компанія хоче інтегрувати digital у свій маркетинг та бізнес, то необхідна розробка стратегії, яка передбачає: визначення цілей бізнесу та цілей інтеграції digital, визначення цільової аудиторії, створення унікальної торгової пропозиції та каналів і інструментів.

Рекламні можливості цифрового маркетингу це створення digital-реклами та розповсюдження її каналами просування товару, через програми App Store та Google Play та інші способи споживачів. Стратегія контент маркетингу передбачає визначення пріоритетних завдань, виконавців, терміни, рекламних бюджетів, способи оцінки проміжних результатів (KPI), їх аналізу та коригування. Потрібно постійно аналізувати ключові показники, коригувати, усувати проблемні, неробочі місця та працювати над покращенням стратегії. Для кожного рекламного каналу прописуються свої KPI (оскільки кожен інструмент вони різні). Виконання KPI на всіх майданчиках разом має призвести до досягнення головної мети кампанії. Такий результат буде підтвердженням правильно спланованої та реалізованої digital-стратегії.

Сучасні тенденції розвитку цифрового маркетингу спрямовані на створення нових варіантів взаємодії зі споживачами, мобільні месенджери та соціальні мережі, як більш простий та зручний спосіб спілкування, витісняють друковану рекламу, поступово втрачають популярність канали традиційної реклами. Зростає конкуренція у пошукових систем. Дедалі більше користувачів інтернету шукають інформацію про продукти на комерційних сайтах. Падає популярність текстового контенту на користь відео, що активізує відповідні типи цифрового просування, digital – маркетинг стає важливою, навіть обов'язковою частиною загальної маркетингової політики підприємства.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є розробки науково-методичних по-

ложень та відповідних практичних рекомендацій щодо використання digital-маркетингу підприємствами та компаніями у різних сферах соціально-економічної діяльності.

Список використаних джерел

1. У 2021 році кількість користувачів Інтернету. Профспілка працівників освіти і науки України: веб-сайт. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9141-u-2021-roci-kilkist-koristuvachiv-internetu-zroslo-do-49-miljarda.html> (дата звернення 17.11.2022)
2. Кількість користувачів інтернетом в Україні виростає. Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/11/652498/> (дата звернення 19.11.2022)
3. Поворотний рік: прогнози у сфері реклами на 2022 рік. CRITEO: веб-сайт. URL: <https://www.criteo.com/ru/blog/> (дата звернення 21.11.2022)
4. Definition of Marketing. American Marketing Association. American Marketing Association: веб-сайт. URL: <https://www.csusb.edu/marketing/student-resources/american-marketing-association-ama> (дата звернення 22.10.2022)
5. Н.М. Васильців, Н.Я. Рожко. Сучасні тренди digital-маркетингу. Економіка і суспільство. 2018. №15. С. 232–236. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/36.pdf

References

1. U 2021 rotsi kil'kist' korystuvachiv Internetu. (2022) Profspilka pratsivnykiv osvity ta nauky Ukrainy: veb-sayt. URL: <https://pon.org.ua/novyny/9141-u-2021-roci-kilkist-koristuvachiv-internetu-zroslo-do-49-miljarda.html> [in Ukrainian].
2. Chyslo korystuvachiv internetom v Ukraini zroslo. (2022) Ekonomichna shchopravda: sayt. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/11/652498/> [in Ukrainian].
3. Povorotnyy rik: prohnozy u sferi reklamy na 2022 rik. (2022) CRITEO: veb-sayt. URL: <https://www.criteo.com/ru/blog/> [in Ukrainian].
4. Vyznachennya marketynhu. (2022) Amerykans'ka asotsiatsiya marketynhu. Amerykans'ka asotsiatsiya marketynhu: sayt. URL: <https://www.csusb.edu/marketing/student-resources/american-marketing-association-ama> [in USA].
5. N.M. Vasyl'tsiv, N.YA. Rozhko. (2018) Suchasni trendy digital-marketynhu. Ekonomika i suspil'stvo. 2018. №15. S. 232–236. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/36.pdf [in Ukrainian].

Дані про автора

Плахотнікова Лариса Олександрівна,

к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Національна академія статистики, обліку та аудиту

researcher ID: B-1544-2019

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9965-878X>

e-mail: lara212010@meta.ua

Data about the author

Larisa Plakhotnikova,

PhD in Economics, Associate Professor of Department for Economics and Management of Foreign Economic Activities, National Academy of Statistics, Accounting and Audit

e-mail: lara212010@meta.ua

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624415>

КОВАЛЬЧУК І.В.

Інтегрована корпоративна звітність бізнесу: проблеми та перспективи

Мета дослідження. Дослідити аналітичне і нормативне забезпечення формування інтегрованої корпоративної звітності бізнес-структур та концептуальні основи її підготовки; виявити проблеми, пов'язані з розробкою і впровадженням моделі інтегрованої звітності в корпоративному секторі; проаналізувати тенденції розвитку концепції інтегрованої корпоративної звітності в контексті реагування на глобальні світові виклики.

Методика дослідження. Під час дослідження використовувалися загальнонаукові і спеціальні методи, зокрема: монографічний – при огляді літературних джерел за темою дослідження; експертно-логічний – при виборі кроків щодо формування моделі інтегрованої корпоративної звітності; системно-аналітичний – при критичному аналізі концепції інтегрованої корпоративної звітності.

Conclusions. Встановлено, що світові виклики призводять до кардинальної зміни поглядів на формування місії і стратегії компанії, оцінку результативності їх діяльності та потребують формування принципово нового методологічного підходу до моделі корпоративної звітності, в основу якої має бути покладене системне відповідальне мислення. Темпи розробки методологічної бази інтегрованої звітності на глобальному регуляторному рівні не відповідають сучасним світовим викликам. Інтенсифікації потребує і процес стандартизації підходів до формування системи інтегрованої корпоративної звітності. Конструкція інтегрованої звітності лише формується, не існує узгодженого рішення на глобальному рівні щодо інтенсифікації завершення процесу створення і стандартизації нормативної бази інтегрованої звітності. Регуляторним організаціям на глобальному рівні необхідно прискорити процес уніфікації корпоративної звітності, в основі якої має бути гармонійна система фінансових і нефінансових показників як реакція на світові виклики задля досягнення вищої мети.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є підґрунтям для подальшого удосконалення концепції інтегрованої корпоративної звітності на глобальному та локальному рівнях.

Ключові слова: інтегрована корпоративна звітність, нефінансова звітність, інтегрований звіт, концепція інтегрованої звітності, стандарти звітності, аудит, фінансова звітність, сталий розвиток.

KOVALCHUK I.V.

Integrated corporate business reporting: challenges and prospects

The aim of the study. Investigate the analytical and regulatory support for the formation of integrated corporate reporting of business structures and the conceptual basis of its preparation; identify problems related to the development and implementation of integrated reporting model in the corporate sector; to analyze the development trends of the concept of integrated corporate reporting in the context of responding to global world challenges.

Research methodology. During the research, general scientific and special methods were used, in particular: monographic – when reviewing literary sources on the topic of research; expert-logical

– when choosing steps to form an integrated corporate reporting model; system–analytical – when critically analyzing the concept of integrated corporate reporting.

Results. It has been identified that global challenges lead to a radical change in views on the formation of the mission and strategy of companies, the assessment of the effectiveness of their activities and require the formation of a fundamentally new methodological approach to the corporate reporting model, which should be based on responsible thinking. The pace of development of a methodological framework for integrated reporting at the global regulatory level does not meet modern world challenges. The process of standardization of approaches to the formation of an integrated corporate reporting system also requires intensification. The design of integrated reporting is just being formed, there is no agreed solution at the global level to intensify the completion of the process of creating and standardizing the regulatory framework for integrated reporting. Regulators at the global level need to accelerate the process of corporate reporting unification, which should be based on a harmonious system of financial and non–financial indicators in response to global challenges to achieve a higher goal.

Practical significance. The results of the study are the basis for further improvement of the concept of integrated corporate reporting at the global and local levels.

Keywords: integrated corporate reporting, non–financial reporting, integrated report, integrated reporting concept, reporting standards, audit, financial reporting, sustainable development.

Постановка проблеми. Формування методологічних підходів до складання корпоративної звітності компаній знаходиться в безперервному трансформаційному процесі, що зумовлено реакцією на сучасні світові виклики, потребами користувачів інформації, розвитком ринків і національних економік, а також регуляторними рішеннями на глобальному і локальному рівнях. Процеси глобалізації посилили уніфікацію фінансової звітності, проте нефінансове звітування потребує розробки комплексної системи стандартів.

Новітні світові виклики, серед яких прискорення технологічного і інформаційного розвитку, загрозливі кліматичні, екологічні і соціальні проблеми, призводять до кардинальної зміни поглядів на формування місії і стратегії компаній, оцінку ефективності їх діяльності і потребують формування нового підходу до моделі корпоративної звітності, в основу якої має бути покладене системне мислення.

Метою дослідження є аналіз розвитку концептуальних та нормативних основ формування інтегрованої корпоративної звітності в контексті реагування на глобальні світові виклики.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми трансформації корпоративної звітності та формування моделі інтегрованої звітності висвітлені в роботах таких вчених як П.Й. Атамас, [1], О.П. Атамас [1], К. В. Безверхий [2], О.М. Барішнікова [3], Д.О. Грицишен [3], В.М. Костюченко

[4], Р.В. Кузіна [5], С.А. Кузнецова [6], Н.В. Маїлиновська [7], С.Ф. Легенчук [3] та інших. У своїх дослідженнях автори обґрунтовують необхідність складання інтегрованої звітності компаній, аналізують недоліки існуючої практики подання фінансової і нефінансової звітності, наводять вигоди і методичні підходи міжнародних організацій до складання корпоративної звітності, пропонують різні варіанти моделей інтегрованої звітності. Проте потребують подальших досліджень ряд методологічних і організаційних аспектів формування інтегрованої корпоративної звітності, зокрема, питання доцільності і принципів складання інтегрованої звітності, обґрунтування системи показників економічного, соціального і екологічного виміру, стандартизації процесу. Головною проблемою, на наш погляд, є відсутність єдиної концепції формування інтегрованої корпоративної звітності, яка була б структурована навколо стратегічних завдань, бізнес–моделі та корпоративного управління компанією, і надто затягнутий у часі процес її нормативного регулювання на глобальному рівні, що і спонукає до продовження науково–практичних дискусій.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується появою нових глобальних проблем, що потребує оновлення системи орієнтирів державної економічної політики. Організацією економічного співробітництва та розвитку (Organisation for

Economic Co-operation and Development (OECD)) розроблені нові підходи до протидії сучасним економічним викликам, викладені у програмному документі «Нові підходи до протидії економічним викликам (New Approaches to Economic Challenges – NAEC). Ініціатива NAEC розробляє системну перспективу, визначає аналітичні та політичні інструменти, які мають використовуватися державними інституціями для реагування на глобальні виклики. Відбувається переосмислення ролі економіки у покращенні добробуту людей і планети. За твердженням консультативної групи ініціативи NAEC суспільству потрібно вийти за рамки зростання, щоб перестати сприймати зростання як самоціль, а скоріше як засіб для досягнення суспільних цілей, включаючи екологічну стійкість, зменшення нерівності, підвищення добробуту та покращення стійкості. Це вимагає оновлення філософії, інструментів і методів, як лежать в основі аналізу і впливають на прийняття економічних рішень [8].

Для вирішення кліматичних, екологічних і соціальних проблем та досягнення Цілей Сталого Розвитку ООН і Паризької угоди життєво важливим є встановлення глобального підходу до комплексного прийняття рішень, розподілу ресурсів, вимірювання та відстеження чинників, які можуть спричинити зміни. Цілі Сталого Розвитку ООН, як одна із найпоширеніших добровільних рамкових ініціатив у сфері сталого розвитку, через показники та індикатори 17 цілей визначає перспективи розвитку на період до 2030 року. Ці цілі певним чином слугують у якості каталізатора відповідального ведення бізнесу та реалізації державного управління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

В умовах COVID-19 перед компаніями та організаціями постали нові небачені раніше виклики, які, в першу чергу, стосуються забезпечення захисту здоров'я та безпеки персоналу, соціальних гарантій, дотримання нових регуляторних обмежень, збереження стабільності та гнучкості бізнесу у кризових умовах та багато іншого. Розкриття інформації про сталість набуває актуальності як засіб відповідальності бізнесу за екологічні та соціальні наслідки діяльності компанії. Суттєво змінилися вимоги до компанії у XXI столітті. Вона повинна бути прозорою та демонструвати свою позицію з важливих питань: права людини, боротьба з бідністю, нерівністю; розвиток навичок співробітників, екологічна безпека,

етична поведінка, боротьба з корупцією та дотримання законодавства.

В сучасному бізнес-середовищі формується думка, що генерування прибутку – не єдина мета бізнесу. Оскільки бізнес існує в суспільстві і користується природними ресурсами, він повинен мати позитивний вплив на суспільство та навколишнє середовище. На це звертають все більше уваги сучасні інвестори та контрагенти, приймаючи рішення про співпрацю. Сьогодні недостатньо інформації про ключові фактори стійкого успіху. Клієнти та громадськість особливо пильно стежать за іміджем та діяльністю компаній. Внесок компанії в соціально-економічний розвиток суспільства формує позитивне враження про неї. Екологічна, соціальна й управлінська звітність важлива як з комерційного погляду, так і з погляду суспільства. Ринки все більше усвідомлюють, що здатність бізнесу створювати вартість залежить не лише від фінансового капіталу. Саме тому дедалі більшого значення набуває нефінансова інформація.

Реакцією на сучасні глобальні виклики є зміна поглядів на склад і структуру фінансової звітності, яка донедавна розглядалася як головне джерело інформації для користувачів з метою прийняття виважених рішень. На часі необхідність трансформації корпоративної звітності, яка буде об'єднувати фінансові й нефінансові звіти в єдину модель та структурувати стратегічні завдання компанії, орієнтуватися на підвищення якості взаємодії із зацікавленими сторонами. Вимоги щодо розкриття інформації мають не просто відповідати короткотерміновим політичним імперативам, а насправді керувати змінами в діловій поведінці, які принесуть користь людям і планеті в довгостроковій перспективі [9]. В експертному середовищі порівнюють сучасну модель звітності з айсбергом. Фінансова частина звіту є видимою і нагадує надводну частину айсбергу. Її можна бачити і оцінювати компанію. При цьому соціальні та екологічні компоненти сховані під водою. Можливості і ризики також приховані, що призводить до проблем з управління ними.

CDP, Рада зі стандартів розкриття інформації про клімат (CDSB), Глобальна ініціатива зі звітності (GRI), Міжнародна рада з інтегрованої звітності (IIRC) та Рада зі стандартів бухгалтерського обліку у сфері сталого розвитку (SASB) спільно опублікували своє бачення елементів, необхідних для розроблення інтегрованої корпоратив-

ної звітності, і заяву про свої наміри. Організації прагнуть до співпраці та зобов'язалися включити в процес інших ключових гравців, таких як Фонд МСФЗ, Європейська комісія, Міжнародна ділова рада Всесвітнього економічного форуму. GRI, SASB, CDP і CDSB заклали основу та розробили стандарти розкриття інформації з питань сталості, зокрема, звітності з питань зміни клімату, а також допомогли підготувати рекомендації Робочої групи з розкриття фінансової інформації, пов'язаної зі зміною клімату (TCFD). Міжнародна рада з інтегрованої звітності забезпечує інтегровану структуру звітності, що пов'язує розкриття інформації з питань сталості зі звітністю про фінанси та інші капітали. У сукупності ці організації визначають більшу частину питань, які стосуються інтегрованої звітності та звітності з питань сталого розвитку [10].

Дедалі більше компаній у всьому світі впроваджують у свою роботу інтегровані основи звітності як спробу забезпечити стале зростання і довгострокове створення вартості. Міжнародна федерація бухгалтерів (IFAC) та Міжнародний комітет з інтегрованої звітності (IIRC) працюють над спільною ініціативою під назвою «Прискорення забезпечення достовірності інтегрованої звітності в громадських інтересах». Обидві організації визнають, що для чіткого розуміння того, що повинно охоплювати забезпечення достовірності інтегрованої звітності, потрібен новий характер мислення – інтегроване. Інтегрована звітність ширша за своєю суттю і фокусується на довгостроковому створенні вартості. На відміну від традиційної фінансової звітності, основний акцент не на тому, що вже відбулося за минулий, а на майбутньому.

Вимоги від груп впливу до компаній щодо необхідності розширення корпоративної звітності шляхом впровадження нефінансового звітування з'явилися на початку 80-х, коли фонди соціальних інвестицій у Великобританії і США почали відслідковувати соціальні аспекти діяльності компаній та загалом етику бізнесу. Розвиток нефінансової звітності в світі віддзеркалює поширення та розвиток концепції соціальної відповідальності бізнесу і пов'язаний зі знаковими подіями у цій сфері. Наприклад, після екологічної катастрофи в водах Аляски, викликаної аварією на супертанкері Exxon Valdez у 1989 році, Коаліція за екологічно відповідальні економіки (CERES – Coalition for Environmentally Responsible

Economies) розробила Принципи CERES/Valdez, які фактично стали незабаром інструкцією для звітування з екологічних питань. У 1990-х до нефінансового звітування почало залучатись все більше компаній, і вже у 1997 році CERES за підтримки Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP) створили GRI (Global Reporting Initiative) для розробки керівництва зі звітування щодо економічної, екологічної та соціальної діяльності організацій, заклавши підвалини однієї з найпопулярніших у світі систем нефінансового звітування. Введення нових правил бухгалтерського та управлінського обліку, впровадження інноваційних рішень у соціальну відповідальність бізнесу та жорсткіші вимоги бізнес-партнерів один до одного в результаті зумовили появу в 1990-х роках такого поняття, як «звіт про соціальну відповідальність бізнесу» [11].

В розвитку інтегрованої корпоративної звітності в розширенні суджень Н.В. Малиновської [7], можна виділити наступні етапи:

1. 2000 – 2009 рр. – Зародження інтегрованої звітності компаній.

Виникнення передумов формування інтегрованої звітності.

2. 2010 – 2013 рр. – Становлення інтегрованої звітності компаній.

Прийняття Міжнародних основ інтегрованої звітності (The International Framework).

3. 2014 – 2019 рр. – Прорив.

Розповсюдження інтегрованої звітності по всьому світу.

4. Після 2019 – Розвиток.

У 2010 р. створена Міжнародна рада з інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Committee, IIRC), метою діяльності якої було визначено впровадження моделі звітності, яка буде пояснювати, як бізнес створює і зберігає вартість зараз і в перспективі на майбутнє. Модель розглядається Радою як можливий спосіб отримання більш повної інформації про діяльність компанії, відображає ризики та можливості, більш логічно поєднує воедино фактори (навколишнього середовища, соціального та корпоративного) і фінансові результати. В основу нової моделі покладено концепцію інтегрованої звітності як сукупності основних ідей, що складають поняття «інтегрована звітність».

У 2013 р. Міжнародною радою з інтегрованої звітності була прийнята Міжнародна основа

(концепція) інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Framework), спрямована на об'єднання та стандартизацію різних форм нефінансової звітності, інтеграцію фінансових та нефінансових показників, відображення взаємозв'язку між бізнес-моделлю компанії, її зовнішнім середовищем та капіталами.

В 2014 р. вийшла Директива 2014/95/ЄС, відповідно до якої великі підприємства повинні готувати нефінансовий звіт, який містить інформацію щодо таких аспектів як охорона навколишнього середовища, питання зайнятості та соціальні питання, повага до прав людини, боротьба з корупцією і хабарництвом. Такий звіт має включати опис політики, результатів і ризиків, пов'язаних із цими питаннями, і бути включений у звіт про управління підприємством. Нефінансовий звіт повинен також містити інформацію про впровадження процесу дью-ділідженс та інформацію, що стосується, у відповідних випадках і відповідному обсязі, ланцюгів поставки і договорів субпідряду, з метою виявлення, запобігання і пом'якшення існуючих і потенційних несприятливих наслідків [12].

Регулюючі органи фінансового ринку і фондові біржі в різних країнах випустили свої вимоги для нефінансової звітності. Серед них Керівництво Nasdaq ESG Reporting Guide 2.0 (2019), Програма управління державними підприємствами ВЗ (2017), Правила лістингу Сінгапурської фондової біржі (2016) та інші, які вимагають від зареєстрованих емітентів подавати річні звіти про сталий розвиток.

При наданні інформації компанії, які підпадають під дію Директиви 2013/34/ЄС, можуть використовувати національні рамкові підходи, або загальноєвропейські, наприклад, систему екологічного менеджменту та аудиту (EMAS – Eco-Management and Audit Scheme), або міжнародні підходи, такі як Глобальний договір ООН ((UN) Global Compact), Керівні принципи підприємницької діяльності в аспекті прав людини (Guiding Principles on Business and Human Rights), здійснюючи рамковий підхід Організації Об'єднаних Націй, що стосується «захисту та засобів правового захисту», Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств (Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) Guidelines for Multinational Enterprises), Стандарт ISO 26000 – «Керівництво з соціальної відповідальності»

(International Organisation for Standardisation's ISO 26000), Тристоронню декларацію принципів, що стосуються багатонаціональних корпорацій і соціальної політики Міжнародної організації праці (International Labour Organisation's Tripartite Declaration of principles concerning multinational enterprises and social policy), Керівництво зі звітності у сфері сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності (Global Reporting Initiative) або інші визнані міжнародні підходи [13].

В 2021 р. Рада з міжнародної інтегрованої звітності (IIRC) опублікувала переглянутий варіант Міжнародних основ (стандартів) інтегрованої звітності, які повинні сприяти покращенню процесу складання корпоративної звітності. У результаті розгорнутих ринкових консультацій, у яких взяли участь 1470 осіб із 55 країн світу, до основ (стандартів) інтегрованої звітності, які були опубліковані у 2013 році, вперше буде внесено зміни. IFAC та IIRC випустили також бачення прискорення розробки інтегрованого забезпечення звітності в інтересах суспільства з метою надання ясності щодо того, що інтегроване забезпечення звітності передбачає для організацій, аудиторів та інших.

Консультації показали, що попри те, що основи (стандарти) інтегрованої звітності досі відповідають своїй меті, було визначено низку можливостей для уточнення концепції, спрощення керівництва для підготовки звітів та покращання якості звітності. Зміни стосуються спрощення форми необхідної заяви про відповідальність за інтегрований звіт; поглиблення розуміння необхідності якості та цілісності основного процесу звітності; окреслення більш чіткої різниці між підсумками та результатами; акцентування уваги на збалансованому звітуванні про результати та сценаріях збереження й розмивання цінності.

За словами Генерального директора IIRC Чарльза Тіллі [10], з 2013 року Основи (стандарти) інтегрованої звітності покращили якість звітності у всьому світі. Це дало змогу підприємствам оцінити свою здатність створювати цінність у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі, покращити комунікацію з інвесторами та основними зацікавленими сторонами, а також виробити більш згуртований та ефективний підхід до складання звітності, що підвищує її рівень та удосконалює процес управління фінансовим, виробничим, людським, інтелектуальним та соціальним капіталом, а також

капіталом відносин. Оскільки стійкість бізнесу наразі перевіряється серйозними випробуваннями внаслідок глобальної пандемії, змін клімату та зростаючої нерівності, ефективний комплексний підхід та інтегрована звітність стають важливішими ніж будь-коли. За словами головного технічного директора IIRC Лізи Френч [10], переглянуті основи (стандарти) інтегрованої звітності стали ще більш корисними для пришвидшення переходу до інтегрованої звітності.

Метою створення Міжнародного стандарту інтегрованої звітності версії 2021 р. є встановлення керівних принципів і основних елементів змісту інтегрованого звіту, а також формулювання фундаментальних концепцій, на яких він базується. Стандарт містить сім наступних принципів: стратегічна спрямованість та орієнтація на майбутнє; пов'язаність інформації; відносини з зацікавленими сторонами; суттєвість; лаконічність; послідовність і співставність; надійність і повнота. Інтегрований звіт передбачає розкриття інформації за вісьмома елементами: огляд організації та зовнішнє середовище; корпоративне управління; бізнес-модель; ризики і можливості; стратегія та розподіл ресурсів; результати діяльності; основа представлення.

Стандарт інтегрованої звітності не передбачає використання конкретних ключових показників результативності, методів розрахунку або розкриття конкретних питань, не вимагає відображення окремих фактів, а лише підкреслює рекомендації щодо їх відображення в звіті. Інтегрований звіт має бути не просто коротким викладенням інформації, поданий в інших звітах компанії, наприклад, у фінансовій звітності, звіті про стійкий розвиток, телефонних конференціях з аналітиками або інформації на веб-сайті. Він має наочно демонструвати пов'язаність інформації для комунікації стосовно питання створення вартості, її збереження або втрати з часом.

Сьогодні Рада з міжнародної інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Council, IIRC) створила та відкрила доступ до нової бази знань, яка містить понад 200 академічних робіт з питань впровадження інтегрованої звітності та її впливу на бізнес. Наукові роботи, включені до бази, допомагають зрозуміти, як інтегрована звітність впливає на ліквідність компаній, ефективність бізнесу, ринок та поведінку інвесторів загалом. З моменту утворення IIRC у 2010 р за

підтримки IFAC кількість організацій, які використовують інтегровані звіти для передачі своєї історії створення вартості, зросла, і зараз понад 2500 підприємств у понад 70 країнах впроваджують інтегровану звітність. На думку розробників, академічна база дозволить компаніям комплексно продумати свою стратегію переходу на інтегровану звітність та мінімізувати потенційні ризики, пов'язані з таким переходом.

Голова Ради з міжнародної інтегрованої звітності Річард Ховітт [9], виступаючи на заході, присвяченому запуску бази даних з інтегрованої звітності, наголосив, що за інтегрованою звітністю – майбутнє. Адже саме вона має потенціал забезпечити фінансову стабільність у світі та впевнений розвиток бізнесу. Він також додав, що нова база даних на сьогодні є найповнішою колекцією наукових досліджень щодо інтегрованої звітності і постійно буде доповнюватися новими науковими напрацюваннями в цій сфері. У майбутньому база даних стане потужною складовою глобальної академічної мережі IIRC.

В планах Міжнародної ради з інтегрованої звітності (IIRC) та Ради зі стандартів бухгалтерського обліку у сфері сталого розвитку (SASB) є об'єднання в єдину організацію – Фонд звітування цінностей, метою якого буде надання компаніям можливості звітувати про спектр ресурсів та взаємовідносин, які вони використовують для створення цінності.

Інтегрований звіт – це сукупність інформації про фінансові та нефінансові результати в одному документі, поданої на інноваційній основі з використанням нового бачення ролі бізнесу у розвитку суспільства. Під «нефінансовою» мається на увазі інформація, яка подається компанією у звіті про корпоративну соціальну відповідальність або сталість щодо її ефективності в екологічному, соціальному та управлінському плані. Мета інтегрованого звіту – пояснити постачальникам фінансового капіталу та іншим зацікавленим сторонам як компанія створює цінність. Інтегрований звіт – це стисле повідомлення про те, як стратегія, управління, результати діяльності та перспективи компанії в контексті її зовнішнього середовища призводять до створення, збереження або зниження вартості в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі.

Для забезпечення подальшого та швидкого розвитку інтегрованої звітності необхідне нове мислен-

ня для досягнення впевненості щодо інтегрованого звіту, враховуючи його широку та перспективну спрямованість на створення вартості, яке охоплює всі ключові елементи бізнесу – його мету, стратегію, ризики та можливості, ресурси та взаємовідносини, процес створення вартості та конкурентну перевагу у використанні його капіталів.

Ринкова капіталізація будь-якої компанії дорівнює її економічній цінності, а не балансовій вартості. Фінансовий звіт компанії є фотографією її активів, капіталу і зобов'язань на певний момент, а звіт про фінансові результати надає ретроспективну інформацію про результати діяльності. Купуючи акції на будь-якій фондовій біржі, покупець робить оцінку економічної вартості компанії. Оцінка враховує вартість не розкритих у фінансовій звітності питань, таких, як майбутні прибутки, торгова марка, гудвіл, якість управління, репутація, стратегія та інші аспекти.

Інтегроване розміщення всієї інформації про ефективність в одному звіті викликає у всіх зацікавлених сторін прийняття більш цілісної перспективи. Акціонери не можуть зосередитись лише на короткострокових прибутках; вони повинні розуміти, що здатність компанії заробляти прибуток у довгостроковій перспективі вимагатиме інвестицій, що мають короткострокову вартість, або навіть трансфертів вартості, що зберігають її легітимність та подальше існування, щоб отримувати прибуток у майбутньому. І навпаки, інші зацікавлені сторони мають розуміти, що компанії повинні отримувати прибуток, щоб виживати та рости. Якщо цього не зробити, це означає, що врешті-решт вони не зможуть задовольнити потреби інших зацікавлених сторін або навіть не зможуть вижити.

Інтегроване мислення призводить до цілісного прийняття рішень та дій, що враховують створення, збереження або ерозію вартості за короткий час, в середньо- та довгостроковій перспективі. Інтегроване мислення враховує зв'язок та взаємозалежність між діапазоном факторів, що впливають на здатність компанії створювати цінність з часом, включаючи: капітали, якими користується компанія; здатність реагувати на потреби ключових зацікавлених сторін; здатність адаптації бізнес-моделі і стратегії до змін зовнішнього середовища тощо.

Як зазначає Хільда Бломм [14], заступник CEO Бухгалтерської Європи, сьогодні на глобальному рівні продовжується робота над проектом ро-

зумного лідерства для взаємозв'язку фінансової та нефінансової звітності, який у підсумку приведе до створення глобальної інтегрованої системи стандартів корпоративної звітності або підходу до встановлення стандартів. Окреслені можливі організаційні варіанти руху в цьому напрямі:

1. Фонд МСФЗ є органом нагляду за глобальною корпоративною звітністю. Його Виконавча рада забезпечуватиме повсякденний нагляд за такими незалежними органами стандартизації:

Рада з МСБО – у сфері фінансової звітності приватного сектору;

Рада з міжнародних стандартів бухобліку держсектору (IPSASB) – у сфері фінансової звітності в державному секторі;

Міжнародна рада з інтегрованої звітності (IIRC) – у сфері складання коментарів керівництва;

Рада зі стандартів бухгалтерського обліку в галузі сталого розвитку (SASB), Робоча група з розкриття інформації про фінансові аспекти клімату (TCFD), Рада зі стандартів розкриття кліматичних даних (CDSB) та Ініціатива з глобальної звітності (GRI) – у сфері формування показників екології, соціальної діяльності та управління (ESG) і більш широкого кола даних.

2. Звіт Камбурга (Cambourg Report) для регіональної консолідації. Цей звіт передбачає кодифікований підхід до подання позафінансової інформації як етап, на якому не встановлено комплексної ініціативи. Він зосереджується лише на звітуванні про нефінансові заходи, а також передбачає нову переглянуту Директиву ЄС щодо нефінансової звітності та інструменти ЄС для досягнення законності й підзвітності. На операційному рівні це означатиме встановлення стандартизаційного органу європейського рівня, який співпрацюватиме на міжнародному рівні (між державними органами та відповідними приватними організаціями) і матиме поступовий графік роботи.

3. Реєстр із відкритим кодом, заснований на блокчейн-протоколах, що складають послідовні правила для нефінансових агрегаторів даних. Відкрите програмне забезпечення буде орієнтоване на ринок, а технологія зробить дані порівнянними. Вони будуть систематизовані, але не регулюватимуться, тому користувачі та укладачі узгоджуватимуть те, про що слід звітувати. Можливо, буде деяка (якщо взагалі буде) інтеграція до правових структур юрисдикцій або до систем звітування органам державної влади.

Оскільки кількість компаній у всьому світі, які впроваджують інтегровану звітність, збільшується, зростає попит на послуги з надання впевненості у таких звітах. Важливими питаннями залишаються якість, співставність такої звітності та забезпечення її незалежного підтвердження третіми сторонами. За словами Т'єрда Крумпельмана [9], Global Head of Advisory, Reporting & Engagement reflects, кілька років тому його компанією було вирішено отримати незалежне задоволення щодо Інтегрованого звіту за 2017 рік від аудитора фінансової звітності EY. Вони були новатором у цьому відношенні і закликають усіх інших інтегрованих репортерів робити те саме, вважаючи, що цей шлях не лише підвищив довіру до корпоративного звіту та забезпечив зацікавленим сторонам підвищену впевненість, але й отримання цінних рекомендацій щодо звітування та вдосконалення процесу.

На сучасному етапі мають активізуватися фінансові аудитори, хоча нормативної бази ще недостатньо. На глобальному рівні існують такі стандарти аудиту нефінансової звітності: МСЗНВ 3000 «Аудиторські завдання, інші ніж аудити, огляди чи перевірки історичної фінансової інформації» (ISAE 3000), розроблений Міжнародною федерацією бухгалтерів, та AA1000 Стандарт з надання впевненості (AA1000AS), розроблений Accountability та ISO 14064-3. Проте аудитори мають хороші можливості для надання високоякісного комплексного забезпечення перевірки достовірності звітності, враховуючи їхні навички, досвід фінансового аудиту та професійний скептицизм та судження. Їхня професійна підготовка та досвід забезпечують як розуміння компаній усіх типів та розмірів, так і здатність застосовувати судження та вирішувати проблеми в складних ситуаціях.

Висновки

Новітні світові виклики призводять до кардинальної зміни поглядів на формування місії і стратегії компаній, оцінку результативності їх діяльності та потребують формування принципово нового методологічного підходу до моделі корпоративної звітності, в основу якої має бути покладене системне відповідальне мислення. Інтегрована звітність не є просто обліковим процесом, її можна розглядати як стан мислення, оскільки вона вимагає від учасників думати про всі на-

прями діяльності компанії та про всі питання, що впливають на її здатність створювати вартість і залишатися успішною протягом тривалого часу. Інтегрований звіт має демонструвати як стратегія, корпоративне управління, результати діяльності і перспективи компанії в контексті її зовнішнього середовища призводять до створення, збереження або втрати вартості. Має бути встановлений зв'язок між екологічним, соціальним і фінансовим впливом діяльності компаній.

Темпи розробки методологічної бази інтегрованої звітності на глобальному регуляторному рівні не відповідають сучасним світовим викликам. Інтенсифікації потребує і процес стандартизації підходів до формування системи інтегрованої корпоративної звітності. Незважаючи на оприлюднення в 2021 р. оновленого Міжнародного стандарту (основ) інтегрованої звітності, ситуація не поліпшилась, оскільки він має концептуальний характер і декларує лише основні принципи і елементи звітності. Відсутні коментарі до Стандарту з проектами рекомендованої деталізованої системи показників.

Конструкція інтегрованої звітності лише формується, причому, в основному, не на глобальному регуляторному рівні, а на рівні наукових дискусій і публікацій. Розробка стандартизованої форми інтегрованої звітності продовжується, тому кожна компанія змушена самостійно вести ці конструкторські роботи і готувати звіти за своїми власними проектами, визнаючи їх дизайн та зміст, що потребує великих інтелектуальних зусиль. На наш погляд, не існує узгодженого рішення на глобальному рівні щодо інтенсифікації завершення процесу створення і стандартизації нормативної бази інтегрованої звітності, висловлюються лише заклики щодо необхідності прискорення розробки її методологічного забезпечення.

Регуляторним організаціям на глобальному рівні необхідно прискорити процес уніфікації корпоративної звітності, в основі якої має бути гармонійна система фінансових і нефінансових показників як реакція на світові виклики задля досягнення вищої мети. Нова система звітності має кардинально змінити традиційне уявлення про корпоративну звітність. Це є єдиний спосіб зробити так, щоб стійкість як зв'язуючий чинник увійшла у звітність, стала реальністю, наскрізним елементом, що проходить через всі підрозділи компанії.

Важливими питаннями залишаються якість, співставність інтегрованої звітності та забезпечення її незалежного підтвердження третіми сторонами. На часі – розробка новітньої системи стандартів аудиту інтегрованої звітності.

Список використаних джерел

1. П.Й. Атамас, О.П. Атамас. Інтегрована корпоративна звітність: проблеми впровадження // Академічний огляд. – 2015. – № 1 (42) – Режим доступу: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2015/1/12.pdf>
2. Безверхий К., Інтегрована звітність підприємства: удосконалення організації і методики її складання / К. Безверхий // Бухгалтерський облік і аудит. – 2014. – № 5. – С. 23–28.
3. Інтегрована звітність підприємств: монографія / В.В. Євдокимов, С.Ф. Легенчук, Д.О. Грицишен, О.М. Барішнікова. Житомир: ЖДТУ, 2014. – 180 с.
4. Костюченко В. М. Інтегрована звітність як інноваційна модель звітності корпоративних підприємств України / В.М. Костюченко, Н.В. Богатир // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 8. – С. 1126–1130.
5. Кузіна Р. В. Підготовка інтегрованої корпоративної звітності на основі системи збалансованих показників / Р.В. Кузіна // Вісник Одеського національного університету. Економіка. – 2015. – Т. 20, вип. 2. – С. 190–195.
6. Кузнецова С.А. Інтегрована управлінська звітність: глобальні виклики та локальні рішення в епоху ноосфери / С.А. Кузнецова // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). С. 270–279.
7. Малиновская Н. В. Интегрированная отчетность: теория, методология и практика: дис. докт. экон. наук: 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика»/ Н. В. Малиновская. – М., 2016. – 381 с.
8. New Approaches to Economic Challenges URL: <https://www.oecd.org/naec/> (дата звернення 10.03.2021р.)
9. International Integrated Reporting Council URL: <https://integratedreporting.org/news/eu-green-week-2021-acc-a-irc-and-sasb-webinar> (дата звернення 01.03.2021р.)
10. Офіційний сайт Палати аудиторів і бухгалтерів України URL: <https://www.pabu.com.ua> (дата звернення: 19.05.2021)
11. Corporate register URL: <https://www.corporateregister.com> (дата звернення 3.03.2021р.)
12. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2014:330:FULL&from=E_N#L_2014330.EN.01000101.doc (дата звернення: 19.05.2021)
13. Економічна сутність поняття «нефінансова звітність» / К. В. Безверхий // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2017. – № 1–2. – С. 23–34. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2017_1-2_5
14. Нефінансова звітність: «... мова йде про перебування в бізнесі» // Практика МСФО. – 2019. – № 8. – Режим доступу: <https://ibuhgalter.net/ru/material/799/15777>
15. Charles Tilley, CEO, IIRC and Kevin Dancey, CEO, IFAC. A roadmap for accelerating reporting assurance integrated reporting assurance URL: <https://integratedreporting.org/news/a-roadmap-for-accelerating-integrated-reporting-assurance/> (дата звернення: 09.05.2021)

References

1. P.Y. Athamas, O.P. Athamas. Integrated corporate reporting: problems of implementation // Academic review. – 2015. – No. 1 (42) – Access mode: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2015/1/12.pdf>
2. Bezverkhy K., Integrated reporting of the enterprise: improvement of the organization and methods of its preparation / K. Bezverkhy // Accounting and auditing. – 2014. – No. 5. – P. 23–28.
3. Integrated enterprise reporting: monograph / V.V. Evdokimov, S.F. Legenchuk, D.O. Hrycyschen, O.M. Baryshnikova. Zhytomyr: Zhdtu, 2014. – 180 p.
4. Kostyuchenko V. M. Integrated reporting as an innovative reporting model of corporate enterprises of Ukraine / V. M. Kostyuchenko, N.V. Bogatyr // Global and national economic problems. – 2015. – Issue 8. – P. 1126–1130.
5. Kuzina R.V. Preparation of integrated corporate reporting based on the system of balanced indicators / R.V. Kuzina // Herald of Odessa National University. Economy. – 2015. – Vol. 20, issue 2. – P. 190–195.
6. Kuznetsova S.A. Integrated management reporting: global challenges and local solutions in the era of the noosphere / S.A. Kuznetsova // Economic Nobel Bulletin. – 2014. – No. 1 (7). P. 270–279.
7. Malinovskaya N. V. Integrated reporting: theory, methodology and practice: dissertation. dr. economy Sciences: 08.00.12 «Accounting, statistics»/ N. V. Malinovskaya. – M., 2016. – 381 p.

8. New Approaches to Economic Challenges URL: <https://www.oecd.org/naec/> (дата звернення 10.03.2021р.)

9. International Integrated Reporting Council URL: <https://integratedreporting.org/news/eu-green-week-2021-accr-iirc-and-sasb-webinar> (дата звернення 01.03.2021р.)

10. Офіційний сайт Палати аудиторів і бухгалтерів України URL: <https://www.pabu.com.ua> (дата звернення: 19.05.2021)

11. Corporate register URL: <https://www.corporateregister.com> (дата звернення 3.03.2021р.)

12. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=OJ:L:2014:330:FULL&from=E N#L_2014330 EN.01000101.doc (дата звернення: 19.05.2021)

13. The economic essence of the concept of «non-financial reporting» / K. V. Bezverkhy // Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Au-

ditig. – 2017. – No. 1–2. – P. 23–34. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2017_1-2_5

14. Non-financial reporting: «... we are talking about staying in business» // Practice of IFRS. – 2019. – No. 8. – Access mode: <https://ibuhgalter.net/ru/material/799/15777>

15. Charles Tilley, CEO, IIRC and Kevin Dancey, CEO, IFAC. A roadmap for accelerating reporting assurance integrated reporting assurance URL: <https://integratedreporting.org/news/a-roadmap-for-accelerating-integrated-reporting-assurance/> (дата звернення: 09.05.2021)

Дані про автора

Ковальчук Інна Володимирівна,

к.е.н., доцент кафедри економіки і права, Національний університет харчових технологій

Data about the author

Inna Kovalchuk,

PhD, Associate Professor, Department of Economic and Law, National University of Food Technologies

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 330.341.2:338.242.2

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624447>
ЖИВКО З.Б., ПИСАРЕНКО В.В.,
САВЕНКО О.А., ШПОРТЮК Н.Л.

Моделювання системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання моделювання системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань обумовлюється відсутністю єдиного підходу до реалізації алгоритму даного процесу.

Постановка проблеми. В сучасних нестабільних умовах господарювання механізм стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери перебуває на етапі становлення. На сьогодні більшість вітчизняних інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери працюють у середовищі, що швидко змінюється та важко передбачається, саме тому гостро стоїть потреба використання у практичній діяльності методів стратегічного управління, що в глобалізаційних умовах економіки знань обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити моделювання системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: монографічний, аналізу і синтезу, систематизації.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Таким чином, реалізація запропонованого підходу до моделювання системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань дозволяє запропонувати певні стратегічні заходи, спрямовані на досягнення проектних KPI, що дозволить підприємству отримати суттєвий економічний ефект і забезпечити умови для якісного постійного зростання бізнесу.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності для вдосконалення моделювання системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань.

Висновки за статтею. Використання такого інтегрованого підходу до моделювання системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань дозволяє посилювати конкурентний статус на ринку, власникам забезпечувати приріст капіталізації, гарантувати працівникам зростання заробітних плат і поліпшення умов праці, а покупцям зіткнутися зі зростанням якості продукції без зміни цін.

Ключові слова: моделювання, система, безпекове стратегічне управління, інноваційно орієнтовані підприємства, агропродовольча сфера, глобалізація, економіка знань.

ZHYVKO Z.B., PYSARENKO V.V.,
SAVENKO O.A., SHPORTIUK N.L.

Modeling of the security strategic management system of innovatively oriented agro–food enterprises in the globalization conditions of the knowledge economy

Relevance of the research topic. The study of the issue of modeling the safety strategic management system of innovatively oriented agro–food enterprises in the globalization conditions of the knowledge economy is conditioned by the lack of a single approach to the implementation of the algorithm of this process.

Formulation of the problem. In today's unstable economic conditions, the mechanism of strategic management of innovatively oriented agro–food enterprises is at the stage of formation. Today, the majority of domestic innovation–oriented enterprises in the agri–food sector work in an environment that changes rapidly and is difficult to predict, which is why there is an urgent need to use strategic management methods in practical activities, which in the globalization conditions of the knowledge economy determines the relevance of the research topic.

Setting the purpose and objectives of the study – to investigate the modeling of the security strategic management system of innovatively oriented enterprises of the agro–food sector in the globalization conditions of the knowledge economy.

Research method or methodology. The article uses the following methods: monographic, analysis and synthesis, systematization.

Presentation of the main material (research results). Thus, the implementation of the proposed approach to modeling the safety strategic management system of innovatively oriented agro–food enterprises in the globalization conditions of the knowledge economy allows us to propose certain strategic measures aimed at achieving project KPIs, which will allow the enterprise to obtain a significant economic effect and provide conditions for high–quality continuous business growth.

Field of application of results. The results of the study can be used in practical activities to improve the modeling of the system of safety strategic management of innovatively oriented enterprises of the agro–food sector in the globalization conditions of the knowledge economy.

Conclusions on the article. The use of such an integrated approach to the modeling of the system of safety strategic management of innovatively oriented agro–food enterprises in the globalization conditions of the knowledge economy allows to strengthen the competitive status in the market, to ensure capitalization growth for owners, to guarantee wage growth and improvement of working conditions for employees, and for buyers to face an increase in the quality of products without price changes.

Keywords: modeling, system, security strategic management, innovation–oriented enterprises, agro–food sector, globalization, knowledge economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасних нестабільних умовах господарювання механізм стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери перебуває на етапі становлення.

Нестабільність зовнішнього середовища підприємств сприяє появі нових методів, систем і підходів до управління. На сьогодні більшість вітчизняних інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери працюють у середовищі, що швидко змінюється та важко передбачається, саме тому

гостро стоїть потреба використання у практичній діяльності методів стратегічного управління, що в глобалізаційних умовах економіки знань обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. У більшості інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери не здійснюється розробка ефективної системи стратегічного управління, а існує лише орієнтація на розмиті цілі. Рівень моделювання системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери знаходиться на досить низькому рівні. У сучасних нестабільних умовах його можна назвати задовільним, оскільки він забезпечує виживання господарств, проте, для подальшого розвитку агропродовольчої сфери та їх розширеного відтворення керівництву підприємств необхідно головну увагу зосередити саме на стратегічному управлінні [1–10]. Актуальність даного питання посилюється в глобалізаційних умовах економіки знань.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити моделювання системи безпекового стратегічного управління інновацій-

но орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Методичний підхід до моделювання стратегічних планів розвитку інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери, основним елементом якого є чотирьохвекторна модель управління діяльністю підприємства, що визначає базис діяльності та напрями її збільшення полягає в тому, що під високим рівнем конкурентним статусом бізнесу розуміється здатність підприємства конкурувати з іншими суб’єктами господарської діяльності за чотирма основними напрямками: конкурентоспроможність продукції на ринку товарів і послуг; конкурентоспроможність підприємства на ринку трудових ресурсів; конкурентоспроможність підприємства на ринку капіталу (інвестиційна привабливість) і конкурентоспроможність підприємства на ринку технологій та бізнес-процесів (рис. 1). Такий методичний підхід до визначення та управління конкурентним статусом дозволить з більшою ефективністю управляти і забезпечувати стратегічний розвиток інноваційно орієнтованих підприємств агропро-

Рисунок 1. Чотирьохвекторна модель управління діяльністю інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери

довольчої сфери. Крім того, такий підхід стане основою моделювання системи безпекового стратегічного розвитку бізнесу, оскільки уточнюється і гранично конкретизується мета конкурентного розвитку – досягнення високого конкурентного статусу для інноваційно орієнтованого підприємства агропродовольчої сфери. Саме напрямки підвищення ефективності управління діяльністю дозволяють ефективно планувати як стратегічні зони господарювання, так і діяльність інноваційно орієнтованого підприємства агропродовольчої сфери зі стратегічного вдосконалення продажів, фінансів, персоналу і процесів. В рамках запропонованого методичного підходу необхідно розширити поняття зони стратегічного безпекового господарювання, пов'язавши це поняття з одного боку із зоною стратегічних інтересів в класичному розумінні, а з іншого боку, з елементами системи збалансованих показників і векторами моделі конкурентоспроможності.

Опис сутності зон безпекового стратегічного господарювання в прагненні інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери досягти ефективного конкурентного розвитку приведено в табл. 1.

Актуальним є формування зон стратегічного господарювання на різних функціональних ринках: готової продукції, трудових ресурсів, капіталу та інноваційних технологій (рис. 2).

При цьому безпекові стратегічні зони господарювання повинні ефективно інтерферувати і бу-

ти збалансованими. Сформований методичний підхід до стратегічного планування повинен базуватися на організаційно–економічному механізмі, який буде служити методичним лекалом дій при моделюванні системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери.

Модель управління діяльністю бізнесу повинна включати в себе чотири напрямки – персонал, збут, фінанси і процеси. Таке моделювання конкурентоспроможності підприємства дозволяє гармонійно розвивати функціональні напрями бізнесу. Застосовуючи до них систему збалансованих показників, визначити відповідно до цими напрямками функціональні безпекові стратегічні зони господарювання. Але перш ніж приступити до формування стратегічних зон господарювання, ми повинні окреслити бажаний стан чотирьохвекторної моделі конкурентоспроможності підприємства, тобто визначити, як ми будемо вимірювати значення функціональних напрямків конкурентоспроможності інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери.

На рис. 3 показано основні критерії (вимірники) чотирьохвекторної моделі управління діяльністю інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери, яка в свою чергу формує сукупність показників – цілей другого рівня конкурентного розвитку бізнесу.

Єдиним показником ефективності в сфері продажів виступає показник інтегральної конкурен-

Таблиця 1. Зони безпекового стратегічного господарювання в чотирьохвекторній моделі управління діяльністю інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери

Вектор моделі управління конкурентоспроможністю	Ринок/Сектор ринку	Критерії вибору зони безпекового стратегічного господарювання
Продаж (управління конкурентоспроможністю продукції)	Сектор ринку готової продукції	Обирається той сектор ринку або найменування товарної продукції, які можуть забезпечити максимальну різницю між вхідним і вихідним грошовим потоком в стратегічній перспективі
Фінанси (інвестиційна привабливість бізнесу)	Ринок капіталу	Визначається сектор ринку капіталу, який забезпечує мінімальну середньозважену вартість капіталу за умови недопущення інвестиційних та поточних фінансових дефіцитів
Персонал (управління конкурентоспроможністю на ринку праці)	Ринок трудових ресурсів	Обирається сектор ринку трудових ресурсів, персонал, який забезпечує випереджаюче зростання продуктивності праці над фондом заробітної плати за умови ефективного вирішення технічних, технологічних, економічних, управлінських та соціальних завдань
Процеси (управління конкурентоспроможністю технологій і бізнес-процесів)	Ринок іновацій і технологій удосконалення процесів	Визначається сектор ринку інноваційних технологій, який забезпечує технічне та технологічне перевага за умови загострення конкурентної боротьби на ринку

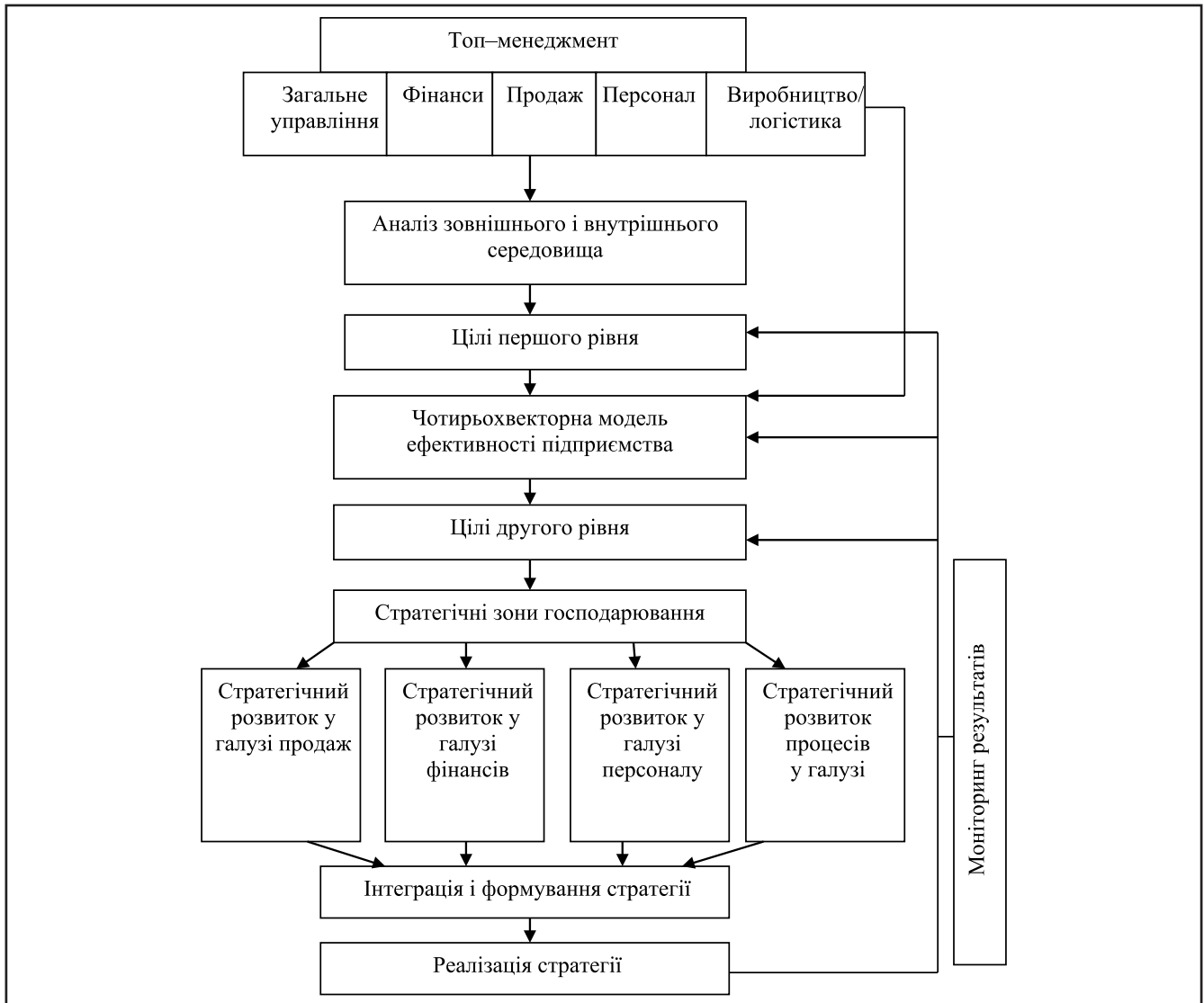

Рисунок 2. Організаційно-економічний механізм формування стратегічного плану діяльності інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери

тоспроможності продукції, яка інтегрує показники цінової та нецінової конкурентоспроможності продукції інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери, а в свою чергу конкурентоспроможність продукції формує продажі і затребуваність цієї продукції на ринку.

$$K_{i.k.c} = K_{ц.к.} * K_{н.к.с} = \frac{Ц_k}{Ц_n} * \frac{K_n}{K_k}, \quad (1)$$

де $K_{i.k.c}$ – коефіцієнт інтегральної конкурентоспроможності продукції підприємства;

$K_{ц.к.}$ – коефіцієнт цінової конкурентоспроможності продукції;

$K_{н.к.с}$ – коефіцієнт нецінової конкурентоспроможності продукції;

$Ц_k$ – ціна продукції основного конкурента;

$Ц_n$ – ціна продукції даного підприємства;

K_k – якість продукції основного конкурента;

K_n – якість продукції досліджуемого підприємства.

Індикатором ефективності інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в сфері використання трудових ресурсів є досягнення балансу інтересів працівника і роботодавця. Саме цей баланс гарантує максимальний рівень задоволеності як працівника, так і працівником. Досягнення і дотримання такого балансу обумовлює високі конкурентні позиції бізнесу на ринку трудових ресурсів. Отже, вимірювання повинні вестися з позиції двох ключових показників, які характеризують інтерес працівників і роботодавців – продуктивності праці та зарплатоємності бізнесу. В якості індикатора конкурентоспроможності інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в сфері

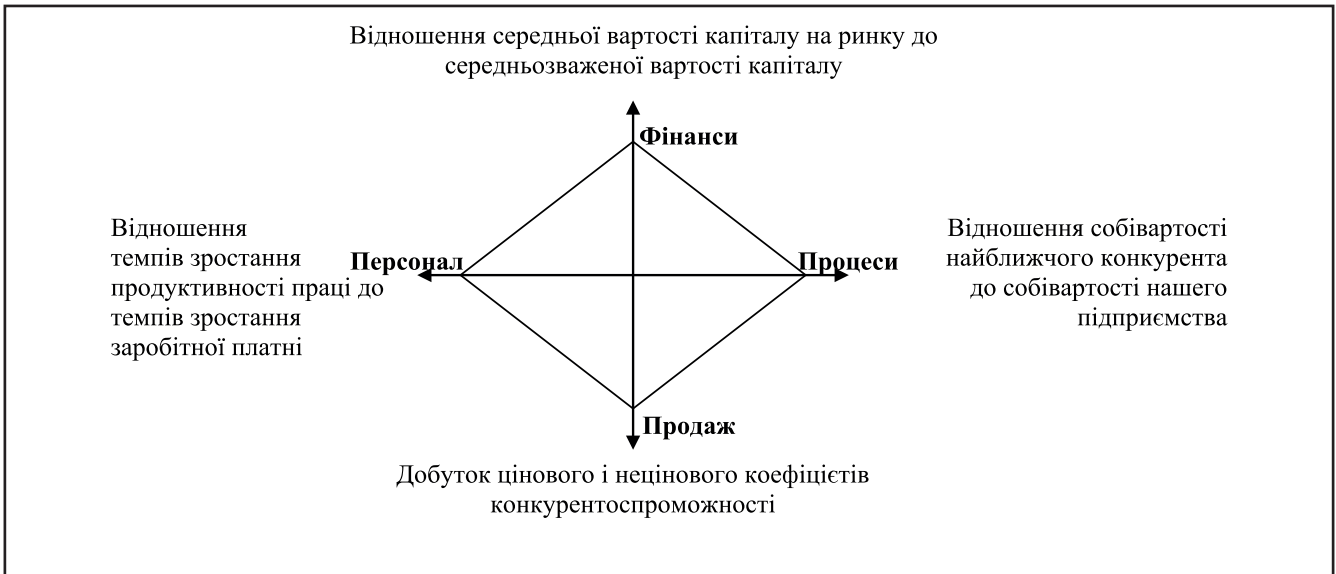

Рисунок 3. Критерії вимірювання векторів моделі управління діяльністю інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери

використання трудових ресурсів необхідно розглядати відношення темпів зростання цих величин за конкретний період, наприклад 1 рік:

$$K_{к.п.} = Tr_{ПТ} / Tr_{ЗП}, \quad (2)$$

де $K_{к.п.}$ – коефіцієнт конкурентоспроможності підприємства на ринку праці;

$Tr_{ПТ}$ – темп зростання продуктивності праці;

$Tr_{ЗП}$ – темп зростання заробітної плати.

Конкурентоспроможність інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в сфері процесів можна оцінити по співвідношенню собівартості та якості готової продукції (3):

$$K_c = \frac{C / C_k * K_n}{C / C_n K_k}, \quad (3)$$

де K_c – коефіцієнт конкурентоспроможності процесів підприємства;

C / C_k – собівартість продукції основного конкурента;

C / C_n – собівартість продукції даного підприємства;

K_k – якість продукції основного конкурента;

K_n – якість продукції даного підприємства.

Основним критерієм при вимірюванні ефективності інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в сфері фінансів та інвестиційної привабливості, є відношення середньозваженої вартості капіталу і середньої вартості капіталу на ринку вільного капіталу:

$$K_f = \frac{ACC}{WACC}, \quad (4)$$

де K_f – коефіцієнт конкурентоспроможності фінансів підприємства;

$WACC$ – середньозважена вартість капіталу підприємства;

ACC – середня вартість капіталу на ринку.

Даний коефіцієнт фактично вимірює інвестиційну привабливість і фінансову ефективність бізнесу. Чим більше це співвідношення, тим ефективніше працює бізнес, тим більшою мірою зростає капіталізація бізнесу, і, отже, бізнес є більш інвестиційно привабливим в силу капіталізації, реалізованої темпами вище лінії ринку. Показники, що вимірюють параметри чотирехвекторної моделі ефективності формуються під впливом факторів функціональної ефективності. Групування факторів конкурентоспроможності і акцентування на них управлінського уваги будуть утворювати функціональні безпекові стратегічні зони господарювання.

Функціональна безпекова стратегічна зона господарювання – це безліч об'єктів і / або область управління, управлінський вплив на які обумовлює позитивне впливу чинників конкурентоспроможності на ефективне конкурентне розвиток бізнесу. Алгоритм вибору зон стратегічного господарювання показаний на рис. 4.

Після вибору безпекових стратегічних зон господарювання визначаються конкретні плани зі стратегічного вдосконалення продажів, фінансів, персоналу і процесів на інноваційно орієнтованих підприємствах агропродовольчої сфери.

Стратегічні безпекові заходи повинні бути спрямовані на досягнення конкретних цілей і завдань, вимірювання яких дає уявлення про ос-

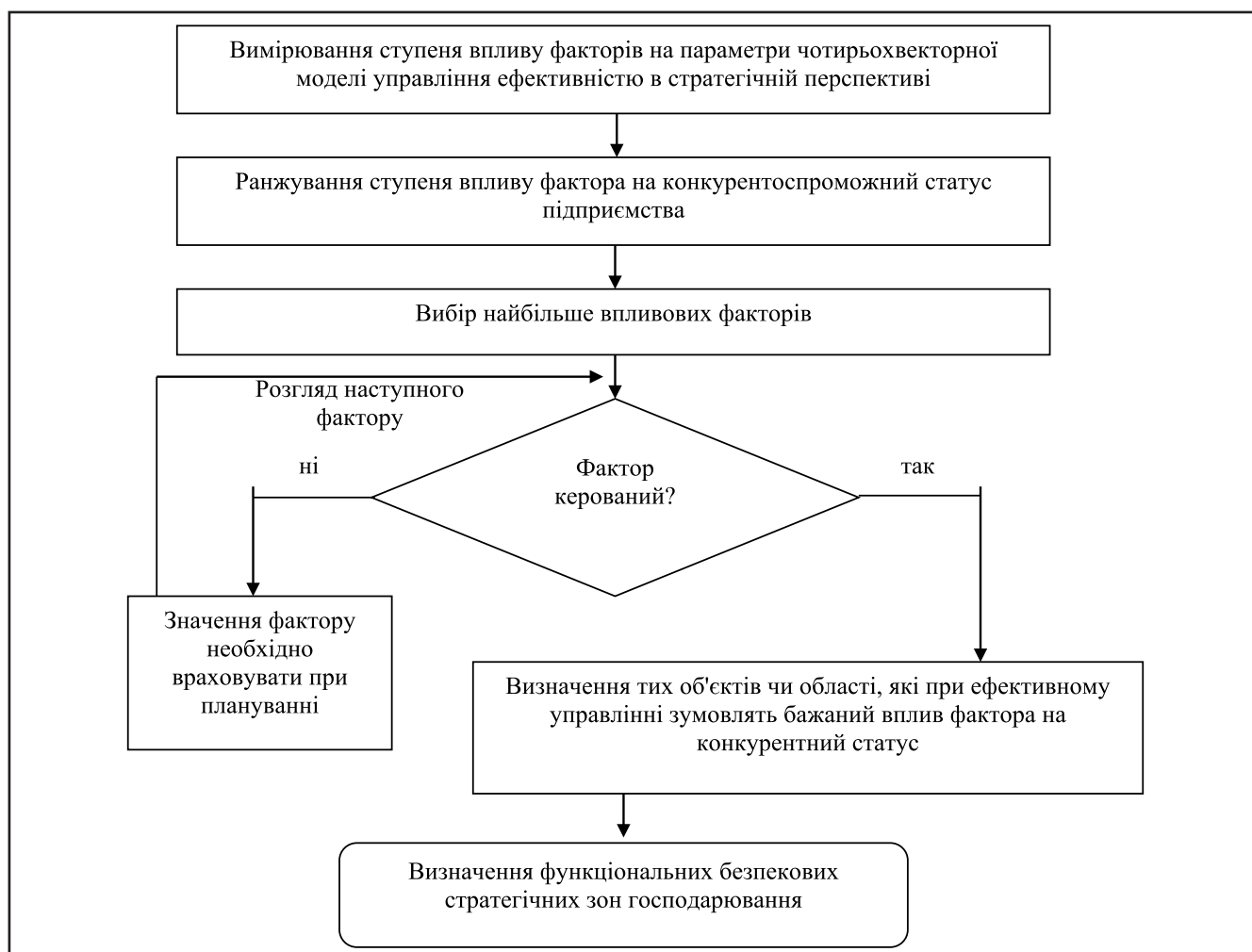

Рисунок 4. Алгоритм вибору зон безпекового стратегічного господарювання інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери

новні індикатори діяльності підприємства (KPI). Плановані показники KPI для інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань представлені в табл. 2.

Висновки

Таким чином, реалізація запропонованого підходу до моделювання системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалі-

Таблиця 2. KPI для інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери

Напрямок	Показник
Персонал	Частка співробітників, які мають вищу освіту, %
	Коефіцієнт вибуття
	Рівень задоволеності персоналу умовами праці
	Продуктивність праці, тис.грн/чол.
Фінанси	Рівень рентабельності інвестицій, %
	Співвідношення власного і позичкового капіталу
	Рівень рентабельності майна, %
	Чистий прибуток, тис. грн.
Процеси	Обіговість готової продукції, днів
	Тривалість виробничого циклу, днів
Продажі	Рівень рентабельності, %
	Відношення витрат на реалізацію до виручки, %
	Частка виручки від реалізації інноваційної продукції в загальній виручці, %

зацийних умовах економіки знань дозволяє запропонувати певні стратегічні заходи, спрямовані на досягнення проектних KPI, що дозволить підприємству отримати суттєвий економічний ефект і забезпечити умови для якісного постійного зростання бізнесу. Використання такого інтегрованого підходу до моделювання системи безпечного стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань дозволяє посилювати конкурентний статус на ринку, власникам забезпечувати приріст капіталізації, гарантувати працівникам зростання заробітних плат і поліпшення умов праці, а покупцям зіткнутися зі зростанням якості продукції без зміни цін.

Список використаних джерел

1. Живко З. Б., Кредісов В. А., Гнатенко І. А., Гальонкін С. С. Інституціонально–матрична кластеризація в системі стратегічного управління інноваційною економікою в умовах зміни споживчих переваг, глобалізації, діджиталізації, формування економічної культури суспільства та сталого розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*, 2021. № 21. С. 37–43.

2. Живко З. Б., Орлова–Курилова О. В., Боруцька Ю. З., Березовський Д. О. Державне регулювання заощадження інноваційного потенціалу підприємств та екологізації виробництва: формування управлінських стратегій та оцінювання конкурентної поведінки. *Інвестиції: практика та досвід*, 2021. № 19. С. 10–15.

3. Михайлов А. М., Ільїн В. Ю., Коцупатрий М. М., Фурсіна О. В., Гнатенко І. А. Управління інноваційною економікою в контексті тренду сталого розвитку в рамках моделі інституціонально–матричної кластеризації в умовах адаптивного кадрового менеджменту, діджиталізації агропродовольчої сфери та адаптації до умов пандемії COVID–19. *Економічні горизонти*. 2021. №2(17). С. 29–40.

4. Ходаківська О. В., Гнатенко І. А., Дяченко Т. О., Сабій І. М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 5–11.

5. Lyshenko M., Ustik T., Pisarenko V., Maslak N., Koliadenko D. Economic and marketing aspects of the functioning of small enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol 2, No 33. pp. 185–193.

6. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk

of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. Vol. 36. P. 192–198.

7. Mazur N., Khrystenko L., P6sztorov6 J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. *TEM Journal*. 2021. Vol. 10, Issue 4. P. 1605–1609.

8. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos–Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. No 43(3). P. 403–414.

9. Ovcharenko I., Khodakivska O., Sukhomlyn L., Shevchenko O., Lemeshenko I., Martynov A., Zos–Kior M., Hnatenko I., Michkivskyy S., Bilyavska L. Spatial organization management: modeling the functioning of eco-clusters in the context of globalization. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2022. Vol. 40. pp. 351–356.

10. Pysarenko V. V., Zapsha H. M., Lyshenko M. O. Modeling of the financial and logistics management system of the capitalization of an innovative and safe business under marketing changes in the competitive international environment in conditions of digitalization. *Market Relations Development in Ukraine*. 2022. Vol. 4, No 251. pp. 91–99.

References

1. Zhyvko Z., Kredisov V., Hnatenko I., Galonkin, S. (2021). Institutional–matrix clustering in the system of strategic management of innovative economy in the conditions of change of consumer preferences, globalization, digitalization, formation of economic culture of society and sustainable development. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 21, 37–43.

2. Zhyvko Z., Orlova–Kurilova O., Borutska Yu., Berезovskyy D. (2021). State regulation of saving the innovative potential of enterprises and greening of production: the formation of management strategies and evaluation of competitive behavior. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 19, 10–15.

3. Mykhailov A. M., Ilin V. Y., Kotsupatryi M. M., Fursina O. V., Hnatenko I. A. (2021). Management of the innovative economy in the context of the sustainable development trend in the framework of the institutional matrix clusterization model in adaptive human resource management, digitalization of the agriculture and food sphere, adaptation. *Ekonomichni horyzonty [Economies' Horizons]*, 2(17), 29–40.

4. Khodakivska O., Hnatenko I., Dyachenko T., Sabiy I. (2021). Models of entrepreneurship in terms of innovation economy and knowledge economy: resource and cost management. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 15, 5–11.

5. Lyshenko M., Ustik T., Pisarenko V., Maslak N., Koliadenko D. (2020). Economic and marketing aspects of the functioning of small enterprises. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2.33, 185–193.

6. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

7. Mazur N., Khrystenko L., P6sztorov6 J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Puzyrova P., Rubezhanska V. (2021). Improvement of Controlling in the Financial Management of Enterprises. *TEM Journal*, 10.4, 1605–1609.

8. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(3), 403–414.

9. Ovcharenko I., Khodakivska O., Sukhomlyn L., Shevchenko O., Lemeshenko I., Martynov A., Zos–Kior M., Hnatenko I., Michkivskyy S., Bilyavska L. (2022). Spatial organization management: modeling the functioning of eco–clusters in the context of globalization. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 40, 351–356.

10. Pysarenko V. V., Zapsha H. M., Lyshenko M. O. (2022). Modeling of the financial and logistics management system of the capitalization of an innovative and safe business under marketing changes in the competitive international environment in conditions of digitalization. *Market Relations Development in Ukraine*, 4.251, 91–99.

Дані про авторів

Живко Зінаїда Богданівна,

д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту, Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, Україна

Писаренко Володимир Вікторович,

д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Савенко Олена Анатоліївна,

к.е.н., доцентка, доцентка кафедри менеджменту і права, Дніпровський державний аграрно–економічний університет, м. Дніпро, Україна

Шпортюк Наталія Леонідівна,

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри менеджменту і права, Дніпровський державний аграрно–економічний університет, м. Дніпро, Україна

Data about the authors

Zinaida Zhyvko,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of Management Department, Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine, Lviv

Volodymyr Pysarenko,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Head of the Department of Marketing, Poltava State Agrarian University, Ukraine, Poltava

Olena Savenko,

PhD in economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Law, Dnipro State Agrarian and Economic University, Ukraine, Dnipro

Nataliia Shportiuk,

Ph. D. in Public Administration, Associate Professor of the Department of Management and Law, Dnipro State Agrarian and Economic University, Ukraine, Dnipro

УДК 334.72:339

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624456>

САФОНОВА В.Є., БУЧНЄВ М.М.,
ПРОКОПЕНКО О.В., СЕРГІЄНКО С.С.

Організаційно–економічні напрями заощадження енергії як фактор підвищення капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в умовах безпекового управління та змін у логістиці

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання організаційно–економічних напрямів заощадження енергії як фактор підвищення капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в умовах безпекового управління та змін у логістиці обумовлюється відсутністю єдиного підходу до реалізації алгоритму даного процесу.

Постановка проблеми. Капіталізація інтелектуальної праці інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери відбувається шляхом капіталізації прибутку отриманого в результаті цієї праці та капіталізації інтелектуальної власності. Заощадження енергії є важливою складовою прискорення розвитку аграрного бізнесу та, як результат, підвищення капіталізації господарства, що в умовах безпекового управління та змін у логістиці обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити організаційно–економічні напрями заощадження енергії як фактор підвищення капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в умовах безпекового управління та змін у логістиці.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: монографічний, економіко–математичний, економіко–статистичний, аналізу і синтезу, систематизації.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Запропонована методика визначення собівартості через енергетичну вартість. Її застосування на практиці дозволить розв'язати проблеми прогнозування майбутньої собівартості одиниці продукції та підвищення капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в умовах безпекового управління та змін у логістиці, що спростить питання напрямків реалізації готової продукції.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності для реалізації організаційно–економічних напрямів заощадження енергії як фактору підвищення капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в умовах безпекового управління та змін у логістиці.

Висновки за статтею. Доведено, що визначаючи прогнозу собівартість та зміну капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери через сукупні витрати енергії скорочується частка ризику отримання збитку від реалізації. Проте, визначення енергоємності виробництва продукції і порівняння її з нормативною стане реальною подією в науці тільки при існуванні економічної зацікавленості. На сучасному етапі безпекового управління та змін у логістиці в Україні інститути стимулювання праці у відношенні енергозбереження недостатньо розвинені. Їх уточнення і розвиток є предметом подальших досліджень.

Ключові слова: організаційно–економічні напрями, заощадження енергії, підвищення капіталізації, інноваційно орієнтовані підприємства, агропродовольча сфера, безпекове управління, управління змінами, логістика.

SAFONOVA V.Ye., BUCHNIEV M.M.,
PROKOPENKO O.V., SERHIENKO S.S.

Organizational and economic directions of energy saving as a factor in increasing the capitalization of innovatively oriented agro–food enterprises in the conditions of safety management and changes in logistics

Relevance of the research topic. The study of the issue of organizational and economic directions of energy saving as a factor in increasing the capitalization of innovatively oriented agro–food enterprises in the conditions of safety management and changes in logistics is conditioned by the lack of a unified approach to the implementation of the algorithm of this process.

Formulation of the problem. Capitalization of the intellectual work of innovatively oriented enterprises in the agro–food sector takes place through the capitalization of the profit obtained as a result of this work and the capitalization of intellectual property. Saving energy is an important component of accelerating the development of agrarian business and, as a result, increasing the capitalization of the economy, which in the conditions of security management and changes in logistics determines the relevance of the research topic.

Setting the purpose and objectives of the study – to investigate the organizational and economic directions of energy saving as a factor in increasing the capitalization of innovatively oriented agro–food enterprises in the conditions of security management and changes in logistics.

Research method or methodology. The article uses the following methods: monographic, economic–mathematical, economic–statistical, analysis and synthesis, systematization.

Presentation of the main material (research results). The method of determining the cost price through the energy cost is proposed. Its application in practice will allow solving the problems of forecasting the future unit cost of production and increasing the capitalization of innovatively oriented agro–food enterprises in the conditions of security management and changes in logistics, which will simplify the issue of directions for the sale of finished products.

Field of application of results. The results of the study can be used in practical activities for the implementation of organizational and economic directions of energy saving as a factor in increasing the capitalization of innovatively oriented enterprises of the agro–food sector in the conditions of safety management and changes in logistics.

Conclusions on the article. It has been proven that determining the forecast cost and capitalization change of innovatively oriented enterprises in the agro–food sector due to aggregate energy costs reduces the share of the risk of receiving a loss from sales. However, determining the energy intensity of production and comparing it with the standard will become a real event in science only if there is economic interest. At the current stage of security management and changes in logistics in Ukraine, the institutions for stimulating work in terms of energy saving are not sufficiently developed. Their clarification and development is the subject of further research.

Keywords: organizational and economic directions, energy saving, capitalization increase, innovation–oriented enterprises, agro–food sector, safety management, change management, logistics.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Капіталізація інтелектуальної праці інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери відбувається шляхом капіталізації прибутку отриманого в результаті цієї праці та капіталізації інтелектуальної власності. Заощадження енергії є важливою складовою прискорення розвитку аграрного бізнесу та, як результат, підвищення капіталізації господарства. Розвиток аграрного бізнесу здійснюється в умовах недосконалого інституційного середовища, що не може не позначитись на капіталізації суб'єктів господарювання. В контексті ресурсної теорії, агропродовольча сфера має доволі високий рівень ресурсозабезпеченості яка має визначати її конкурентоспроможність, що в умовах безпекового управління та змін у логістиці обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В сучасних турбулентних умовах ресурсний підхід без інвестиційно–інноваційної складової виявляється малоефективним і не створює відповідний набір конкурентних переваг для виробників. Досвід провідних зарубіжних країн у заощадженні енергії свідчить про необхідність залучення в аграрний сектор значних капіталовкладень в то–

му числі у вигляді людського, соціального та інтелектуального капіталу. Відтак і забезпечити стійку конкурентоспроможність інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери можливо за рахунок аналогічної капіталізації [1–10]. Актуальність даного питання посилюється в умовах безпекового управління та змін у логістиці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити організаційно–економічні напрями заощадження енергії як фактор підвищення капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в умовах безпекового управління та змін у логістиці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним з головних завдань, що стоять перед інноваційно орієнтованими підприємствами агропродовольчої сфери, є підвищення ефективності використання сільськогосподарської техніки, в тому числі надійності та довгостроковості, технічних і експлуатаційно–технологічних показників, зниження її енерго– і матеріаломісткості, які безпосередньо впливають на якісні та кількісні результати сільськогосподарського виробництва. Основні характеристики сільськогосподарської техніки свідчать про недостатні технічний і технологічний рівні багатьох базових машин та комплексів, про диспропорцію між їх

технічними, технологічними, експлуатаційними параметрами. Витрати сукупної енергії основних засобів найбільше впливають на рівень енергоємності виробництва продукції. Енергія основних засобів становить 26–35% загальних витрат. Таким чином, створення і впровадження в сільськогосподарське виробництво машин з низькою металоємністю, високою продуктивністю, а також комбінованих машин, дозволить виробляти продукцію з мінімальними витратами ресурсів і грошових коштів. Наразі необхідно переглядати і коректувати не тільки технології виробництва сільськогосподарських культур, але і нормативи витрат сукупної енергії і коштів.

Наприклад, використання мобільної дозуючої системи сприяє значному скороченню витрат сукупної енергії основних засобів і живої праці (див. таблицю). Загальна економія енергії становить 678,72 МДж/га, що еквівалентно 15,9 кг/га дизельного палива.

Розробка та впровадження комбінованих агрегатів в сільськогосподарське виробництво дозволяє скоротити витрати сукупної енергії та грошових коштів, що позитивно відобразиться на енергоємності і собівартості виробництва продукції.

Оцінка агрегатів одночасно за економічними та енергетичними показниками дозволяє вибрати варіант, який може бути адаптований до

умов конкретного господарства. Проте, сільськогосподарського товаровиробника при виробництві продукції більшою мірою цікавить розмір грошових витрат, а не витрати енергії ресурсів. Тому, на рівні господарської одиниці перевага віддається економічному критерію (мінімум собівартості). При цьому з безпекової точки зору на державному і регіональному рівнях доцільно використовувати енергетичний критерій при визначенні ефективності виробництва. Така політика всебічно проводиться в індустріально розвинених країнах, де зменшення витрат енергії асоціюється з скороченням споживання ресурсів, і як наслідок, зменшення витрат виробництва.

В умовах дефіциту ресурсів і нестабільної енергетичної безпеки в Україні при виборі як сільськогосподарських агрегатів, так і інвестиційних і інноваційних проектів, критерієм оптимальності можуть виступати показники енергетичної витратності (енергоємність виробництва продукції). Критерій енергетичної ефективності – це та міра, з якою суспільство (або окремий товаровиробник) підходить до визначення ступеня результативності витрат енергії для виробництва продукції. Загальний критерій ефективності використання енергоресурсів полягає в мінімізації рівня їх витрат в кінцевому споживанні в розрахунку на одиницю продукції, створеної в агропродовольчій сфері.

Економія сукупних витрат енергії ресурсів і грошових коштів за рахунок використання мобільної дозуючої системи (МДС)

Технологічні операції	Витрати енергії, МДж/га			
	у тому числі			усього
	основних засобів	ПММ	праці	
Внесення мінеральних добрив				
Фактично	150,77	228,32	35,54	414,63
Проект з МДС	44,55	126,40	10,77	181,72
Економія	106,22	101,92	24,77	232,91
Локальне внесення гербіцидів				
Фактично	86,66	183,61	11,68	281,95
Проект з МДС	24,66	126,39	10,77	161,82
Економія	62,00	57,22	0,91	120,13
Обприскування рослин пестицидом				
Фактично	448,27	358,68	95,94	902,89
Проект з МДС	156,54	384,30	64,59	605,43
Економія	291,73	-25,62	31,35	297,46
Обприскування рослин стимулятором росту				
Фактично	74,71	38,43	15,99	129,13
Проект з МДС	26,09	64,05	10,77	100,91
Економія	48,62	-25,62	5,22	28,22
Загальна економія	508,57	107,90	62,25	678,72

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

В аспекті підвищення капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в умовах безпекового управління та змін у логістиці особливої уваги заслуговує використання економіко–енергетичних показників для оцінки техніки і технологій. Для порівняння беруться агрегати, які неістотно відрізняються за приведеними витратами, і вибір оптимального агрегату проводиться за якнайменшими витратами енергії. При практично тотожних витратах енергії вибір агрегату робиться залежно від собівартості.

В масштабах конкретного інноваційно орієнтованого підприємства агропродовольчої сфери або технології вирощування при виборі варіанту агрегування техніки необхідно визначити оптимальний склад машинно–тракторного парку, тобто встановити найдоцільніше, оптимальне співвідношення між окремими типами і марками тракторів і сільськогосподарських машин та їх кількістю.

Оптимізацію сільськогосподарських агрегатів необхідно проводити з метою наукового обґрунтування собівартості сільськогосподарської продукції, повного забезпечення виконання всіх технологічних операцій, включених в модель, при мінімальних витратах сукупної енергії ресурсів у розрахунку на 1 га посіву культури, дотримання нормативів енерговитрат.

В запропонованій економіко–математичній задачі за критерій оптимальності прийнятий енергетичний показник – мінімум сукупних витрат енергії ресурсів на виконання заданого обсягу робіт.

Вибір оптимальних агрегатів слід робити в конкретних умовах даного поля і господарства, конкретної технології. Крім того, вибір залежить від цілей, що стоять перед підприємцем або дослідником. Безперечним залишається паралельне, взаємозв'язане вживання енергетичних і економічних критеріїв для оцінки агрегатів. Але тільки симбіоз цих двох оцінок може дати позитивні результати і бути корисним в сучасних умовах безпекового управління та змін у логістиці, які щодня пред'являють нові вимоги. Проте визначення фактичних сукупних витрат енергії і порівняння їх з собівартістю не дає уявлення про рівень використання засобів виробництва. Для ухвалення правильних управлінських рішень на основі розрахованих показників енергетичної і економічної ефективності необхідне порівняння їх з еталонами, якими є нормативи.

Ґрунтуючись на теорію і методику біоенергетичного аналізу [9; 10], де витрати сукупної енергії визначаються по формулі:

$$Q_f = Q_{1f} + Q_{2f} + Q_{3f} + Q_{4f} + Q_{5f}, \quad (1)$$

де Q_f – сукупні витрати енергії на виробництво f -го виду продукції;

Q_{1f} – витрати сукупної енергії, перенесені основними засобами виробництва (окрім авіації);

Q_{2f} – витрати сукупної енергії, перенесені авіацією;

Q_{3f} – витрати сукупної енергії оборотних коштів;

Q_{4f} – витрати сукупної енергії ручної праці;

Q_{5f} – витрати сукупної енергії трудових ресурсів.

Можна запропонувати використання комплексного показника для розрахунку фактичних витрат сукупної енергії на виробництво продукції. Формалізовано він виглядає таким чином:

$$Q_f = [N_{z1}\lambda_1 + N_{z2}\lambda_2 + N_{z3}\lambda_3 + N_{z4}\lambda_4 + N_{z5}\lambda_5 + N_{z6}\lambda_6 + N_{z7}\lambda_7 + N_{z8}\lambda_8 + N_{z9}\lambda_9] * K_1 * K_2, \quad (2)$$

де λ_1 – енергетичний еквівалент дизельного палива (42,7), МДж/кг;

λ_2 – енергетичний еквівалент механізованої праці (43,4), МДж/люд.–год.;

λ_3 – енергетичний еквівалент ручної праці (29,7), МДж/люд.–год.;

λ_4 – енергетичний еквівалент основних засобів, МДж/кг;

λ_5 – енергетичний еквівалент води для поливу (2,3), МДж/м³;

λ_6 – енергетичний еквівалент електроенергії (12,0), МДж/кВт;

λ_7 – енергетичний еквівалент азотних добрив (80,03), МДж/кг д.р.;

λ_8 – енергетичний еквівалент фосфорних добрив (13,83), МДж/кг д.р.;

λ_9 – енергетичний еквівалент калієвих добрив (8,8), МДж/кг д.р.;

N_{z1} – кількість витраченого дизельного палива, кг/га;

N_{z2} – сума витрат праці механізаторів, люд.–год./га;

N_{z3} – сума витрат ручної праці, люд.–год./га;

N_{z4} – маса агрегатів за 1 годину роботи, кг/га;

N_{z5} – сума витрати води для поливу, м³/га;

N_{z6} – сума витрат електроенергії, кВт/га;

N_{z7} – витрата азотних добрив, кг д.р./га;

N_{z8} – витрата фосфорних добрив, кг д.р./га;

N_{z9} – витрата калієвих добрив, кг д.р./га;

K_1 – поправочний коефіцієнт по використанню гербіцидів;

K_2 – поправочний коефіцієнт по використанню пестицидів.

В сучасних умовах безпекового управління та змін у логістиці визначення фактичної енергоємності виробництва продукції не має прикладного значення і втрачає його, оскільки інститути стимулювання праці та впровадження енергозберігаючих технологій в нашій країні недостатньо розвинені. Практичне значення цій розрахунок набуває при прогнозуванні собівартості сільськогосподарської продукції на основі розрахованих сукупних витрат енергії на одиницю продукції та 1 га її посіву.

Якщо базою для виробництва будь-якого виду продукції і діяльності є енергія паливно–мастильних матеріалів, а їх вартість істотно впливає на собівартість кінцевого продукту, то даний вид ресурсу (його енергетична і грошова вартість) повинні стати базою при визначенні співвідношення між поточною і енергетичною вартістю (умовно позначимо цю величину як p_i). Для сільськогосподарського виробництва основним видом паливно–мастильних матеріалів є дизельне паливо.

Відправним моментом у визначенні прогнозу собівартості сільськогосподарської продукції через енергетичні витрати є розрахунок витрат сукупної енергії основних, оборотних засобів і живої праці у розрахунку на 1 МДж енергії паливно–мастильних матеріалів (дизельного палива) (умовно позначимо цю величину як f_i). Множення f_i , натуральної кількості витраченого дизельного палива в розрахунку на 1 га посіву (N_z) і його енергетичного еквівалента ($\lambda_1 = 42,7$ МДж/кг) еквівалентно сумі сукупних витрат енергії кожного ресурсу на 1 га посіву відповідної культури (Q_p).

Для переходу від енергетичної вартості до грошових витрат слід використовувати показник – вартість 1 МДж енергії ресурсу (p_i) – який визначається як відношення грошових і енергетичних витрат відповідного ресурсу.

Таким чином, грошові витрати відповідного ресурсу можна визначити таким чином:

$$z_i = 42,7 * N_z * f_i * p_i \quad (3)$$

де N_z – кількість витраченого дизельного палива, кг/га;

f_i – співвідношення витрат сукупної енергії основних, оборотних засобів і живої праці в розрахунку на 1 МДж енергії паливно–мастильних матеріалів (дизельного палива);

p_i – вартість 1 МДж енергії ресурсу, грн.

Вартість 1 МДж сукупної енергії живої праці повинна коригуватися на коефіцієнт (k), який показує відношення мінімальної заробітної платні прогнозного і базового періоду.

В результаті порівняння величини f_i і p_i щодо витрат оборотних коштів виявлена залежність: чим більше натуральні витрати паливно–мастильних матеріалів, тим більше вартість 1 МДж енергії оборотних коштів.

Висновки

Запропонована методика визначення собівартості через енергетичну вартість. Її застосування на практиці дозволить розв'язати проблеми прогнозування майбутньої собівартості одиниці продукції та підвищення капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в умовах безпекового управління та змін у логістиці, що спростить питання напрямків реалізації готової продукції. Доведено, що визначаючи прогнозу собівартість та зміну капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери через сукупні витрати енергії скорочується частка ризику отримання збитку від реалізації. Проте, визначення енергоємності виробництва продукції і порівняння її з нормативною стане реальною подією в науці тільки при існуванні економічної зацікавленості. На сучасному етапі безпекового управління та змін у логістиці в Україні інститути стимулювання праці у відношенні енергозбереження недостатньо розвинені. Їх уточнення і розвиток є предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Ложачевська О. М., Сафонова В. Є., Гнатенко І. А., Навроцька Т. А. Управління інноваційною економікою: стратегічні підходи до бізнес–процесів, кадрового менеджменту та конкурентоспроможності. Агросвіт. 2021. № 15. С. 14–19.
2. Михайлов А. М., Ільїн В. Ю., Коцупатрий М. М., Фурсіна О. В., Гнатенко І. А. Управління інноваційною економікою в контексті тренду сталого розвитку в рамках моделі інституціонально–матричної кластеризації в умовах адаптивного кадрового менеджменту, діджиталізації агропродовольчої сфери та адаптації до умов пандемії COVID–19. Економічні горизонти. 2021. №2(17). С. 29–40.
3. Сафонова В. Є. Вдосконалення методичних підходів формування стратегії розвитку промислових

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

підприємств. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки. 2017. № 2 (53). С. 19–27.

4. Сафонова В. Є., Грушина А. І. Кредитування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні: проблеми та перспективи. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки. 2018. № 1 (55). С. 5–11.

5. Ходаківська О. В., Орлова–Курилова О. В., Кирилюк Є. М., Бучнев М. М. Моделювання системи управління інноваційним потенціалом та фінансової системи економіки: компенсаторні інструменти державного впливу в умовах глобалізації. Агросвіт. 2021. № 19. С. 10–15.

6. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors. Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». Випуск 3. 2021. С. 58–64.

7. Ovcharenko I., Khodakivska O., Sukhomlyn L., Shevchenko O., Lemeshenko I., Martynov A., Zos–Kior M., Hnatenko I., Michkivskyy S., Bilyavska L. Spatial organization management: modeling the functioning of eco–clusters in the context of globalization. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2022. Vol. 40, pp. 351–356.

8. Stolyarov V., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu. 2022. № 3(189). pp. 163–167.

9. Zhyvko Z., Nikolashyn A., Semenets I., Karpenko Y., Zos–Kior M., Hnatenko I., Klymenchukova N., Krakhmalova N. Secure aspects of digitalization in management accounting and finances of the subject of the national economy in the context of globalization. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2022. Vol. 39. pp. 259–269.

10. Zos–Kior M., Buchniev M., Naholiuk O., Starodubtseva I. Strengthening the motivation of enterprise personnel by knowledge management measures in the context of change management. Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Economic Sciences. 2020. № 3. pp. 24–30.

References

1. Lozhachevska O., Safonova V., Hnatenko I., Navrotska T. (2021). Management of innovative economy: strategic approaches to business processes, personnel management and competitiveness. Agrosvit [Agro–world], 15, 14–19.

2. Mykhailov A. M., Ilin V. Y., Kotsupatryi M. M., Fursina O. V., Hnatenko I. A. (2021). Management of the innovative economy in the context of the sustainable development trend in the framework of the institutional matrix clusterization model in adaptive human resource management, digitalization of the agriculture and food sphere, adaptation. Ekonomichni horyzonty [Economies' Horizons], 2(17), 29–40.

3. Safonova V. E. (2017). Improvement of methodical approaches to the formation of the development strategy of industrial enterprises. Naukovi pratsi Mizhrehional'noyi Akademiyi upravlinnya personalom. Ekonomichni nauky [Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Economic sciences], 2 (53), 19–27.

4. Safonova V. E., Hrushina A. I. (2018). Lending to small and medium–sized enterprises in Ukraine: problems and prospects. Naukovi pratsi Mizhrehional'noyi Akademiyi upravlinnya personalom. Ekonomichni nauky [Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Economic sciences], 1 (55), 5–11.

5. Khodakivska O. V., Orlova–Kurilova O. V., Kirilyuk E. M., Buchniev M. M. (2021). Modeling of the innovative potential management system and the financial system of the economy: compensatory instruments of state influence in the conditions of globalization. Ahrosvit [Agro–world], 19, 10–15.

6. Hnatenko I., Kuksa I., Prokopenko O., Naholiuk O. (2021). Management bases of modeling of business development state priorities: motivational–cognitive, socio–economic, stereotypical–behavioral factors, Visnyk Cherkas'koho universytetu. Seriya «Ekonomichni nauky» [Bulletin of Cherkasy University. Economic Sciences Series], 3, 58–64.

7. Ovcharenko I., Khodakivska O., Sukhomlyn L., Shevchenko O., Lemeshenko I., Martynov A., Zos–Kior M., Hnatenko I., Michkivskyy S., Bilyavska L. (2022). Spatial organization management: modeling the functioning of eco–clusters in the context of globalization. Journal of Hygienic Engineering and Design, 40, 351–356.

8. Stolyarov V., Pósztorovó J., Zos–Kior M., Hnatenko I., Petchenko M. (2022). Optimization of material and technical supply management of industrial enterprises. Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu, 3(189), 163–167.

9. Zhyvko Z., Nikolashyn A., Semenets I., Karpenko Y., Zos–Kior M., Hnatenko I., Klymenchukova N., Krakhmalova N. (2022). Secure aspects of digitalization in management accounting and finances of the subject of the national economy in the context of globalization. Journal of Hygienic Engineering and Design, 39, 259–269.

10. Zos–Kior M., Buchniev M., Naholiuk O., Starodubtseva I. (2020). Strengthening the motivation of enterprise personnel by knowledge management measures in the context of change management. Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Economic Sciences, 3, 24–30.

Дані про авторів

Сафонова Віра Євгенівна,

д.е.н., професор, професор кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, Київський кооперативний інститут бізнесу і права, м. Київ, Україна

Бучнів Максим Михайлович,

к.е.н., доцент, доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу, Східноукраїнський національний університет імені В. Даля, Україна

Прокопенко Олексій Володимирович,

к.філ.н., доцент, доцент кафедри філософії, культурології та інформаційної діяльності, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Україна

Сергієнко Сергій Сергійович,

фахівець навчально–методичного відділу технологій дистанційного навчання Центру інформаційних технологій в освіті Інституту післядипломної освіти, Національ-

ний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Data about the authors

Vira Safonova,

Dr. Sc. (Econ), Professor, Professor of the Department of Enterprise, Trade and Stock Exchange Department, Kyiv Cooperative Institute of Business and Law, Kyiv, Ukraine

Maxym Buchniev,

PhD (Econ), Associate Professor, Department of Public Administration, Management and Marketing, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine

Oleksii Prokopenko,

PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, Cultural Studies and Information Activities, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Ukraine

Serhii Serhiienko,

Specialist of the educational and methodological department of distance learning technologies of the Center for Information Technologies in Education of the Institute of Postgraduate Education, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

UDC 338.436

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624468>
KUKSA I.M., LEVKIV H.Ya., TELICHKO N.O.

Modeling of Innovative Cluster Development of Agro–Industrial Complex in the Conditions of Globalization and Digitalization

Relevance of the research topic. *The development of the agro–industrial complex should take place with close interaction between business, government and science. At the same time, the instability of the institutional matrix and rapidly changing processes in the external environment require a solution to the problem of uninterrupted revision of the clustering of agricultural enterprises, taking into account modern trends.*

Formulation of the problem. *There is a need to revise the modeling process of innovative cluster development of the agro–industrial complex in the conditions of globalization and digitalization under the conditions of today.*

Setting the goal and tasks of the research – *modeling of innovative cluster development of the agro–industrial complex in the conditions of globalization and digitalization, taking into account the world experience of forming a market economy based on knowledge.*

Research method or methodology. *The following research methods are used in the article: induction, deduction, economic modeling, statistical observation, abstraction, synthesis and analysis.*

Presentation of the main material (research results). *Indirect state regulation by innovative development of agro–industrial clusters is determined. A model of the formation of an innovative regional center as a reference point and integrator of the functioning of an agro–industrial cluster has been developed. Conceptual guidelines for the formation of participants in an innovative industry cluster are proposed.*

Field of application of results. The results of the research can be used in the practical activities of business entities, institutions of higher education, and local self–government bodies to improve the clustering processes of the agro–industrial complex.

Conclusions according to the article. Our proposed modeling of innovative cluster development of the agro–industrial complex in the conditions of globalization and digitalization will have the following advantages: the possibility of joint use of joint capitals and acceleration of the introduction of innovations; joint use of resources, material and technical support, savings on their acquisition and maintenance; effective specialization of enterprises by region, scope of activity and features of the functioning of each individual agro–industrial complex enterprise, etc.

Keywords: innovation clusters, investment management, digitalization of the economy.

КУКСА І. М., ЛЕВКІВ Г. Я., ТЕПІЧКО Н. О.

Моделювання інноваційного кластерного розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації та цифровізації

Актуальність теми дослідження. Розвиток агропромислового комплексу повинен відбуватися при тісній взаємодії бізнесу, влади та науки. Одночасно нестабільність інституціональної матриці та швидкозмінні процеси у зовнішньому середовищі, вимагають вирішення проблематики безперервного перегляду кластеризації агропідприємств з урахуванням сучасних тенденцій.

Постановка проблеми. Існує потреба перегляду процесу моделювання інноваційного кластерного розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації та цифровізації за умов сьогодення.

Постановка мети і завдань дослідження – моделювання інноваційного кластерного розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації та цифровізації з урахуванням світового досвіду формування ринкової економіки на основі знань.

Метод або методологія дослідження. У статті використано такі методи дослідження: індукція, дедукція, економічне моделювання, статистичне спостереження, абстракція, синтез та аналіз.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Визначено опосередковане державне регулювання інноваційним розвитком агропромислових кластерів. Розроблено модель формування інноваційного регіонального центру як опорної точки та інтегратора функціонування агропромислового кластеру. Запропоновано концептуальні орієнтири формування учасників інноваційного галузевого кластеру.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, закладів вищої освіти, органів місцевого самоврядування для удосконалення процесів кластеризації агропромислового комплексу.

Висновки за статтею. Запропоноване нами моделювання інноваційного кластерного розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації та цифровізації матиме такі переваги: можливість спільного використання об'єднаних капіталів та прискорення впровадження інновацій; спільне використання ресурсів, матеріально–технічне забезпечення, економія на їх придбанні та утриманні; ефективна спеціалізація підприємств за регіоном, масштабом діяльності та особливостями функціонування кожного окремого підприємства АПК тощо.

Ключові слова: інноваційні кластери, управління інвестиціями, цифровізація економіки.

Problem statement in general and its connection with important scientific or practical tasks. Ukraine's focus on the formation of a new type of economy requires modeling the innovative cluster development of the agro–industrial complex and its institutional and legal support. As far as traditional institutional mechanisms cannot be ad–

equated in the process of forming a new technological system based on clustering. The most acceptable for the conditions of Ukraine areas of support for clustering on the innovative path of agro–industrial development may be: institutional and legal support of innovative cluster development; reforming the forms of ownership of institutes of the

innovation sphere, improving the management system and organizational forms of research and design organizations; formation of new innovation institutions (technology parks, research centers, laboratories, etc.), individual or as part of industrial enterprises of research and production complexes and other corporate structures; formation of financial and coordination institutes of innovative development, attraction of institutional investors to the innovative sphere of activity and clusters; regional institutional support for innovative cluster development.

Analysis of the latest research and publications. The problems of cluster partnership were studied by such scientists as: Hnatenko I., Zos-Kior M., Kobets S., Martynov A., Khodakivska O., Bachkir I., Martynova L., Klochan V., Klochan I. and other scientists [1–6]. Valuable for our research are the work of M. Zos-Kio et al., in which the issue of modeling agroclusters with regard to resource saving is raised [7–10]. Progressive cluster modeling methods can be seen in the article I. Gryshchenko et al. [1]. In connection with the expansion of market relations, the analysis of the possibilities of clustering as a specific aspect of the effective functioning of the innovation market, the branching of the innovation infrastructure to increase the role of the state in the implementation of various options for supporting and stimulating innovation activity, the improvement of the economic mechanism, marketing methods for the implementation of this process, acquires special importance in connection with the expansion of market relations, which is indicated in the works of the authors Hnatenko I. et al. [2] and Zos-Kior M. et al. [10]. Despite the rather widespread problems of clustering in the scientific world, the question of determining the best models of cluster partnership of the agro-industrial complex under today's conditions, as well as many unexplained problems of financial and investment support for innovative processes in the agricultural sector, remains debatable.

Formulation of the goals of the article (setting the task) – modeling of innovative cluster development of the agro-industrial complex in the conditions of globalization and digitalization, taking into account the world experience of forming a market economy based on knowledge.

Presentation of the main research material with full justification of the obtained sci-

entific results. The state strategy in the field of innovative development of agro-industrial complex taking into account clustering should consist: first, in orientation on direct implementation of measures of national and regional level on increase of qualitative characteristics of Ukrainian scientific and technological potential, intensification of process of mastering scientific knowledge and new technologies. capital; secondly, in encouraging the implementation of innovative activities and investments of innovative directions by agro-industrial entities in order to increase the supply of innovative products, technologies and knowledge; thirdly, in encouraging the demand of economic entities in the field of agro-industrial complex for innovative products, technologies, knowledge, creating favorable conditions for the introduction of innovations in the production and life of the rural population [1–3]. The main directions of improving the mechanism of state regulation of innovation activities of the agro-industrial complex based on clustering can be as follows: improving the current legislation on innovation activities of the agro-industrial complex; improving investment capital and investment image of Ukraine as an agro-industrial state; introduction of the principle of public-private partnership in the innovation sphere of agro-industrial complex; formation of the national innovation system, including the sphere of agro-industrial complex and ensuring its functioning; stimulating the activation of national financial resources, improving public investment in innovative development of agriculture; intensification of attracting foreign investment in agriculture; introduction of complex statistical analysis and evaluation of innovation activity in the agro-industrial complex. Clustering is widespread in European countries (Italy, France, Netherlands, Poland, Switzerland and others). State regulation of innovation activity of the agro-industrial complex based on clustering for European countries is not an accidental phenomenon, as the efficiency of the agro-industrial complex is a constant prerequisite for the prosperity of the whole society. As foreign experience shows, clustering solves a variety of tasks: maintaining prices and incomes of agricultural producers, purposefully creating appropriate conditions for the sale of agricultural products, resource conservation, environmental protection, social support for producers and infrastructure policy for rural areas. Ac-

cordingly, a diverse arsenal of methods and tools is used to implement the strategic goals of effective regulation of the agro-industrial economy on the basis of cluster partnership (induction, deduction, analysis, synthesis, abstraction, modeling, etc.). The analysis of Ukrainian and foreign experience convincingly showed that the formation of

competitive markets and overcoming monopolistic tendencies in the economy is possible only as a result of purposeful activity of institutions of state management of innovation and clustering [5–7].

In order to model the innovative cluster development of agriculture in the context of globalization and digitalization, it is necessary to restruct-

Table 1. World experience and opportunities for cluster adaptation for Ukrainian agro-industrial complex

Country	Features of clustering	Adaptation of perspective clustering measures for Ukrainian agro-industrial complex
Great Britain and Northern Ireland	Objective: to reduce productivity gaps and significant disparities in productivity levels between different regions of the country. Main events: <ul style="list-style-type: none"> • one factual manual on cluster development was created, which contained the expediency, mechanism and features of cluster organization; • a steering group for cluster development has been formed, which operates under the Cabinet of Ministers; • published a book on competitiveness «Our competitive future: building a knowledge-based economy» (1998); • a map of clusters was created, 154 clusters were identified, from 8 to 18 in each region, depending on the geographical location, development and specialization of each region. 	To start the clustering process by studying the specialization of agro-industrial complex by regions, determining the main criteria for distribution and on this basis to create a map of clusters of Ukraine. Another important step is to form an approach to increasing competitiveness as one of the priorities in a market economy, emphasizing its importance and identifying opportunities for change on the path to leadership in the industry.
Switzerland	Objective: to stimulate innovation and development of all regions. Measures: <ul style="list-style-type: none"> • Vinnvaxt is the world's best example of cluster-based innovation; • Visanu program (strengthening clusters regardless of their location, which is based on the dissemination of knowledge, creating the most favorable conditions for clustering); • regional cluster program (stimulating the implementation of clustering, export, marketing and cooperation initiatives with research institutions. 	Borrow and adapt innovation development programs – the basis for structural change, stimulation and motivation to implement new initiatives within the agro-industrial clusters, development of marketing and logistics in them, the definition of exports as a promising area of cooperation.
Japan	Purpose: intensification of business activity, increase of competitiveness. Measures: <ul style="list-style-type: none"> • 20 programs for the formation of the clustering development base; • Regional Bureaus for Economy, Trade and Industry (RBETI) have been established to work directly with small and medium-sized businesses; • encouraging the expansion of clusters in the direction of cooperation with universities, the creation of new venture enterprises. 	Create a bureau or other structure to attract small and medium-sized businesses, help adapt to new conditions of cooperation, promote clustering ideas among small producers as a basis for the formation of new regional clusters.
Austria	Objective: to join forces in the economy to adapt to EU membership. Measures: <ul style="list-style-type: none"> • strategic development program based on education, qualification training and marketing placement of clusters; • providing special support to small and medium enterprises; • programs to increase the motivation of cluster participants, their skills. 	Create a program to increase the motivation of participants, their interest in clustering, and in the future – training to improve the skills of agricultural workers in order to overcome major problems in the industry.

Source: Development of authors by sources [4–10].

ture the system of state and public administration of agriculture and the social sphere of the village on the basis of decentralization and self-government which demands in-depth analysis of world experience and the possibility of adapting clusters for the Ukrainian agro-industrial complex (Table 1).

To model innovation clusters in the agro-industrial complex, it is necessary to ensure the following areas: democratization of economic interests of cluster stakeholders; availability of financial and innovative resources; establishment of infrastructural support; development of vertical-horizontal intra-cluster communication [4; 9].

Cluster development has always been difficult. An important complication of its functioning will be that the probability of obtaining profit for business entities will be low, if the organization of cluster initiatives is not introduced [6; 8; 10]. The potential risks and barriers to cluster development for the agro-industrial complex of Ukraine can be:

1. The difficulty of choosing winners. Creating a sectoral cluster program requires in-depth knowledge of the region and its economic problems. To do this, it is necessary to perform a detailed study of the region, determine its specialization, problems and prospects. Due to their participation in the development of agriculture in the country, the regions of Ukraine are not homogeneous. For example, the central regions are the «granaries» of Ukraine, the southern regions specialize in melons and fruits due to climatic features, while in the eastern regions of Ukraine the share of agro-industrial complex is quite small in the structure of the economy.

2. Lack of material infrastructure, lag of technological support. The lack of infrastructure hinders capital investment. Until the agro-industrial complex takes the first steps towards modernization and competitiveness, investors will not be confident in the feasibility of investing capital and the possibility of making a profit.

3. Difficulty of entrepreneurs' access to capital. The duration of clusters is directly dependent on the resource and administrative capacity of local areas and enterprises. The emergence and commercialization of know-how requires resources and capital. But investors often prefer «new economy» companies to low-tech companies and innovation hubs in more remote locations that are difficult to organize and maintain.

4. Imperfect technological and innovative market segments. The activities of clusters depend on local institutions in many areas, which they cannot implement themselves or receive from other enterprises. They use regional institutions to obtain information and assistance in technology upgrades, economic education, securities trading, education and training at all levels in their fields. During the independence of Ukraine, research centers and advisory services in some regions have lost their position as leaders in consulting and support, especially for experts on the work of the agro-industrial complex. The only thing that keeps these structures going is the interest of the European Union in the development of Ukraine as a potentially powerful food producer.

5. Regional isolation and limitations. While financial capital is a source of resources within a cluster, profitability is highly dependent on the ability to absorb new information and ideas from greater distances.

6. Lack of managerial experience and communications. Businesses will not be formed or developed in communities where skills are low and administrative resources do not meet the needs of employers. The country's workforce skills are the «gene pool» of a successful economy.

7. Businesses that create a cluster later may not be able to compete. Those clusters that were created earlier have advantages over those that joined later. The first clusters on the market conserve resources, provide innovative infrastructure, institutional support and have a socially oriented network, which is not possible for new or smaller clusters.

The information structure of the agro-industrial economy under the influence of the innovation cycles of the sixth technological system in the future will strive to achieve the appropriate level of technological development. In this case, the trend of forming comprehensively interacting agro-industrial clusters and technological platforms, on the basis of which the agro-industrial information system will be able to actively develop, is recommended to be developed as follows (Fig. 1).

According to the authors, the sequence of creating clusters in the agro-industrial sphere of Ukraine should include a stage of preliminary analysis and specification of optimal territories and enterprises, which concentrates the study of existing potential of regions, production traditions, study

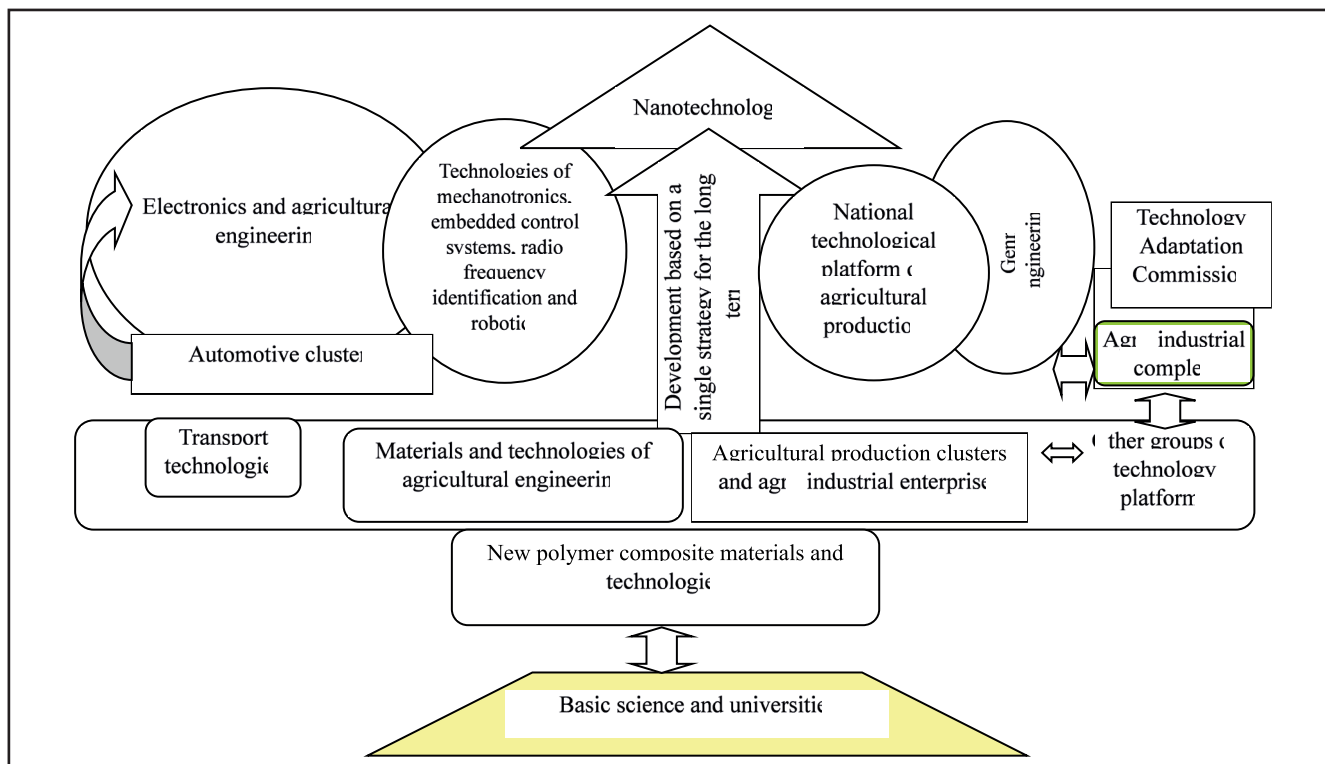

Figure 1. Integrated development of innovation clusters and technology platforms in agriculture

Source: Development of authors by sources [1; 4; 10].

of production structure. The process of modeling the participants of the innovation industry cluster, which can be depicted in Fig. 2.

State regulation of innovative development of agro-industrial complex on the basis of cluster model should be carried out in order to achieve its most effective socio-economic development, increase the competitiveness of agricultural products and improve its quality. In the process of such regulation economic support should be provided to

agricultural enterprises, which are major producers of agricultural products, to ensure the required level of profitability of farms in adverse market conditions, as well as the production of such quality products that meet consumer needs and thus maintain social stability of society [2; 5; 7]

Effective implementation of the innovation function in the development of agriculture, According to the authors, requires the formation of an effective institutional environment, adequate to global tech-

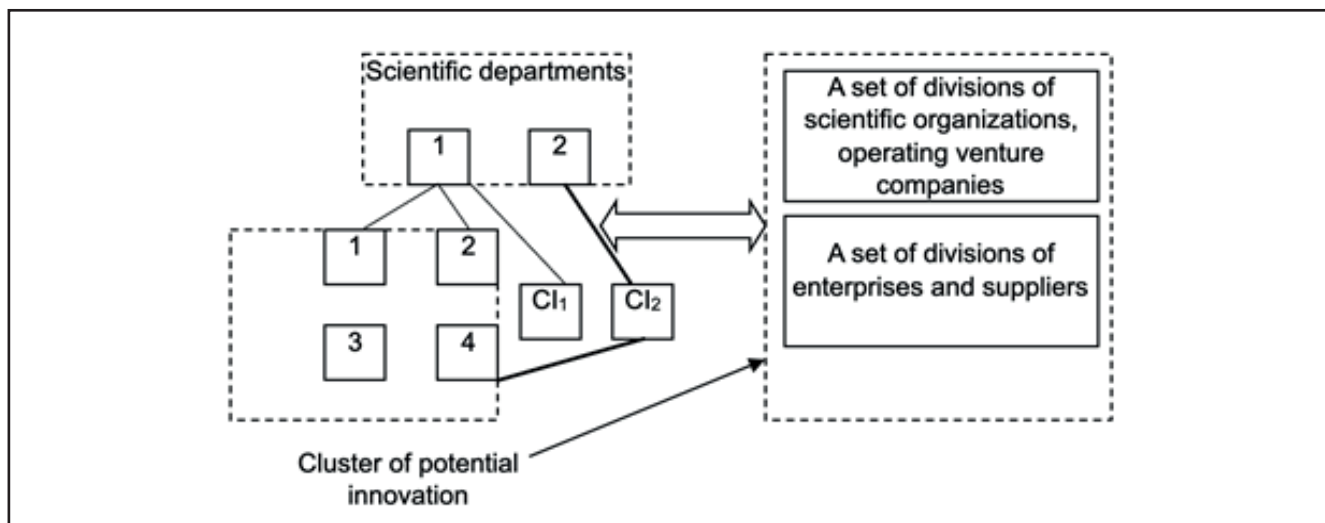

Figure 2. The process of modeling the participants of the innovation industry cluster

Source: Developed by the authors.

Table 2. The role of participants in the institutional environment of innovative development of agriculture using the cluster model

Participant	The main role
Agricultural enterprises	Carry out socialized innovative agricultural production in the form of clusters
Investors	They invest in socialized innovative agricultural production
State and local authorities	Establish institutional conditions, determine social, agricultural, innovation policy, act as guarantors between participants in the innovation process in clusters
Scientific organizations and universities	Carry out research activities, fulfill orders for R&D, train specialists with innovative thinking, are engaged in education
Innovators	Independently develop innovative projects, provide support in the implementation of innovative cluster projects
Intermediaries and end users	Based on consumer utility, make rational decisions on the selection and production of better and cheaper agricultural products

Source: Development of authors by sources [2; 5; 10].

nological transformation, which will serve as a basis for directing the innovative development of agriculture (Table 2).

The following blocks should become the key institutional components of innovative development of agro-industrial complex in cluster model:

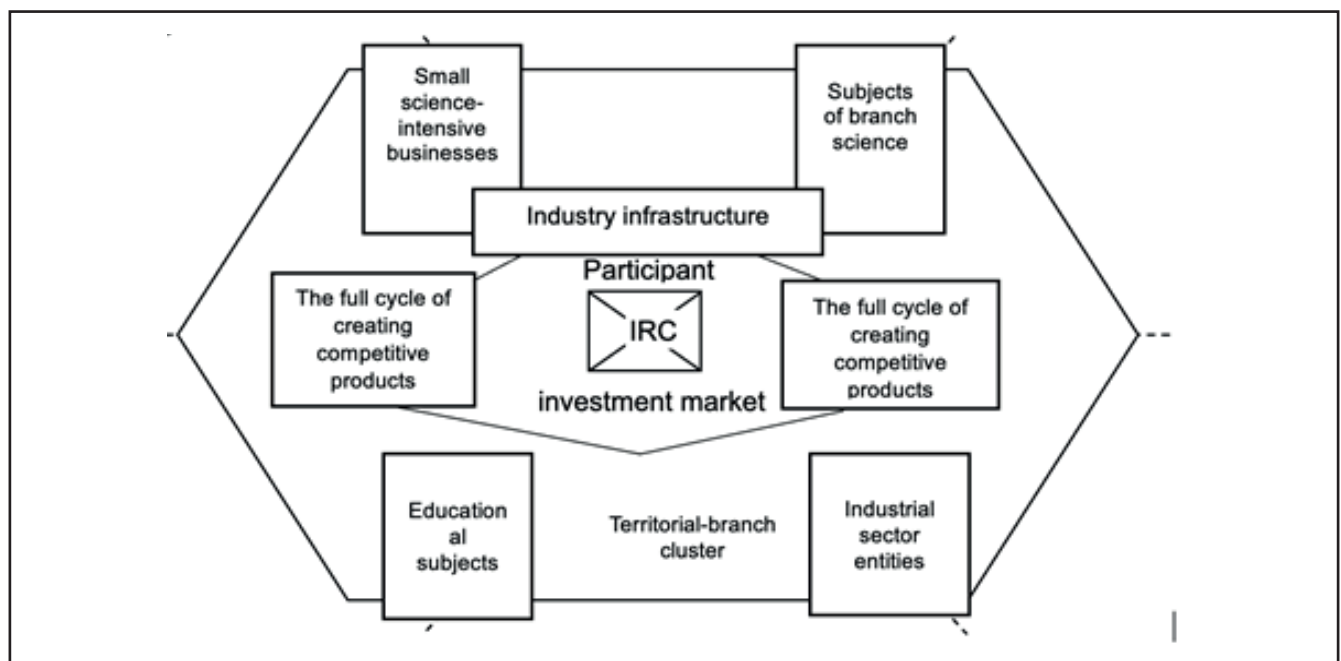
- effective state institutions, reasonable state agricultural and innovation policy;
- production and consumer cooperation;
- development of intellectual capital through education and increase of spiritual values;
- institutionalization, clustering and socialization of the village;
- change of role and reorientation of interests of agrarian business;

– creating conditions for attracting investment in agriculture;

– change in the technological structure of agriculture;

– the necessary and sufficient level of value added obtained by restoring the equivalence of exchange and parity of pricing.

In order to integrate scientific and technical, organizational competencies and intellectual and resource potentials of agro-industrial complex, it is progressive to use scientific system integrator as a modern form of management of innovative development of society, which forms innovative, scientific, investment, production leaders them to achieve the goals of intra- and inter-cluster interaction

Figure 3. Modeling of the «Information and resource center» (IRC) as a scientific integrator of the agro-industrial cluster

Source: Developed by the authors.

based on the creation of competitive advantages in the long run. At the state level, the system integrator in the cluster model of innovative development of agro-industrial complex can be innovative regional centers as points of support, growth or similar in their properties institutes of innovative development of agro-industrial complex, around which clusters in different industry segments will form. RICs are able to effectively play the role of the core in clusters, concentrating all the key competencies that are needed for innovative development of agriculture in the country (Fig. 3).

The implementation of the cluster model of innovative development of agro-industrial complex is based on determining the relationships between cluster participants and the organization of interac-

tion, which will lead to the creation of an adequate innovation environment. In general, the use of scientific system integrator in the management of cluster interaction ensures the creation of an attractive investment climate, increasing demand for innovation, increasing the rate of commercialization of innovation, etc. [2; 7; 10]. However, in general, sharing the position of [4; 8] on the need to implement in the process of modernization of the strategy of humanized society, we believe that clustering should be methodologically based, on the one hand, on forming an active nonprofit sector that will meet social and spiritual needs, and, on the other hand, on the development of a competitive commercial sector that will meet the material needs of society. As a result, a synergistic effect of the coordination of interests

Table 3. Directions of use of financial resources in the process of modeling the agro-industrial cluster

Sources of financial resources	Capital			Investments in the non-productive sphere	Consumption costs	Financial reserve
	Direct investment	Venture capital	Portfolio investments			
Profit	+	-	-	+	+	+
Depreciation deductions	+	-	-	+	-	+
Bank loans available to the company	+	-	-	+	+	-
Proceeds from the sale of securities (added capital)	-	+	+	-	-	+
Shares and other contributions	+	-	-	+	+	+
Subsidies and loans	+	+	-	+	+	-

Source: Development of authors by sources [2; 5; 8].

Table 4. Characteristics of funding sources in the process of cluster modeling

Types of financing	Evaluation criteria			
	Accessibility	Capacity	Efficiency of use	Risk level
Development funds	Maximum	Insignificant (proportions of distribution of profit on consumption and accumulation)	Maximum	Minimum
Issue of shares	Satisfactory (for profitable enterprises)	Significant (attractiveness of shares)	Significant (dividends on shares)	Satisfactory (share capital structure)
Consolidated funds	Satisfactory (integration capability of the enterprise)	Satisfactory (terms of consolidated contracts)		
Credits and loans	Low (for highly profitable and reliable enterprises)	Maximum	Low (credit rate)	Low (loan agreement terms)
Government loans	Minimum (enterprise priority)	Maximum	Maximum (cheap resource)	Minimum
Public investment	Minimum (special status of the enterprise)	Maximum	Maximum	Minimum

Source: Authors' development.

will be achieved if the strategies of each of these sectors are implemented simultaneously with the strategy of effective partnership based on the identification and further interaction of certain areas of sectoral control.

Thus, a comprehensive solution to the problem of innovative development of agriculture is the formation of a cluster model of innovative development at both state and regional levels. In the table 3 the most probable directions of use of different sources types of cluster innovative elements financing are presented, and table 4 describes the different sources of funding, taking into account the criteria of availability, potential capacity, efficiency, level of risk.

The cluster approach will allow agribusiness companies to focus on everything they know and do best, they will not have to do things they cannot do, they will also benefit from synergies. Innovation clusters are an effective model of interaction between science, education and production, a connecting link between the developer and consumer of innovation, between a scientific idea and its practical implementation. Therefore, the development of a comprehensive scientific concept of the formation of mechanisms of clustering in the agro–industrial complex in the conditions of European integration with the countries of the European community is an immediate scientific problem, the solution of which will allow differentiating the emphasis in the use of regulatory mechanisms of state regulation, determining the goals and nature of state support for the development of the agricultural sector on the basis of cluster partnership.

Conclusions

Modeling of innovative cluster development of agro–industrial complex in the conditions of globalization and digitalization will have the following advantages: possibility of joint use of the united capitals and acceleration of introduction of innovations; joint use of resources, logistics, savings on their acquisition and maintenance; effective specialization of enterprises in accordance with the region, scale of activities and features of the functioning of each individual enterprise of agro–industrial complex; division of regions according to available resources and capacity of enterprises, avoidance of unfair competition; gaining profits from clustering and eliminating shortcomings caused by non-profit enterprises, reducing some transformation

costs; reduction and distribution of risks resulting from mutually beneficial cooperation and positive synergies; increasing the level of profitability of the Ukrainian agro–industrial complex; increasing the resilience of individual enterprises and clusters as a whole; establishment of long–term communications along the logistics chain, including links between the public and business sectors. Further research will be modeling the institutional environment of Ukrainian innovation clusters taking into account the state of war and the instability of the external environment.

References

1. Gryshchenko, I., Ganushchak–Efimenko, L., Shcherbak, V., Nifatova, O., Zos–Kior, M., Hnatenko, I., & Martynov, A. (2021). Making use of competitive advantages of a university education innovation cluster in the educational services market. *European Journal of Sustainable Development*, 10(2), 336–336.
2. Hnatenko, I., Shtuler, I., Romashko, O., Rubezhanska, V., Bulkot, G., & Bugay, N. (2021). The innovative potential of agro–processing enterprises in the context of resource conservation and crisis management. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 35, 61–66.
3. Khodakivska, O., Kobets, S., Bachkir, I., Martynova, L., Klochan, V., Klochan, I., & Hnatenko, I. (2022). Sustainable development of regions: Modeling the management of economic security of innovative entrepreneurship. *International Journal of Advanced and Applied Sciences*, 9(3), 31–38. doi:10.21833/ijaas.2022.03.004.
4. Mayovets, Y., Vdovenko, N., Shevchuk, H., Zos–Kior, M., & Hnatenko, I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.
5. Mazur, N., Khrystenko, L., Pósztorovó, J., Zos–Kior, M., Hnatenko, I., Puzyrova, P., & Rubezhanska, V. (2021). Improvement of controlling in the financial management of enterprises. *TEM Journal*, 10(4), 1605–1609. doi: 10.18421/TEM104–15.
6. Petryk, O., Semenov, A., Hnatenko, I., Samiilenko, A., Rubezhanska, V., & Patsarniuk, O. (2020). Conceptual model for assessing the investment attractiveness of innovative projects of industrial enterprises. *Accounting*, 6(7), 1345–1350. doi: 10.5267/j.ac.2020.8.015.
7. Rossokha, V., Mykhaylov, S., Bolshaia, O., Diukariev, D., Galtsova, O., Trokhymets, O., Ilin, V., Zos–Kior, M., Hnatenko, I., & Rubezhanska, V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

8. Semenov, A., Kuksa, I., Hnatenko, I., Sazonova, T., Babiy, L., & Rubezhanska, V. (2021). Management of energy and resource – saving innovation projects at agri–food enterprises. *TEM Journal*, 10(2), 751–756. doi: 10.18421/TEM102–32.

9. Zherdetska, L., Diatlova, Y., Diatlova, V., Derkach, J., Goncharenko, A., & Zos–Kior, M. (2021). Digital banking in the marketing mix and human resource management: improving the approach to the assessment as an innovative component. *Laplace em Revista*, 7(3A), 111–119.

10. Zos–Kior, M., Shkurupii, O., Hnatenko, I., Fedirets, O., Shulzhenko, I., & Rubezhanska, V. (2021). Modeling of the investment program formation process of ecological management of the agrarian cluster. *European Journal of Sustainable Development*, 10(1), article number 571. doi: 10.14207/ejsd.2021.v10n1p571.

Дані про авторів

Кукса Ігор Миколайович,

д.е.н., професор, професор кафедри економічної кібернетики і системного аналізу, Харківський національний економічний університет імені Семена Куз-

неця, м. Харків, Україна

Левків Галина Ярославівна,

д.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені Степана Гжицького, Львів, Україна

Телічко Наталія Олександрівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Одеський державний аграрний університет, Одеса, Україна

Data about the authors

Ihor Kuksa,

Doctor of Economics Sciences, Professor, Professor of the Economic Cybernetics and System Analysis Department Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Halyna Levkiv,

Doctor of Economics Sciences, Associate Professor, Professor of Department of Management, Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Lviv, Ukraine

Nataliia Telichko,

PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of Department of Management, Odessa State Agrarian University, Odessa, Ukraine

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 657.62:334.012.64

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624485>

МАЛЯРЧУК І.І.

СТЕЦІВ Л.П.

Аналітичні можливості фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва

Предметом дослідження є фінансова звітність малого підприємства.

Мета дослідження – обґрунтування аналітичних можливостей фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва та розробка рекомендацій щодо удосконалення методики оцінювання її показників.

Методологія проведення роботи. Для вирішення поставлених задач були використані: діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу; метод порівняння; метод узагальнення даних.

Результати роботи: обґрунтовано необхідність розроблення методичних положень щодо аналітичної оцінки фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва; запропонована методика аналізу показників спрощеної фінансової звітності дозволяє оцінити фінансовий стан й фінансові результати діяльності суб'єкта малого підприємництва, створити необхідне інформаційне підґрунтя для прийняття ефективних управлінських рішень.

Висновки. Фінансова звітність займає центральне місце в інформаційному забезпеченні системи управління підприємством, так як містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Незважаючи на скорочений перелік статей Фінансової звітності малого підприємства, її аналітичні можливості щодо оцінювання фінансово-господарської діяльності малих підприємств залишаються широкими. Вивчення методичного інструментарію аналізу фінансової звітності виявило значну кількість методик дослідження господарських процесів, досить високу трудомісткість їх застосування, а також наявність показників, використання яких не є економічно обґрунтованим для малих підприємств. Запропонована методика аналізу фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва дозволить провести оцінку його фінансово-майнового стану та результатів діяльності з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: фінансова звітність, суб'єкт малого підприємництва, фінансовий аналіз, фінансовий стан, платоспроможність, ліквідність, ділова активність, рентабельність.

Analytical possibilities of financial statements of a small business entity

The subject of the study is the financial statements of a small enterprise.

The purpose of the study is to substantiate the analytical capabilities of the financial statements of a small enterprise and to develop recommendations for improving the methodology for evaluating its indicators.

Methodology of work. To solve the tasks the following methods of investigation have been used: dialectical method of scientific knowledge, method of analysis and synthesis; comparison method; method of data synthesis.

Results of work: the need to develop methodological provisions for the analytical assessment of the financial statements of a small business entity has been substantiated; the proposed methodology for analyzing the indicators of simplified financial statements allows us to assess the financial condition and financial results of the small business entity, to develop the necessary information basis for making the effective management decisions.

Conclusions. Financial statements take the main position in the information support of the enterprise management system, as they contain information concerning the financial condition, performance and cash flow of the enterprise for the reporting period. Despite the abbreviated list of articles of financial statements of a small enterprise, its analytical possibilities for assessing the financial and economic activities of small enterprises remain wide. The study of methodological tools for analyzing financial statements revealed a significant number of methods for studying business processes, a fairly high complexity of their application, as well as the availability of indicators, which use is not economically justified for small enterprises. The proposed methodology for analyzing the financial statements of a small business entity will allow to assess its financial and property status and results of activities in order to make effective management decisions.

Keywords: financial statements, small business entity, financial analysis, financial condition, solvency, liquidity, business activity, profitability.

Постановка проблеми. Одним із визначальних факторів ефективного функціонування економіки будь-якої держави виступає рівень розвитку малого бізнесу. Мале підприємництво як основна дійова сила ринкових перетворень здатне створити конкурентне середовище, прискорити впровадження у виробництво науково-технічних розробок, швидко адаптуватися до змін споживчого ринку тощо.

Ефективна діяльність будь-якого суб'єкта підприємництва потребує постійного моніторингу, результатом якого є прийняті управлінські рішення. Для такого моніторингу необхідна конкретна обліково-аналітична інформація, центральне місце в якій займає фінансова звітність. Саме фінансова звітність виступає основним джерелом інформації про фінансовий і майновий стан підприємства, а також результати його виробничо-господарської діяльності. Водночас у суб'єктів малого підприємництва виникає

проблема в аналізі показників фінансової звітності за загальноприйнятими методиками через спрощену побудову звітних форм. У зв'язку з цим зростає потреба в дослідженні аналітичних можливостей фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва, а також розробленні методики оцінки її показників в умовах обмежених обсягів інформаційних ресурсів для ефективного управління малим підприємством.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання формування та складання фінансової звітності неодноразово висвітлювалися у працях таких науковців, як М. І. Бондар, Ф. Ф. Бутинець, Ю. А. Верига, Т. А. Гоголь, С. Ф. Голов, Н. В. Іванчук, З. В. Задорожний, Г. Г. Кірейцев, М. Б. Кулинич, С. О. Левицька, О. М. Чабанюк та ін. Методичні та практичні аспекти аналізу показників фінансової звітності малих підприємств розглядали у своїх роботах В. М. Вовк, Й. Я. Даньків, Л. О. Дорогань-Писаренко, Г. І. Кіндрацька, Г. В. Савицька,

Т. С. Собченко (Кінева), С. В. Тютюнник, Ю. М. Тютюнник, І. О. Школьник та інші вітчизняні й зарубіжні вчені. Не применшуючи значення наукових доробків згаданих науковців, слід відзначити наявність дискусійних положень щодо формування методики оцінювання показників фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва за умови скорочення обсягів звітної інформації і використання результатів такої оцінки з метою управління діяльністю малого підприємства.

Метою статті є обґрунтування аналітичних можливостей фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва та розробка рекомендацій щодо удосконалення методики оцінювання її показників.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в країні, вагомий вплив на стабілізацію та відновлення національної економіки здійснює підприємницький сектор.

Основні критерії виокремлення типів суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема середня кількість працівників та розмір чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, визначені ст. 55 Господарського кодексу України. Водночас Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» дещо розширив ці критерії, доповнивши їх величиною балансової вартості активів, при цьому умовою віднесення суб'єкта підприємництва до того чи іншого типу є відповідність лише двом критеріям (табл. 1).

Новостворені підприємства під час врахування критеріїв віднесення до того чи іншого типу використовують показники на дату складання річної фінансової звітності.

Для здійснення об'єктивної оцінки підприємницької діяльності з метою управління нею виникає потреба у систематичній обліково-аналітичній інформації, основним джерелом якої є дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Саме фінансова звітність містить достовірну і повну інформацію про процеси (операції, події), які можуть впливати на прийняття управлінських рішень, а її показники використовуються для обґрунтованої оцінки минулих, поточних і майбутніх господарських подій. Загалом інформація бухгалтерської фінансової звітності використовується зацікавленими користувачами в процесах фінансового аналізу, планування, розробки фінансової стратегії та тактики за основними напрямкам господарської діяльності, оскільки вона відображає фінансовий стан та результати функціонування суб'єкта підприємництва.

Для того, щоб звітність стала дієвим засобом управління, вона повинна відповідати всім вимогам, які висуваються до бухгалтерського обліку, зокрема має достовірно відображати ресурси підприємства, напрями їх використання і фінансові результати діяльності. Усі показники фінансової звітності повинні бути об'єктивними, обґрунтовані перевіреними даними поточного обліку і документально підтверджені [3].

Важливою умовою корисності фінансової звітності виступає своєчасність її складання й подання. Найбільш достовірна інформація втрачає свою актуальність, якщо вона надана користувачам несвоєчасно. Тому фінансова звітність повинна складатися й подаватись відповідним органам у терміни, встановлені нормативними актами, що забезпечить ефективне її викори-

Таблиця 1. Критерії виокремлення різних типів суб'єктів підприємницької діяльності

Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»				Господарський кодекс України	
Тип підприємства	Балансова вартість активів	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Середня кількість працівників	Річний дохід від будь-якої діяльності	Середня кількість працівників за звітний період (календарний рік)
Мікропідприємства	до 350 тис. євро	до 700 тис. євро	до 10 осіб	до 2 млн. євро	до 10 осіб
Малі підприємства	до 4 млн. євро	до 8 млн. євро	до 50 осіб	до 10 млн. євро	до 50 осіб
Середні підприємства	до 20 млн. євро	до 40 млн. євро	до 250 осіб	до 50 млн. євро	до 25 осіб
Великі підприємства	понад 20 млн. євро	понад 40 млн. євро	понад 250 осіб	понад 50 млн. євро	понад 250 осіб

Джерело: складено на основі джерел [1, 2]

стання внутрішніми й зовнішніми користувачами з управлінською метою.

Звітність малих підприємств – це система показників, що охоплює і характеризує результати їх виробничо–фінансової діяльності за певний період. У ній узагальнюються дані усіх видів обліку: оперативного, статистичного, фінансового, податкового та управлінського. У процесі складання фінансової звітності суб'єкти малого підприємництва керуються НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність». Законодавчо затверджено зміст і форми Фінансової звітності малого підприємства у складі Балансу (форма № 1–м) і Звіту про фінансові результати (форма № 2–м) та Фінансової звітності мікропідприємства, яка охоплює Баланс (форма № 1–мс) і Звіт про фінансові результати (форма № 2–мс).

Фінансову звітність малого підприємства складають малі підприємства – юридичні особи, які визнані такими відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», за винятком тих, яким відповідно до податкового законодавства надано дозвіл на ведення спрощеного обліку доходів та витрат, а також представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності [4].

Мікропідприємства – юридичні особи, підприємства, які ведуть спрощений бухгалтерський облік доходів та витрат відповідно до податкового законодавства, та непідприємницькі товариства формують Фінансову звітність мікропідприємства.

Якщо за результатами діяльності підприємство перестає відповідати критеріям малого, воно повинно складати фінансову звітність в повному обсязі. Також малим підприємствам чинним законодавством надано право обирати форми фінансової звітності між спрощеними і повними. Таке рішення доцільно закріпити у Наказі про облікову політику.

Слід зауважити, що малі підприємства, які згідно із законодавством складають фінансову звітність за міжнародними стандартами, не можуть застосовувати норми НП(С)БО 25 і формувати спрощену фінансову звітність. Для таких підприємств прийнятна лише повноформатна фінансова звітність. Також суб'єкти малого бізнесу не зобов'язані подавати звіт про управління.

Баланс є основним джерелом інформації про фінансовий і майновий стан малого підприємства на звітну дату, оскільки він відображає активи, зобов'язання і власний капітал на цей момент.

Метою складання звіту про фінансові результати є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про доходи, витрати, прибутки та збитки від діяльності підприємства за звітний період.

Показники спрощеної фінансової звітності дозволяють оцінити фінансовий стан й проаналізувати фінансові результати діяльності суб'єкта малого підприємництва, визначити його місце в економічному середовищі, створити необхідне інформаційне підґрунтя для прийняття відповідних управлінських рішень щодо прогнозування фінансово–господарської діяльності малих підприємств та підвищення її ефективності.

Загалом повноформатна фінансова звітність виступає інформаційною базою для виконання таких завдань фінансового аналізу, як аналіз майнового забезпечення підприємства, джерел формування його фінансових ресурсів, фінансової стійкості, ліквідності й платоспроможності, грошових потоків, ділової активності, кредитоспроможності, інвестиційної привабливості, прибутковості та рентабельності діяльності, діагностики ймовірності настання банкрутства підприємства, а також комплексної порівняльної рейтингової оцінки його фінансового стану [5].

При проведенні аналізу показників фінансової звітності слід дотримуватись певних вимог [6]:

- застосування методик, які дозволили б у стислі терміни якісно оцінити фінансовий стан суб'єкта господарювання;

- забезпечення формування групи показників, які б у своїй сукупності відповідали вимогам комплексної характеристики поточного фінансового стану підприємства та перспектив його подальшого розвитку;

- розроблення адекватної системи аналітичної обробки визначеної групи цільових показників з метою попередження неоднозначного трактування висновків щодо стану об'єкта дослідження.

Вивчення методик аналізу показників фінансової звітності показало, що значна їх частина базується на достатньо великій інформаційній базі, є трудомісткими та містять перелік показників, використання яких не завжди можна вважати фінансово доцільним та економічно обґрунтованим для малих підприємств. Тому постає проблема у корегуванні складу таких показників, їх економічного наповнення та граничних меж для суб'єктів малого підприємництва.

Змістове наповнення спрощеної фінансової звітності дозволяє виокремити напрями фінансового аналізу суб'єктів малого підприємства і пов'язати їх зі звітним и формами:

- аналіз фінансового стану, ліквідності та платоспроможності малого підприємства, що проводиться на основі показників форми 1–м «Баланс»;
- аналіз фінансових результатів, інформаційною базою для якого є форма № 2–м «Звіт про фінансові результати»;
- оцінка ефективності фінансово–господарської діяльності підприємства, яка виконується на підставі даних двох форм Фінансової звітності малого підприємства.

Аналіз показників Фінансової звітності малих підприємств за усіма напрямками проводиться із застосуванням горизонтального, вертикального та параметричного (коефіцієнтного) методів. Горизонтальний аналіз дозволяє вивчити динаміку того чи іншого предмета дослідження, який

знаходить відображення в конкретній статті фінансової звітності. З допомогою вертикального аналізу можна дослідити питому вагу кожного елемента фінансової звітності та її зміну. Співвідношення різних балансових статей, які характеризують діяльність підприємства, вивчається за допомогою відносних показників, для чого використовується коефіцієнтний аналіз.

Як показує практика, дослідження показників Балансу форми № 1–м розпочинається із його горизонтального та вертикального аналізу. Для швидкої оцінки ефективності функціонування суб'єкта малого підприємства доцільно, перш за все, звернути увагу на три групи статей, показники та динаміка яких дають узагальнене уявлення про фінансовий стан [7]:

- 1) статті, які характеризують «здоровий» фінансовий стан: «Гроші та їх еквіваленти», «Поточні фінансові інвестиції», «Довгострокові фінансові інвестиції», «Нерозподілений прибуток»;

Таблиця 2. Показники аналітичної оцінки Балансу (ф. № 1–м) малого підприємства

Показник	Економічний зміст	Порядок розрахунку (рядки ф. 1–м)
Показники майнового стану		
Власні оборотні кошти	Власний капітал – Необоротні активи	р.1495 – р.1095
Коефіцієнт майна виробничого призначення	(Основні засоби + Біологічні активи + Запаси) / Активи	(р.1010+р.1020+р.1100 +р.1110) / р.1300
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	Власні оборотні кошти / Оборотні активи	(р.1495–р.1095) / р.1195
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	Власні оборотні кошти / Запаси	(р.1495–р.1095) / р.1100
Коефіцієнт нагромадження амортизації	Знос основних засобів і нематеріальних активів / Первісна вартість основних засобів і нематеріальних активів	(р.1012+р.1002) / (р.1011+р.1001)
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	Оборотні активи / Необоротні активи	р.1195 / р.1095
Показники фінансової стійкості		
Коефіцієнт фінансової автономії	Власний капітал / Валюта балансу	р. 1495 / р.1900
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	Позиковий капітал / Валюта балансу	(р.1595+р.1695+ р.1700) / р.1900
Коефіцієнт фінансового ризику	Позиковий капітал / Власний капітал	(р.1595+р.1695+ р.1700) / р.1495
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Власні оборотні кошти / Власний капітал	(р.1495 –р.1095) / р.1495
Показники платоспроможності		
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	(Гроші та їх еквіваленти + Поточні інвестиції) / Поточні зобов'язання	(р.1160+р.1165) / р.1695
Коефіцієнт швидкої ліквідності	(Гроші та їх еквіваленти + Поточні інвестиції + Поточна дебіторська заборгованість) / Поточні зобов'язання	(р.1125+р.1135+р.1155+р.1160+р.1165) / р.1695
Коефіцієнт загальної ліквідності	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	р.1195 / р.1695

Джерело: складено на основі джерел [6–10]

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2) статті, що вказують на певні недоліки у роботі підприємства: «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги», «Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги», «Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці»;

3) статті, що свідчать про незадовільну роботу підприємства: «Непокритий збиток», «Неоплачений капітал».

Комплексну оцінку показників Балансу форми № 1 – м слід проводити на основі розрахунку аналітичних показників, які характеризують фінансово-майновий стан, ліквідність та платоспроможність малого підприємства (табл. 2). Така оцінка дозволить зробити висновки про здатність підприємства генерувати грошові кошти для майбутньої діяльності, про джерела фінансування ресурсів підприємства, ступінь його фінансової стійкості та незалежності від зовнішніх джерел фінансування, про спроможність вчасного погашення фінансових зобов'язань.

Аналіз фінансових результатів загалом передбачає дослідження динаміки та структури доходів, витрат, аналіз формування фінансового результату від різних видів діяльності та виявлення впливу окремих факторів на формування прибутку. У Звіті про фінансові результати форми 2 – м має місце спрощення й узагальнення статей доходів і витрат, що унеможливорює для малих підприємств проведення аналізу фінансових результатів у розрізі видів діяльності. Водночас відсутність розділу «Витрати за елементами» у спрощеному Звіті про фінансові результати ще у більшій мірі скорочує інформаційну базу для поелементного аналізу витрат. Загалом це впливає на прийняття управлінських рішень щодо підвищення прибутковості діяльності малого підприємства, оскільки скорочує можливості виявлення резервів зниження витрат діяльності.

Аналіз ефективності функціонування суб'єкта малого підприємництва передбачає вивчення причинно-наслідкових зв'язку між показника-

Таблиця 3. Показники ефективності діяльності малого підприємства

Показник	Економічний зміст	Порядок розрахунку (рядки ф. 1–м)
Показники ділової активності		
Коефіцієнт ресурсовіддачі	Разом доходи / Середньорічна вартість активів	Ф.2–м р.2280 / Ф.1–м (р.1300 гр.3 + р.1300 гр.4) : 2
Коефіцієнт обертання оборотних активів	Разом доходи / Середньорічна вартість оборотних активів	Ф.2–м р.2280 / Ф.1–м (р.1195 гр.3 + р.1195 гр.4) : 2
Коефіцієнт обертання власного капіталу	Разом доходи / Середньорічна вартість власного капіталу	Ф.2–м р.2280 / Ф.1–м (р.1495 гр.3 + р.1495 гр.4) : 2
Коефіцієнт обертання поточної дебіторської заборгованості	Разом доходи / Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості	Ф.2–м р.2280 / Ф.1–м (сума з р.1125 по р.1155 гр.3 + сума з р.1125 по р.1155 гр.4) : 2
Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості	Собівартість реалізованої продукції / Середньорічна величина кредиторської заборгованості	Ф.2–м р.2050 / Ф.1–м (сума з р.1610 по р.1630 гр.3 + сума з р.1610 по р.1630 гр.4) : 2
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	Середньорічна величина поточної дебіторської заборгованості / Середньорічна величина кредиторської заборгованості	Ф.1–м (сума з р.1125 по р.1155 гр.3 + сума з р.1125 по р.1155 гр.4) : 2 / Ф.1–м (сума з р.1610 по р.1630 гр.3 + сума з р.1610 по р.1630 гр.4) : 2
Показники рентабельності, %		
Рентабельність активів	Чистий прибуток / Середньорічна вартість активів	Ф.2–м р.2350 / Ф.1–м (р.1300 гр.3 + р.1300 гр.4) : 2
Рентабельність власного капіталу	Чистий прибуток / Середньорічна вартість власного капіталу	Ф.2–м р.2350 / Ф.1–м (р.1495 гр.3 + р.1495 гр.4) : 2
Рентабельність діяльності	Чистий прибуток / Чистий дохід від реалізації продукції	Ф.2–м р.2350 / Ф.2–м р.2000
Рентабельність виробництва продукції	Чистий прибуток / Собівартість реалізованої продукції	Ф.2–м р.2350 / Ф.2–м р.2050
Чиста рентабельність витрат	Чистий прибуток / Разом витрати	Ф.2–м р.2350 / Ф.2–м р.2285

Джерело: складено на основі джерел [7–10]

ми фінансового стану та фінансових результатів і знаходить своє відображення у показниках ділової активності та рентабельності (табл. 3). Інформаційним підґрунтям для такої оцінки є обидві форми Фінансової звітності малого підприємства.

Після аналізу показників фінансової звітності доцільно зробити комплексну оцінку фінансового стану, тобто оцінити тенденції найбільш загальних показників, які всебічно характеризують фінансове становище суб'єкта малого підприємництва. До основних факторів, які дозволяють стверджувати про належний фінансовий стан підприємства, можна віднести стійку платоспроможність, ефективне використання капіталу, достатню фінансову стійкість, своєчасну організацію розрахунків.

Слід зауважити, що більшість методик оцінки фінансового стану адаптовані для застосування підприємствами, які складають повноформатну фінансову звітність. На нашу думку, нормативні значення окремих показників, які рекомендовані для середніх і великих підприємств, слід скорегувати в контексті умов діяльності малих підприємств. Так, зазвичай значення показника ліквідності у малих підприємств є нижчим, а коефіцієнт обертання активів, особливо оборотних, навпаки, – вищим. У зв'язку з цим виникає потреба у розробці оптимальної системи показників оцінки діяльності суб'єкта малого підприємства за даними його фінансової звітності та обґрунтуванні нормативних значень цих індикаторів.

Система показників оцінювання діяльності суб'єкта малого підприємства повинна відповідати сукупності вимог, перелік яких для усіх суб'єктів підприємницької діяльності, на нашу думку, найбільш повно сформулював проф. Даньків Й.Я. [11]. Ці вимоги до системи показників, інформаційною базою для обчислення яких є Фінансова звітність малого підприємства, можна звести до наступних:

- повинна відображати всі сторони діяльності малого підприємства і бути пов'язаною з кількісними і якісними показниками його функціонування;
- розроблятися адресно – за галузями, сферами виробництва і т.п.;
- базуватися на діючій системі показників обліку і статистики без ускладнення розрахунків;
- за основними показниками повинен бути забезпечений їх внутрішній облік, звітність і контроль.

На нашу думку, у процесі аналізу показників Фінансової звітності малого підприємства слід

відштовхуватись від тих цілей і завдань, які ставить перед собою топ менеджмент.

Висновки

Фінансова звітність займає центральне місце в системі інформаційного забезпечення системи управління підприємством, так як містить інформацію про його фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів за звітний період. Незважаючи на скорочений перелік статей Фінансової звітності малого підприємства, її аналітичні можливості щодо оцінювання фінансово-господарської діяльності малих підприємств залишаються широкими.

Вивчення методичного інструментарію аналізу фінансової звітності виявило значну кількість методик дослідження господарських процесів, досить високу трудомісткість їх прикладного застосування, а також наявність показників, використання яких не є економічно обґрунтованим для малих підприємств. Досліджуючи аналітичні можливості Фінансової звітності малих підприємств, нами запропонована методика фінансового аналізу, використання якої дозволить провести оцінку фінансово-майнового стану та результатів діяльності суб'єкта малого підприємства з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999р. № 996-XIV. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
3. Кулинич М. Б., Коваль Н. І. Удосконалення методики складання та аналізу фінансової звітності підприємств. Економіка і суспільство. 2016. Вип. 65. С. 367–372. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/63.pdf
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39. Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text>

5. Іванчук Н.В. Фінансова звітність як джерело інформації для аналізу фінансового стану підприємства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка. 2020. № 18. С. 57–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2020_18_10

6. Собченко (Кінева) Т. С., Соскіда Ю. М. Аналітична оцінка фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва. Регіональна економіка та управління. 2017. № 4 (17). С. 96–100. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/710351.pdf>

7. Вовк В. М., Кирдей Ю. О. Особливості аналізу фінансової звітності суб'єктів малого підприємництва. Вісник Національного університету видного господарства та природокористування. Економічні науки. 2018. Вип. 3(83). С. 39–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuygp_ekon_2018_3_6

8. Тютюнник Ю. М., Дорогань–Писаренко Л. О., Тютюнник С. В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Полтава: Видавництво ПП «Астрая», 2020. 434 с.

9. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Аналітичні можливості інформації Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2012. Вип. 3. Т.2. С. 190–194. URL: <https://dspase.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/7665>

10. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / заг. ред. Школьник І. О. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 368 с.

11. Даньків Й. Я. Формування обліково–аналітичної інформації для оцінки діяльності суб'єктів підприємництва. Науковий вісник Ужгородського Університету підприємства. Серія «Економіка». 2019. № 2 (54). С. 116–121. URL: <https://dspase.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/28259>

References

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436–IV. Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh / Verkhov. Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

2. Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16.07.1999 r. № 996–Kh–IV. Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh / Verkhov. Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>

3. Kulynych M. B., Koval N. I. Udoshkonalennia metodyky skladannia ta analizu finansovoi zvitnosti pidpriemstv. Ekonomika i suspilstvo. 2016. Vyp. 65. S. 367–372. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/6_ukr/63.pdf

4. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 25 «Sproshchena finansova zvitnist»: Na-

kaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 25.02.2000 r. № 39. Zakonodavstvo Ukrainy : baza danykh / Verkhov. Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00#Text>

5. Ivanchuk N.V. Finansova zvitnist yak dzherelo informatsii dlia analizu finansovoho stanu pidpriemstva. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii: Ekonomika. 2020. № 18. S. 57–61 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2020_18_10

6. Sobchenko (Kinieva) T. S., Soskida Yu. M. Analitichna otsinka finansovoho zvitnu subiekta maloho pidpriemnytstva. Rehionalna ekonomika ta upravlinnia. 2017. № 4 (17). S. 96–100. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/710351.pdf>

7. Vovk V. M., Kyrdei Yu. O. Osoblyvosti analizu finansovoi zvitnosti subiektiv maloho pidpriemnytstva. Visnyk Natsionalnoho universytetu vydnogo hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomichni nauky. 2018. Vyp. 3(83). S. 39–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuygp_ekon_2018_3_6

8. Tiutiunyk Yu. M., Dorohan–Pysarenko L. O., Tiutiunyk S. V. Finansovyi analiz: navch. posib. Poltava: Vydavnytstvo PP «Astraiia», 2020. 434 s.

9. Tiutiunyk Yu. M., Tiutiunyk S. V. Analitichni mozhylyvosti informatsii Sproshchenoho finansovoho zvitnu subiekta maloho pidpriemnytstva. Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii. 2012. Vyp. 3. T.2. S. 190–194. URL: <https://dspase.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/7665>

10. Finansovyi analiz: navch. posib. /zah. red. Shkolnyk I. O. Kyiv: «Tsentri uchbovoi literatury», 2016. 368 s.

11. Dankiv Y. Ya. Formuvannia oblikovo–analitichnoi informatsii dlia otsinky diialnosti subiektiv pidpriemnytstva. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Universytetu. pidpriemstva. Serii «Ekonomika». 2019. № 2 (54). S. 116–121. URL: <https://dspase.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/28259>

Дані про авторів

Малярчук Ірина Іванівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансово–економічної безпеки, обліку і оподаткування Української академії друкарства

e-mail: Lotoshka@ukr.net

Стеців Леся Петрівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансово–економічної безпеки, обліку і оподаткування Української академії друкарства

e-mail: I_stetsiv@ukr.net

Data about the authors

Iryna Malyarchuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Financial and Economic Security, Accounting and Taxation, Ukrainian Academy of Printing

e-mail: Lotoshka@ukr.net

Lesia Stetsiv,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Financial and Economic Security, Accounting and Taxation, Ukrainian Academy of Printing

e-mail: l_stetsiv@ukr.net

UDC 658

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624492>

PUZYROVA P.V.

The organizational and economic aspects of management, efficiency of use and development of personnel at the enterprise under martial law

The subject of the research is the determination of the organizational and economic aspects of management, the efficiency of the use and development of personnel at an enterprise under martial law.

The aim of the research is to determine the main trends and the program of organizational and economic measures to improve the efficiency of the use of personnel at the enterprise under martial law.

Research methods. In the process of writing the article, general scientific and special methods were used to study economic phenomena and processes that are inherent in the study of enterprise personnel management under martial law.

Results of the investigation. Because of writing the article, it was found that with the start of a full-scale war between Russia and Ukraine, all processes in the state slowed down or almost stopped. It has been proven that this problem has not bypassed both employees and employers, where the latter have suffered losses due to the forced migration of their personnel in order to ensure their safety. It has been established that personnel management in the conditions of a full-scale war is manifested in a targeted impact on the organizational behavior of employees, aimed at activating their unused professional and spiritual capabilities, stabilizing the emotional state of subordinates and ensuring security for all enterprise personnel. It has been determined that one of the most important problems at present in the field of personnel management is to ensure the efficiency and further development of personnel in the enterprise, since it is the personnel, as a key factor, that will stand in the way of the country's recovery after a large-scale war.

Scope of the results. Labor economics, management, labor resources management, personnel potential, enterprise economics.

Conclusions. It has been determined that the formation, retention and development of the personnel of the enterprise, its effective use, ensuring the high quality of human resources in the future will become decisive factors in the efficiency of production and the competitiveness of products both for the enterprise in particular and for the country's economy as a whole. It has been proved that in order to determine the organizational and economic aspects of management, the effectiveness of the use and development of personnel at an enterprise under martial law, it is necessary to use the general trends in personnel management, based on the factors of influence that will take place in the post-war recovery of the country's economy.

Keywords: organizational and economic aspects, personnel management, personnel development, personnel utilization efficiency, enterprise, martial law.

ПУЗИРЬОВА П.В.

Організаційно-економічні аспекти управління, ефективності використання та розвитку персоналу на підприємстві в умовах воєнного стану

Предметом дослідження є визначення організаційно-економічних аспектів управління, ефективності використання та розвитку персоналу на підприємстві в умовах воєнного стану.

Метою дослідження є: визначення основних тенденцій та програми організаційно–економічних заходів щодо підвищення ефективності використання персоналу на підприємстві в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. В процесі написання статті було використано загально–наукові та спеціальні методи дослідження економічних явищ та процесів, які притаманні дослідженню управління персоналу підприємства в умовах воєнного стану.

Результати роботи. В результаті написання статті було встановлено, що з початком повномасштабної війни Росії проти України уповільнились або майже зупинились всі процеси в державі. Доведено, що ця проблема не обійшла і найманих робітників і роботодавців, де останні понесли втрати через вимушену міграцію свого персоналу з метою забезпечення їх власної безпеки. Встановлено, що управління персоналом в умовах повномасштабної війни проявляється у цілеспрямованому впливі на організаційну поведінку працівників, що спрямована на активізацію їх невикористаних професійних і духовних можливостей, стабілізацію емоційного стану підлеглих, та забезпеченні безпеки для всього персоналу підприємства. Визначено, що однією з найважливіших проблем на даний час у галузі управління персоналом є забезпечення ефективності та подальшого розвитку персоналу на підприємстві, оскільки саме персонал, як ключовий фактор, постане на шляху відновлення країни у після масштабній війні.

Галузь застосування результатів. Економіка праці, менеджмент, управління трудовими ресурсами, кадровий потенціал, економіка підприємства.

Висновки. Визначено, що формування, збереження та розвиток персоналу підприємства, ефективне його використання, забезпечення високої якості кадрового потенціалу в найближчій перспективі стануть вирішальними факторами ефективності виробництва та конкурентоспроможності продукції як для підприємства в цілому, так і для економіки країни загалом. Доведено, що для визначення організаційно–економічних аспектів управління, ефективності використання та розвитку персоналу на підприємстві в умовах воєнного стану необхідно використовувати загальні тенденції щодо управління персоналом спираючись на чинники впливу, що матимуть місце у післявоєнному відновленні та відбудові економіки країни.

Ключові слова: організаційно–економічні аспекти, управління персоналом, розвиток персоналу, ефективність використання персоналу, підприємство, воєнний стан.

Formulation of the problem. With the beginning of the full–scale war of Russia against Ukraine, all processes in the state slowed down or almost stopped. This problem has not bypassed hired workers and employers, where the latter bear losses due to the forced migration of their personnel in order to ensure their own safety. Personnel management in the conditions of a full–scale war is manifested in a purposeful influence on the organizational behavior of employees, aimed at activating their unused professional and spiritual capabilities, stabilizing the emotional state of subordinates, and ensuring safety for all enterprise personnel. One of the most important problems at the moment in the field of personnel management is to ensure the efficiency and further development of the personnel at the enterprise, since it is the personnel, as a key factor, that will appear on the way to rebuilding the country after a large–scale war.

Analysis of research and publications on the problem. Many works of various economists

are devoted to issues of personnel policy, personnel management, increasing the efficiency of its use, evaluation and motivation, among which are: I. Hnatenko, Yu. Kulikova, I. Dashko, Yu. Kakhovych, M. Shevchenko, T. Babenko, L. Lipych, O. Hrynkevych, O. Polinkevych, O. Lozhachevska, V. Safonova, T. Navrotska, I. Olmezova, V. Derhachova, O. Olshanskyi, M. Shkrobot, H. Didur, O. Shevchenko, I. Sedikova, K. Kozak, D. Sedikov, H. Chaban, V. Chyzh, Ya. Havrylenko, A. Chkheailo, I. Tkachenko, O. Sherstiuk, N. Zhuk, O. Voloshyna and others.

Presenting main material. In the conditions of martial law, the personnel policy of any enterprise is based on the close interaction of general principles of personnel management with specific tasks of market management [1; 2; 3]. The socio–psychological interaction of personnel, the training of management personnel and the social policy of the enterprise, the development of social partnership as a mechanism for the interconnection of this pol–

icity and the market economy are playing an increasingly important role today [4; 5; 6]. Due to military aggression from Russia, the process of adapting personnel at enterprises has become quite complicated, but remains relevant, as it is necessary to integrate new employees into teams and work processes. Thus, personnel management is part of the functional sphere of personnel policy as the main mechanism of the organization [7; 8].

With all the variety of existing approaches to this problem in different countries, the main and most general trends are the following (Fig. 1):

These general trends must be taken into account in the post-war reconstruction and production management during the reconstruction of the country's economy. Also, in the conditions of war, one of the most urgent problems is the issue of effective use of available labor resources, which is manifested in the creation at the enterprise of a scientifically based mechanism for managing personnel of various categories in the process of production and consumption of material goods while ensuring the optimization of the costs of the resources still available in the enterprise [12; 13; 14].

Measures to increase the efficiency of personnel use should include the following stages:

1. Determination and analysis of indicators of the formation and use of the company's personnel.

2. Search and analysis of reserves for increasing the efficiency of the formation and use of personnel based on the information obtained during the analysis.

3. Development of a plan for the use of reserves to increase the efficiency of the formation and use of personnel, which should include specific terms

and measures for their implementation, provide for the financing of costs for these measures and the expected economic effect of their implementation, determine the responsible executors.

4. Development of employee motivation systems for achieving planned results.

5. Control over the implementation of measures provided for in the plan and the entire program, and regulation of their implementation.

6. Measurement and assessment of the real impact of the planned measures on increasing the efficiency of the formation and use of the company's personnel.

Now let us consider what is specifically included in each of the above stages.

1. Measurement and assessment of the company's existing personnel is the initial stage of the program. Its correct and successful implementation is an important prerequisite for the success of the following stages of the entire program. The most important thing at this stage is to ensure the reliability and comparability of indicators. In order to assess the existing level of personnel, it is necessary to know, in addition to the numerical characteristics of personnel, the volume of products produced and the costs of their production. It is quite difficult to compare these indicators, because in reality the enterprise produces a significant number of various products, which are difficult to compare and add. Universal value indicators of the number of products are not exempt from the influence of inflationary processes and spontaneous fluctuations in the market situation. It should also be constantly borne in mind that the resources used in production are interchangeable. That

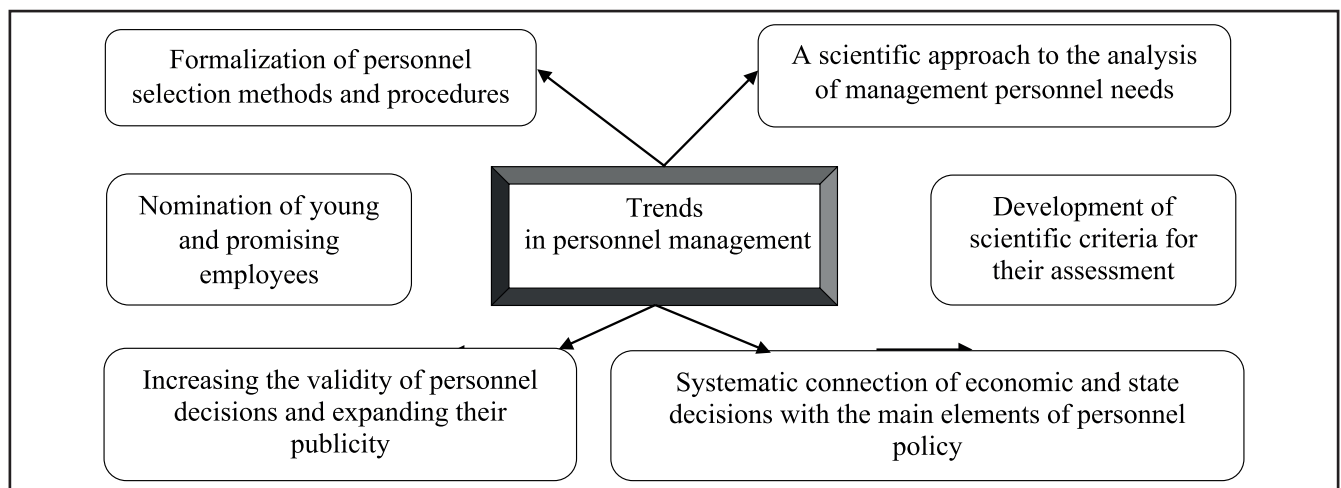

Figure. 1. The main trends taking place in personnel management [9; 10; 11]

is, it is possible to reduce the amount of labor to achieve a certain useful effect by increasing the number of used means of production [15; 16].

2. The search and analysis of reserves for increasing the efficiency of the formation and use of personnel is based on a comparison of the information obtained during the measurement and evaluation of the available personnel with the size necessary to obtain the maximum beneficial effect in this production. These reserves should also be sought in the processes of organization and personnel management.

3. When developing a plan for the use of reserves to increase the efficiency of the formation and use of personnel, it is necessary to ensure the coordination of the goals and objectives of the program. The plan should include specific measures aimed at the realization of the set goals, provide for the financing of costs for these measures.

4. The development of employee motivation systems for achieving the planned results is a necessary condition for the implementation of the program. Employees must know in advance how the planned results will affect the realization of their personal professional interests.

5. Control over the implementation of measures provided for by the plan and the entire program is necessary to identify and solve possible problems of their implementation at the initial stages, even before they become too serious. The starting point of the control process is the establishment of specific, time-bound goals that can be measured. In the control process, the actual and specified indicators or their components are compared, the scale of permissible deviations is determined.

6. Measurement and evaluation of the real impact of the planned measures on increasing the efficiency of the formation and use of the company's personnel potential is necessary in order to evaluate and compare the effectiveness of their implementation and to decide on priorities for the next period.

Among the main indicators of the social development of the company's employees in modern conditions should be increasing the qualifications of employees; improvement of working conditions and strengthening of health of employees; improvement of socio-cultural, housing, and communal conditions; social protection of members of the labor team [17; 18].

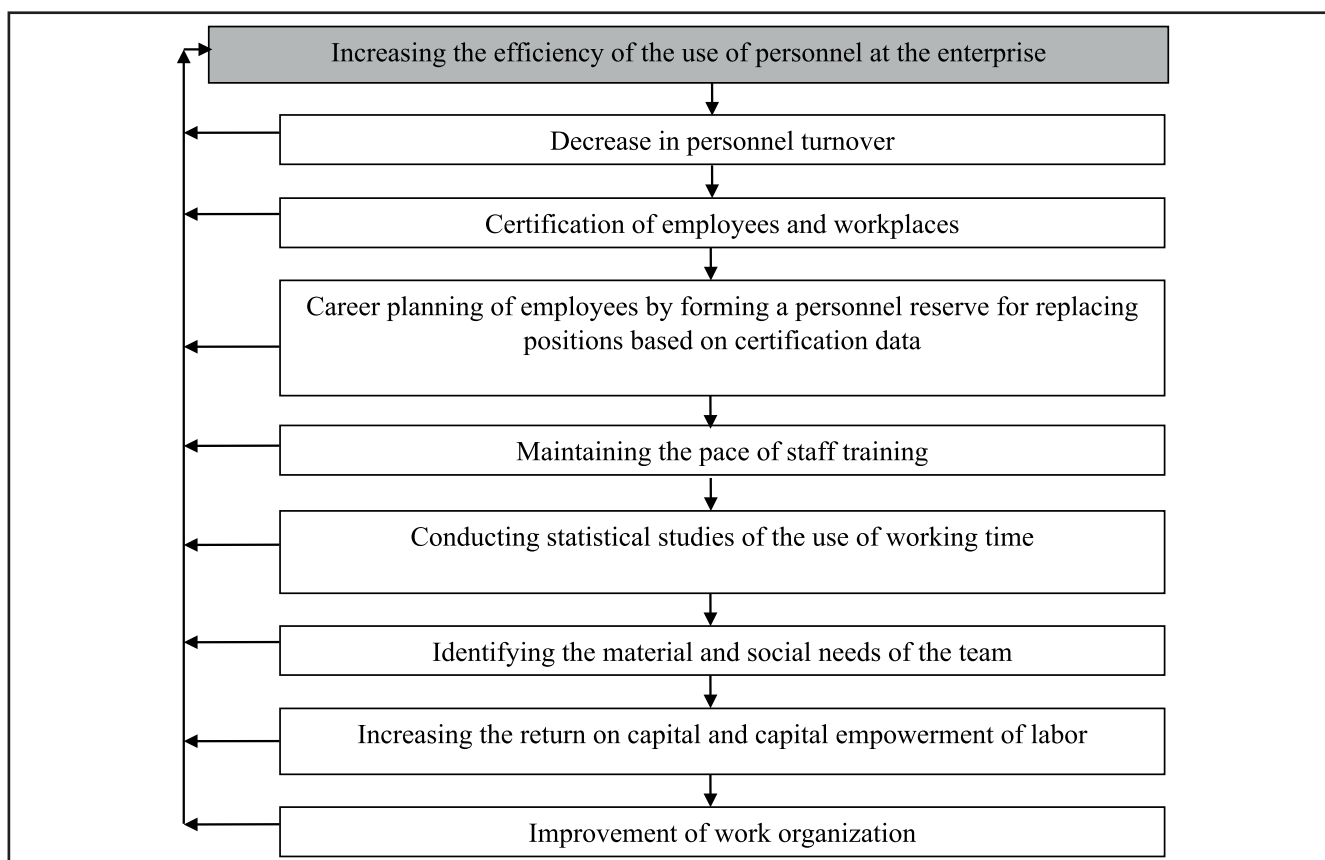

Figure 2. A program of organizational and economic measures to increase the efficiency of the use of personnel at the enterprise in the conditions of martial law [11; 14; 19; 20]

To form a program of organizational and economic measures of management, efficiency of use and development of personnel at the enterprise in the conditions of martial law, we will apply key factors that contribute to the optimization of costs for the enterprise's personnel. Thus, the intra-production reserves for increasing the efficiency of the use of personnel will be a reduction in the labor intensity of products, an improvement in the use of working time, an improvement in the organizational structure of enterprise management, and an improvement in the personnel training system and the improvement of their qualifications, taking into account progressive methods of production and labor, with the development of the enterprise's material, technological, and information base. The conducted analysis of the formation and use of the company's personnel, the factors of improvement of these indicators provided an opportunity to form the main directions of its development. In accordance with these directions, the company is developing a program to increase the efficiency of the formation and use of personnel. Therefore, it is possible to propose a program of organizational and economic measures to increase the efficiency of the use of personnel (Fig. 2) [19; 20].

Therefore, the proposed program of organizational and economic measures to increase the efficiency of personnel use involves: determination and analysis of indicators of the formation and use of personnel of the enterprise; search and analysis of reserves for increasing the efficiency of the formation and use of personnel based on the information obtained during the analysis; development of a plan for the use of reserves for increasing the efficiency of the formation and use of personnel, which should include specific terms and measures for their implementation, provide for the financing of costs for these measures and the expected economic effect of their implementation, determine the responsible executors; development of employee motivation systems for achieving planned results; control over the implementation of measures provided for in the plan and the entire program, and regulation of their implementation; measurement and assessment of the real impact of the planned measures on increasing the efficiency of the formation and use of the company's personnel [2; 6; 10; 14].

Conclusions

The results of the activities of many enterprises during the period of military aggression show that the formation, preservation and development of enterprise personnel, their effective use, ensuring high-quality personnel potential will be decisive factors in the efficiency of production and competitiveness of products both for the enterprise as a whole and for the country's economy in general. Current issues regarding the use and development of personnel in the near future will be constantly in the center of attention of the management. Thus, to determine the organizational and economic aspects of management, the effectiveness of the use and development of personnel at the enterprise under martial law, it is necessary to use general trends in personnel management based on the factors of influence that will take place in the post-war recovery and reconstruction of the country's economy.

References

1. Bondarenko D. Yu., Puzyrova P. V. (2012). Osnovni pidkhody do formuvannia pryntsypiv ta metodiv upravlinnia personalom na pidpriemstvi [Basic approaches to the formation of principles and methods of personnel management at the enterprise]. *Poshuk : naukovy-osvitnii zhurnal aspirantiv, mahistrantiv, studentiv, uchniv Yevropeiskoho universytetu* = Search: scientific and educational journal of graduate students, master's students, students, students of the European University. – 2012. – No. 14 (II), May. – PP. 80–85 [in Ukrainian].
2. Hnatenko I. A., Kulikova Yu. E. (2016). Perspektyvni napriamy vdoskonalennia upravlinnia personalom v orhanizatsii [Prospective directions for improving personnel management in the organization]. *Naukovyi visnyk Kher-sonskoho derzhavnoho universytetu* = Scientific Bulletin of Kherson State University. Economic sciences. 2016. No. 16. P. 55–58 [in Ukrainian].
3. Hnatenko I. A., Petrov O. O. (2017). Osoblyvosti motyvatsii trudovoi diialnosti personalu pidpriemstva [Peculiarities of the motivation of labor activity of the company's personnel]. *Aktualni problemy ekonomiky ta menedzhmentu* = Current problems of economics and management. Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference, Zaporizhzhia, May 19–20, 2017. – Eastern Ukrainian Institute of Economics and Management, Zaporizhzhia: «SIEU», 2017. – P. 72–75 [in Ukrainian].
4. Dashko I. M. (2021). Zasadnychi imperatyvy suchasnykh pidkhodiv do upravlinnia personalom [Basic imperatives of modern approaches to personnel management].

Mizhnarodnyi naukovi zhurnal «Internauka» = International scientific journal «Internauka». Series : Economic sciences. – 2021. – No. 11(1). – P. 34–41 [in Ukrainian].

5. Kakhovych Yu. O. (2020). Novi trendy upravlinnia personalom v mizhnarodnykh kompaniiakh [New trends in personnel management in international companies]. Mizhnarodnyi naukovi zhurnal «Internauka» = International scientific journal «Internauka». – 2020. – No. 18(2). – P. 19–24 [in Ukrainian].

6. Lypych L. (2022). Upravlinnia riznomanitnistiu v konteksti rozvytku personalu [Management of diversity in the context of personnel development]. Ekonomichnyi forum = Economic forum. – 2022. – No. 2. – P. 50–58 [in Ukrainian].

7. Lozhachevska O. M., Safonova V. Ye., Hnatenko I. A., Navrotska T. A. (2021). Upravlinnia innovatsiinoiu ekonomikoiu: stratehichni pidkhody do biznes–protseviv, kadrovoho menedzhmentu ta konkurentospromozhnosti [Management of innovative economy: strategic approaches to business processes, personnel management and competitiveness]. Ahrosvit = Agroworld, 2021. No. 15. P. 14–19 [in Ukrainian].

8. Olmezova I. K. (2021). Upravlinnia personalom yak skladova stratehii pidpriemstva [Personnel management as a component of enterprise strategy]. Mizhnarodnyi naukovi zhurnal «Internauka» = International scientific journal «Internauka». – 2021. – No. 17(2). – P. 35–37 [in Ukrainian].

9. Olshanskyi O. V. (2022). Stratehichni innovatsiini napriamy upravlinnia personalom orhanizatsii na osnovi kompetentnisnogo pidkhodu v umovakh finansovykh, mihratsiinykh ryzykiv, didzhytalizatsii ta staloho rozvytku [Strategic innovative directions of personnel management of the organization based on the competence approach in the conditions of financial, migration risks, digitalization and sustainable development]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini = Formation of market relations in Ukraine. – 2022. – No. 2. – P. 144–152 [in Ukrainian].

10. Puzyrova P. V. (2010). Bazovi pidkhody do formuvannia pryntsyviv i metodiv upravlinnia personalom pidpriemstva [Basic approaches to the formation of principles and methods of personnel management of the enterprise]. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini = Formation of market relations in Ukraine. – 2010. – No. 1 (104). – P. 158–162 [in Ukrainian].

11. Sedikova I. O. (2022). Upravlinnia personalom v umovakh hlobalnykh informatsiinykh protseviv [Personnel management in conditions of global information processes]. Ekonomika kharchovoi promyslovosti = Economics of food industry. – 2022. – Volume 14, Issue 2. – P. 51–57 [in Ukrainian].

12. Chaban H. V. (2022). Innovatsiini pidkhody v upravlinni personalom [Innovative approaches in personnel management]. Ekonomichnyi visnyk universytetu = Economic Bulletin of the University. – 2022. – Issue 53. – P. 47–52 [in Ukrainian].

13. Chyzh V. I. (2021). Rozvytok personalu yak skladova stratehii upravlinnia v informatsiinomu suspilstvi [Personnel development as a component of the management strategy in the information society]. Modern economics = Modern economics. – 2021. – No. 26. – P. 160–166 [in Ukrainian].

14. Chkheailo A. A. (2020). Analiz suchasnykh sotsialno–psykholohichnykh metodiv upravlinnia personalom [Analysis of modern socio–psychological methods of personnel management]. Sotsialna ekonomika = Social economy. – 2020. – Issue 60. – P. 203–213 [in Ukrainian].

15. Sherstiuk O. (2022). Perevirka tverdzen upravlienskoho personalu v audyti nadzvychainykh podii [Verification of statements of management personnel in the audit of extraordinary events]. Visnyk ekonomiky = Herald of Economy. – 2022. – Issue 2. – P. 86–98 [in Ukrainian].

16. Hnatenko I., Rubezhanska V., Parchomenko O. (2019). Formation of the potential of innovative enterprise by improvement of labor market infrastructure. Problemy systemnogo pidkhodu v ekonomitsi = Problems of the systemic approach in economics. 2019. № 3(71). С. 179–184 [in English].

17. Kondratiuk Yu. Yu., Puzyrova P. V. (2021). Modern aspects of labor motivation as a reason for human resources management. Innovatyka v osviti, nauksi ta biznesi: vyklyky ta mozhyvosti = Innovation in education, science and business: challenges and opportunities: materials of the II All–Ukrainian conference of higher education applicants and young scientists, Kyiv, November 18, 2021. – Vol. 2. – Kyiv: KNUTD, 2021. – P. 18–23 [in English].

18. Chyzhevska M. (2022). The interstate development of human capital accounting: Assessment and modeling of the economic effect. International Journal of Advanced and Applied Sciences (IJAAAS). – 2022. – Volume 9, Issue 4 (April). – P. 35–43 [in English].

19. Tkachenko V. (2020). Actual problems of personnel management in enterprises. Globalne konteksty poszanowania praw i wolnosci czlowieka. Wspylczesne problemy i dylematy : monografia nr 858 / red. Aleksandry Kuzior. – Gliwice : Wydawnictwo Politechniki Slaskiej, 2020. – P. 331–342 [in English].

20. Tkachenko V. (2020). The role and importance of modern education in human life. Globalne konteksty poszanowania praw i wolnosci czlowieka. Wspylczesne problemy i dylematy : monografia nr 858 / red.

Aleksandry Kuzior. – Gliwice : Wydawnictwo Politechniki Slaskiej, 2020. – P. 343–355 [in English].

Список використаних джерел

1. Бондаренко Д. Ю. Основні підходи до формування принципів та методів управління персоналом на підприємстві / Д. Ю. Бондаренко ; наук. кер. П. В. Пузирьова // Пошук : науково-освітній журнал аспірантів, магістрантів, студентів, учнів Європейського університету. – 2012. – № 14 (II), травень. – С. 80–85.
2. Гнатенко І. А., Кулікова Ю. Е. Перспективні напрями вдосконалення управління персоналом в організації. Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. 2016. № 16. С. 55–58.
3. Гнатенко І. А. Особливості мотивації трудової діяльності персоналу підприємства / І. А. Гнатенко, О. О. Петров // Актуальні проблеми економіки та менеджменту : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 19–20 травня 2017 року. – Східноукраїнський інститут економіки та управління, Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2017. – С. 72–75.
4. Дашко І. М. Зasadничі імперативи сучасних підходів до управління персоналом / І. М. Дашко // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія : Економічні науки. – 2021. – № 11(1). – С. 34–41.
5. Кахович Ю. О. Нові тренди управління персоналом в міжнародних компаніях / Ю. О. Кахович, М. А. Шевченко, Т. І. Бабенко // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2020. – № 18(2). – С. 19–24.
6. Ліпич Л. Управління різноманітністю в контексті розвитку персоналу / Л. Ліпич, О. Гринькевич, О. Полінкевич // Економічний форум. – 2022. – № 2. – С. 50–58.
7. Ложачевська О. М., Сафонова В. Є., Гнатенко І. А., Навроцька Т. А. Управління інноваційною економікою: стратегічні підходи до бізнес-процесів, кадрового менеджменту та конкурентоспроможності. Агросвіт. 2021. № 15. С. 14–19.
8. Ольмезова І. К. Управління персоналом як складова стратегії підприємства / І. К. Ольмезова, В. В. Дергачова // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2021. – № 17(2). – С. 35–37
9. Ольшанський О. В. Стратегічні інноваційні напрями управління персоналом організації на основі компетентнісного підходу в умовах фінансових, міграційних ризиків, діджиталізації та сталого розвитку / О. В. Ольшанський, М. В. Шкробот, Г. І. Дідур, О. М. Шевченко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2022. – № 2. – С. 144–152.
10. Пузирьова П. В. Базові підходи до формування принципів і методів управління персоналом підприємства / П. В. Пузирьова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 1 (104). – С. 158–162.
11. Седікова І. О. Управління персоналом в умовах глобальних інформаційних процесів / І. О. Седікова, К. Б. Козак, Д. В. Седіков // Економіка харчової промисловості. – 2022. – Т. 14, Вип. 2. – С. 51–57.
12. Чабан Г. В. Інноваційні підходи в управлінні персоналом / Г. В. Чабан, В. Г. Чабан // Економічний вісник університету. – 2022. – Вип. 53. – С. 47–52.
13. Чиж В. І. Розвиток персоналу як складова стратегії управління в інформаційному суспільстві / В. І. Чиж, Я. В. Гавриленко // Modern economics. – 2021. – № 26. – С. 160–166.
14. Чхейло А. А. Аналіз сучасних соціально-психологічних методів управління персоналом / А. А. Чхейло, І. А. Ткаченко // Соціальна економіка. – 2020. – Вип. 60. – С. 203–213.
15. Шерстюк О. Перевірка тверджень управлінського персоналу в аудиті надзвичайних подій / О. Шерстюк, Н. Жук, О. Волошина // Вісник економіки. – 2022. – Вип. 2. – С. 86–98.
16. Hnatenko I., Rubezhanska V., Parchomenko O. Formation of the potential of innovative enterprise by improvement of labor market infrastructure. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. № 3(71). С. 179–184.
17. Kondratiuk Yu. Yu. Modern aspects of labor motivation as a reason for human resources management / Yu. Yu. Kondratiuk, P. V. Puzyrova // Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості : матеріали II Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 18 листопада 2021 року. – Т. 2. – Київ : КНУТД, 2021. – С. 18–23.
18. The interstate development of human capital accounting: Assessment and modeling of the economic effect / M. Chyzhevska, S. Sytniakivska, M. Demydova, S. Bebko, P. Puzyrova, V. Dovbush, N. Klymenchukova // International Journal of Advanced and Applied Sciences (IJAAAS). – 2022. – Volume 9, Issue 4 (April). – P. 35–43.
19. Tkachenko V. Actual problems of personnel management in enterprises / V. Tkachenko, P. Puzyrova, A. Klochko // Globalne konteksty poszanowania praw i wolnosci czlowieka. Wspolczesne problemy i dylematy : monografia nr 858 / red. Aleksandry Kuzior. – Gliwice : Wydawnictwo Politechniki Slaskiej, 2020. – P. 331–342.
20. Tkachenko V. The role and importance of modern education in human life / V. Tkachenko, I. Tkachenko, P. Puzyrova // Globalne konteksty poszanowania praw i wolnosci czlowieka. Wspolczesne problemy i dylematy : monografia nr 858 / red. Aleksandry Kuzior. – Gliwice : Wydawnictwo Politechniki Slaskiej, 2020. – P. 343–355.

Дані про автора

Пузирьова Поліна Володимирівна,

доцент кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, к.е.н., доцент, Україна

e-mail: puzyrova@ukr.net

Data about the author

Polina Puzyrova,

Associate Professor of the Department of Smart Economics, Kyiv National University of Technologies and Design, Ph.D. in Economics, Associate Professor, Ukraine

e-mail: puzyrova@ukr.net

UDC 338.242.2

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624501>

KLYMENCHUKOVA N.S., HNATENKO I.A.,
OSTRYANINA S.V., SOKOLOVSKYI Ye.K.

Modeling the impact of production and implementation modes on the business management system in the conditions of the innovative economy

Relevance of the research topic. *An important requirement of the modern innovative economy is the need to satisfy the unlimited needs of society in conditions of limited production potential and human resources. Increasingly, the methodology and tools for solving this problem are based on the use of a system of aggregated production functions – classical economic–mathematical or statistical modeling, which allows analyzing quantitative changes, correlations and ratios between various factors of production (human resources, own or borrowed capital, labor, land, innovative activity, scientific and technical progress) and the volume of products that can be produced by the subject of entrepreneurial activity under the condition of effective combination of entrepreneurial potential. However, taking into account modern trends, there is a need for uninterrupted research of the production system of the enterprise in order to adjust the management.*

Formulation of the problem. *Currently, there are a large number of production functions: Alain, Cobb–Douglas, Solow, Cobb–Douglas–Gray, Leontiev, Menkiu–Romer, Georgescu–Roeden, CES–function, LES–function. For our research, the Cobb–Douglas production function is of particular interest, which, by its logical construction, allows us to take into account asymmetric trends in variable production, the uneven distribution of business resources, and in this way ensure greater validity of forecasts. Therefore, the study of the specifics of the Cobb–Douglas production function, as well as the foundations of its construction, is an important problem today that needs analysis.*

Setting the goal and tasks of the research – *to determine the main directions of modeling the influence of production and implementation modes on the business management system in the conditions of the innovative economy.*

Research method or methodology. *The article uses the following methods: synthesis; modeling; abstraction; systematization and monographic generalization.*

Presentation of the main material. *Directions for modeling the influence of production and implementation modes on the business management system in the conditions of the innovative economy are proposed. Forecasting of the impact of factors on the dynamics of the volume of sales of economic entities over the last eleven years was determined based on the use of the Cobb–Douglas production function.*

Field of application of results. *The proposed modeling can be used by business entities for the purpose of diagnosing production activities and making timely management decisions.*

Conclusions according to the article. *Modeling of the influence of production and implementation modes on the business management system in the conditions of the innovative economy is proposed.*

Key words: *production function, forecasting, modeling, product realization, non–current assets, personnel, costs, entrepreneurship, economy, innovation, competitiveness*

Моделювання впливу виробничих та реалізаційних модусів на систему управління підприємництвом в умовах інноваційної економіки

Актуальність теми дослідження. Важливою вимогою сучасної інноваційної економіки є необхідність задоволення необмежених потреб суспільства в умовах обмеженості виробничого потенціалу та людських ресурсів. Усе частіше методологія та інструментарій вирішення цієї проблематики засновується на використанні системи агрегованих виробничих функцій – класичного економіко–математичного або статистичного моделювання, що дозволяє проаналізувати кількісні зміни, кореляцію та співвідношення між різноманітними чинниками виробництва (людськими ресурсами, власним або запозиченим капіталом, працею, землею, інноваційною діяльністю, науково–технічним прогресом) та обсягом продукції, що може бути вироблений суб'єктом підприємницької діяльності за умови ефективного поєднання підприємницького потенціалу. Однак з урахуванням сучасних тенденцій існує потреба безперервного дослідження системи виробництва підприємництва з метою корегування управління.

Постановка проблеми. У даний час існує велика кількість виробничих функцій: Алена, Кобба–Дугласа, Солоу, Кобба–Дугласа–Грея, Леонтьєва, Менк'ю–Ромера, Жеоржеску–Роедена, CES–функція, LES–функція. Для нашого дослідження особливий інтерес становить виробнича функція Кобба–Дугласа, яка за своєю логічною побудовою дозволяє врахувати асиметричні тенденції змінного виробництва, нерівномірність розподілу підприємницьких ресурсів і у такий спосіб забезпечити більшу валідність прогнозів. Отже дослідження специфіки виробничої функції Кобба–Дугласа, а також основ її побудови є важливою проблемою сьогодення, яка потребує аналізу.

Постановка мети і завдань дослідження – визначити основні напрямки моделювання впливу виробничих та реалізаційних модусів на систему управління підприємництвом в умовах інноваційної економіки.

Метод або методологія дослідження. В статті використано методи: синтезу; моделювання; абстрагування; систематизації й монографічного узагальнення.

Презентація основного матеріалу. Запропоновано напрями моделювання впливу виробничих та реалізаційних модусів на систему управління підприємництвом в умовах інноваційної економіки. Визначено прогнозування впливу чинників на динаміку обсягу реалізованої продукції суб'єктів господарювання за останні одинадцять років на основі використання виробничої функції Кобба–Дугласа.

Галузь застосування результатів. Запропоноване моделювання може використовуватися суб'єктами підприємницької діяльності з метою діагностики виробничої діяльності та прийняття вчасних управлінських рішень.

Висновки за статтею. Запропоновано моделювання впливу виробничих та реалізаційних модусів на систему управління підприємництвом в умовах інноваційної економіки.

Ключові слова: виробнича функція, прогнозування, моделювання, реалізація продукції, необоротні активи, персонал, витрати, підприємництво, економіка, інновації, конкурентоспроможність

Problem statement in general and its connection with important scientific or practical tasks. There is a need to review modern tools for modeling the impact of production and implementation modes on the business management system in the conditions of the innovative economy, taking into account modern conditions. This will allow you to make effective decisions in a timely manner and increase business profitability.

Analysis of the latest research and publications, which initiated the solution of this problem and on which the author relies, highlighting previously unsolved parts of the general problem, which is the subject of this article. In the writings of the scientists, the importance of studying the modeling of production activity in the conditions of the innovative economy is emphasized [1–3]. The authors define an adaptive toolkit that can be used for production

simulation [2–3]. However, there is a need to review the current state of management of business facilities taking into account current trends.

Formulation of the goals of the article – to determine the main directions of modeling the influence of production and implementation modes on the business management system in the conditions of the innovative economy.

Presentation of the main research material with full justification of the obtained scientific results. In

many cases, when studying the economic situation of an enterprise, the performance indicator is influenced by not one, but several factors. We suggest modeling the influence of production and sales modes on the business management system in the conditions of the innovative economy using the production indicators of the enterprise. We will conduct a study of the impact of personnel costs and the cost of non-current assets on the volume of sales (goods, services) of business entities (including

Table 1. Source data for the study of the impact of personnel costs and the cost of non-current assets on the volume of sales of business entities, using the Cobb–Douglas production function

Years	Total personnel costs, UAH mil., X_1	Non-current assets, total, UAH mil., X_2	The volume of sold products (goods, services) of business entities (including banks), total, UAH mil., Y
2010	263803,19	86855,41	3692554,479
2011	315382,31	105592,33	4302627,198
2012	374105,62	527960,03	4563794,768
2013	378223,21	2639813,17	4437326,06
2014	354424,90	2717620,35	4608978,077
2015	392558,13	3960148,88	5716431,039
2016	434790,14	4212813,14	6877077,356
2017	569937,37	4303282,79	8467031,958
2018	727110,09	4584315,56	10148847,23
2019	901245,25	4844512,94	10725442,97
2020	990589,16	5312301,38	11285578,87

Source: summarized by the authors using the state Internet–resource https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/11/zd_2018.pdf

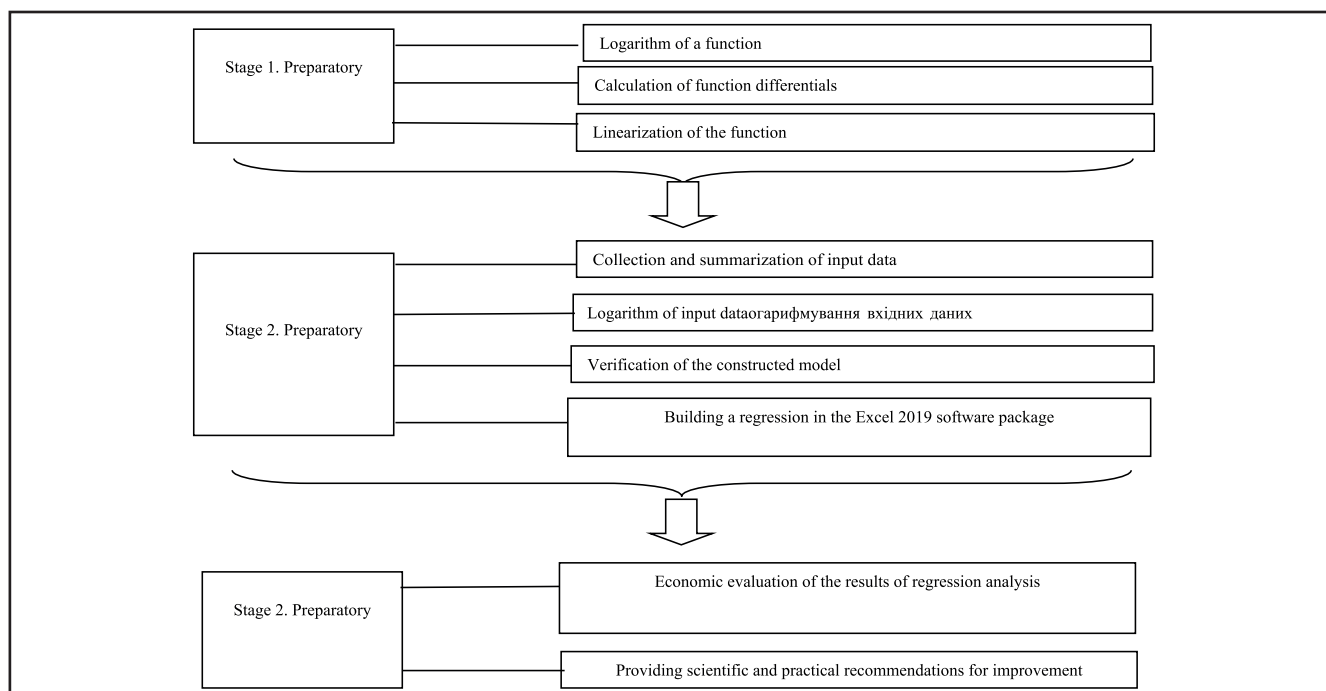

Figure 1. The sequence of stages of the study of the influence of factors on the dynamics using the Cobb–Douglas production function

Source: [1, p. 31]

banks) over the past eleven years using the Cobb–Douglas production function. The initial data for the processing of the production function and the study of the influence of production and sales modes on the performance indicator are presented in Table 1.

The research was conducted in three stages, the sequence of which is shown in Fig. 1 using Microsoft Excel spreadsheets and built–in functions.

The Cobb–Douglas production function – nonlinear multiple regression has the form:

$$Y = a_0 X_1^{a_1} X_2^{a_2} \quad (1)$$

At the first (preparatory) stage of the study, the specification of the Cobb–Douglas production function was carried out. For this purpose, by means of logarithmization and calculation of the corresponding differentials, this function was linearized, i.e. reduced to a linear form. For this, the built–in mathematical function LN was used (Fig. 2).

At the second (analytical) stage, we use the Microsoft Excel spreadsheet data analysis add–on to determine the parameters of the reduced linear regression (Fig. 3).

The quantitative impact (variation) of each of the two factors: personnel costs X_1 and the cost of non–current assets X_2 on the performance indicator: the volume of sold products (goods, services) of business entities (including banks) Y was determined. As a result of the calculations, the main sta-

tistical indicators and parameters of the reduced linear regression were obtained (Fig. 3). The given linear model of the volume of sold products has the form: $\ln(Y) = 4.15 + 0.85Z_1 + 0.03Z_2$. Parameters $a_0 = 4.15$; $a_1 = 0.85$ and $a_2 = 0.03$ are partial elasticity coefficients and indicate that with an increase in personnel costs by 1%, the volume of sold products will increase by 0.85%, and with an increase in the value of non–current assets by 1%, the effective indicator will increase by 0.03%. Parameter a_0 has no economic meaning. A total coefficient of determination of 0.96 was obtained. The general coefficient of determination indicates a close relationship between the selected factors and the indicator, and also that the variation in the volume of sold products by 95.73% is caused by the investigated factors introduced into the production model. Next, we use the given linear model to calculate the theoretical value of the volume of products sold and the point value of the forecast. The Cobb–Douglas production regression of the volume of output has the form: $Y = 63,493 + X_1^{0.85} + X_2^{0.03}$ (Fig 4.).

At the third (design) stage, we conduct an economic evaluation of the results of the regression analysis and recommendations for improving economic processes, in particular, the competitiveness of the products sold. Since $F_{\text{roz}} = 46610.73 > F_{\text{kp}} = 4.26$, it can be assumed with a reliability of $P = 0.95$ that the

Years	Total personnel costs, million hryvnias, X_1	Non-current assets, total, million hryvnias., X_2	Volume of sold products (goods, services) of business entities (including banks), total, million hryvnias., Y	Z_1	Z_2	Y_1	Y_{1r}	Y_r
2010	263803.19	86855.41	3692554	12.48	11.37	15.12	15.08	3547638.82
2011	315382.31	105592.33	4302627.198	12.66	11.57	15.27	15.24	4151564.78
2012	374105.62	527960.03	4563794.768	12.83	13.18	15.33	15.43	5001551.59
2013	378223.21	2639813.17	4437326.06	12.84	14.79	15.31	15.48	5258016.78
2014	354424.90	2717620.35	4608978.077	12.78	14.82	15.34	15.42	4978240.47
2015	392558.13	3960148.88	5716431.039	12.88	15.19	15.56	15.52	5483379.09
2016	434790.14	4212813.14	6877077.356	12.98	15.25	15.74	15.61	5991887.24
2017	569937.37	4303282.79	8467031.958	13.25	15.27	15.95	15.84	7551315.34
2018	727110.09	4584315.56	10148847.23	13.50	15.34	16.13	16.05	9309007.13
2019	901245.25	4844512.94	10725442.97	13.71	15.39	16.19	16.23	11194685.96
2020	990589.16	5312301.38	11285578.87	13.81	15.49	16.24	16.31	12162559.94

Figure 2. Specification of the Cobb–Douglas production function of the influence of personnel costs and the cost of non–current assets on the volume of sales of economic entities

Source: calculated by the authors

16	Summing up			Analysis of variance					
17		Regressive			df	SS	MS	F	Significance F
18	Multiple R	0.98		Regression	2	0.77	0.39	46610.73	0.00
19	R-squared	0.96		Remainder	8	0.00	0.00		
20	squared	0.95		Together	10	0.77			
21	error	660785577.76							
22	Observation	11							
23									
24		Coefficients	Standard error	t-statistic	P-Values	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
25	Y-intersection	4.15	0.14	3.70	0.01	0.19	0.82	0.19	0.82
26	Variable X 1	0.85	0.05	4.19	0.00	0.10	0.34	0.10	0.34
27	Variable X 2	0.03	0.08	10.68	0.00	0.64	0.99	0.64	0.99
28									
29		Fkp= 4.26		tkp= 2.26					
30									
31	A linear model is presented	Ln(Y)=	4.15	+	0.85	Z ₁	+	0.03	Z ₂

Figure 3. The use of the "Data Analysis" add-on when studying the parameters of the linear regression of the volume of products sold of business entities, 2010–2020

Source: calculated by the authors

29		Fkp= 4.26		tkp= 2.26					
30									
31	A linear model is presented	Ln(Y)=	4.15	+	0.85	Z ₁	+	0.03	Z ₂
32									
33	Production regression	Y=	63.493	+	X ₁ ^{0,85}	+	X ₂ ^{0,03}		

Figure 4. View of the calculated Cobb–Douglas production regression of the volume of sold products of economic entities, 2010–2020

Source: calculated by the authors

adopted mathematical model is adequate to the experimental data and it is possible to forecast the volume of sales with its help. Since the t-statistics of the parameters a₀, a₁, and a₂ are 3.70, 4.19, and 10.68, respectively, which is greater than the critical value tkp=2.26. then with reliability P=0.95 it can be assumed that all parameters of the regression model are significant. The main parameters of the reduced linear regression are calculated step by step, they coincide with the coefficients found using the Data Analysis add-on (Fig. 5).

Marginal productivity of personnel costs for the forecast value of UAH 1,132,030.83 million. shows that with a change in personnel costs by UAH 1 million. the volume of sold products will change by UAH 10.38 million. at a constant amount of non-current assets. Marginal productivity of the value of

non-current assets for the forecast value of UAH 8105628.71 million. shows that when the value of non-current assets changes by 1 million hryvnias. the volume of sold products will change by 0.04 million hryvnias. with unchanged personnel costs. For factors X₁ personnel costs 1132030.83 million hryvnias, X₂ value of non-current assets 8105628.71 million hryvnias. the forecast value of the indicator of the volume of sold products (goods, services) of business entities (including banks) was determined: UAH 1,377,803.60 million. (Fig. 6).

Since the total coefficient of elasticity A=a₁+a₂=0.85+0.03=0.88, with an increase in personnel costs and the cost of non-current assets by an average of 1.33 times, the volume of sold products (goods, services) sub of economic entities (including banks) will increase by 1.29 times. A

*Calculation of the confidence zone
the forecast value of the indicator*

The method of ordinary Jordan exclusions

	a_{01}	a_1	a_2	1
0=	11.00	143.73	157.65	-172.19
0=	143.73	1879.92	2064.75	-2251.68
0=	157.65	2064.75	2283.68	-2472.62

The First step:

	0.00	a_1	a_2	1.00
a_{01} =	0.09	-13.07	-14.33	15.65
0=	13.07	1.92	4.79	-1.76
0=	14.33	4.79	24.13	-4.69

The second step:

	0.00	0.00	a_2	1.00
a_{01} =	89.15	-6.82	18.29	3.69
a_1 =	-6.82	0.52	-2.50	0.92
0=	-18.29	2.50	12.18	-0.31

The third step:

	0.00	0.00	0.00	1.00
a_{01} =	116.62	-10.57	1.50	4.15
a_1 =	-10.57	1.03	-0.21	0.85
a_2 =	1.50	-0.21	0.08	0.03

Оцінки параметрів приведеної лінійної регресії: a_{01} , a_1 та a_2

Figure 5. Calculation of the confidence zone of the forecast value of the volume of sold products (goods, services) of economic entities (including banks)

Source: calculated by the authors

Research of the volume of products sold (goods, services) of business entities using Cobb-Douglas production regression									
Years	Total personnel costs, million hryvnias, X_1	Non-current assets, total, million hryvnias., X_2	Volume of sold products (goods, services) of business entities (including banks), total, million hryvnias., Y	Z_1	Z_2	Y_1	Y_{1r}	Y_r	
2010	263803.19	86855.41	3692554.479	12.48	11.37	15.12	15.08	3547638.82	
2011	315382.31	105592.33	4302627.198	12.66	11.57	15.27	15.24	4151564.78	
2012	374105.62	527960.03	4563794.768	12.83	13.18	15.33	15.43	5001551.59	
2013	378223.21	2639813.17	4437326.06	12.84	14.79	15.31	15.48	5258016.78	
2014	354424.90	2717620.35	4608978.077	12.78	14.82	15.34	15.42	4978240.47	
2015	392558.13	3960148.88	5716431.039	12.88	15.19	15.56	15.52	5483379.09	
2016	434790.14	4212813.14	6877077.356	12.98	15.25	15.74	15.61	5991887.24	
2017	569937.37	4303282.79	8467031.958	13.25	15.27	15.95	15.84	7551315.34	
2018	727110.09	4584315.56	10148847.23	13.50	15.34	16.13	16.05	9309007.13	
2019	901245.25	4844512.94	10725442.97	13.71	15.39	16.19	16.23	11194685.96	
2020	990589.16	5312301.38	11285578.87	13.81	15.49	16.24	16.31	12162559.94	
2024	1132030.83	8105628.71	1	13.94	15.91	0.00		13774803.60	

Figure 6. Results of processing and determination of the forecast value of the main influencing factors on the volume of sold products of economic entities, 2024

Source: calculated by the authors

table of values of the isoquant of the forecast value of the volume of sales, calculated values of the value of non-current assets, personnel costs and a graphic representation of their marginal productivity was created (Fig. 7).

Also, the actual, theoretical and forecast value of the volume of sold products (goods, services) of economic entities, 2010–2020, 2024, is graphically depicted using the Cobb–Douglas production regression $Y=63,493+ X10,85+ X20,03$ (Fig.8).

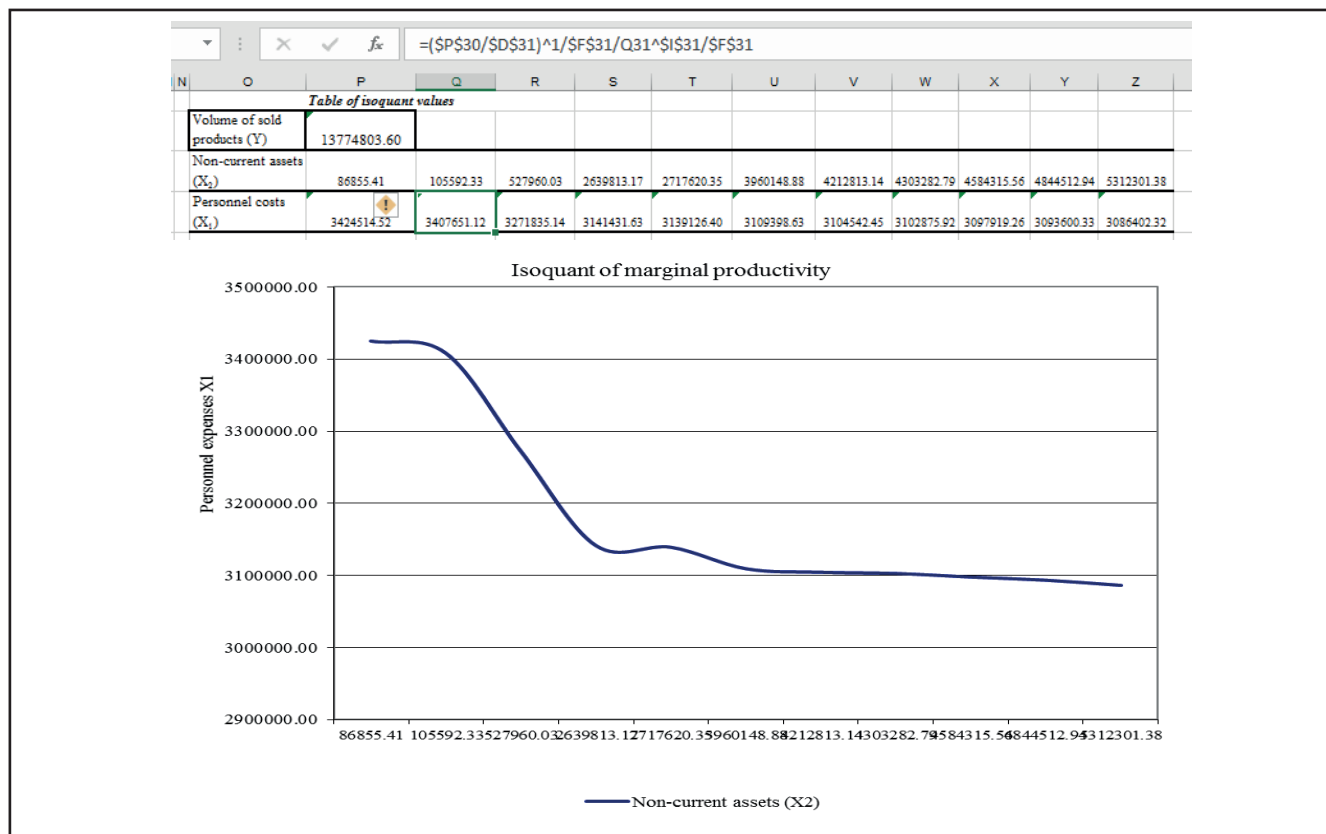

Figure 7. Calculation and graphical presentation of isoquant values for the forecast value of the volume of sold products (goods, services) of economic entities (including banks), 2024

Source: calculated by the authors

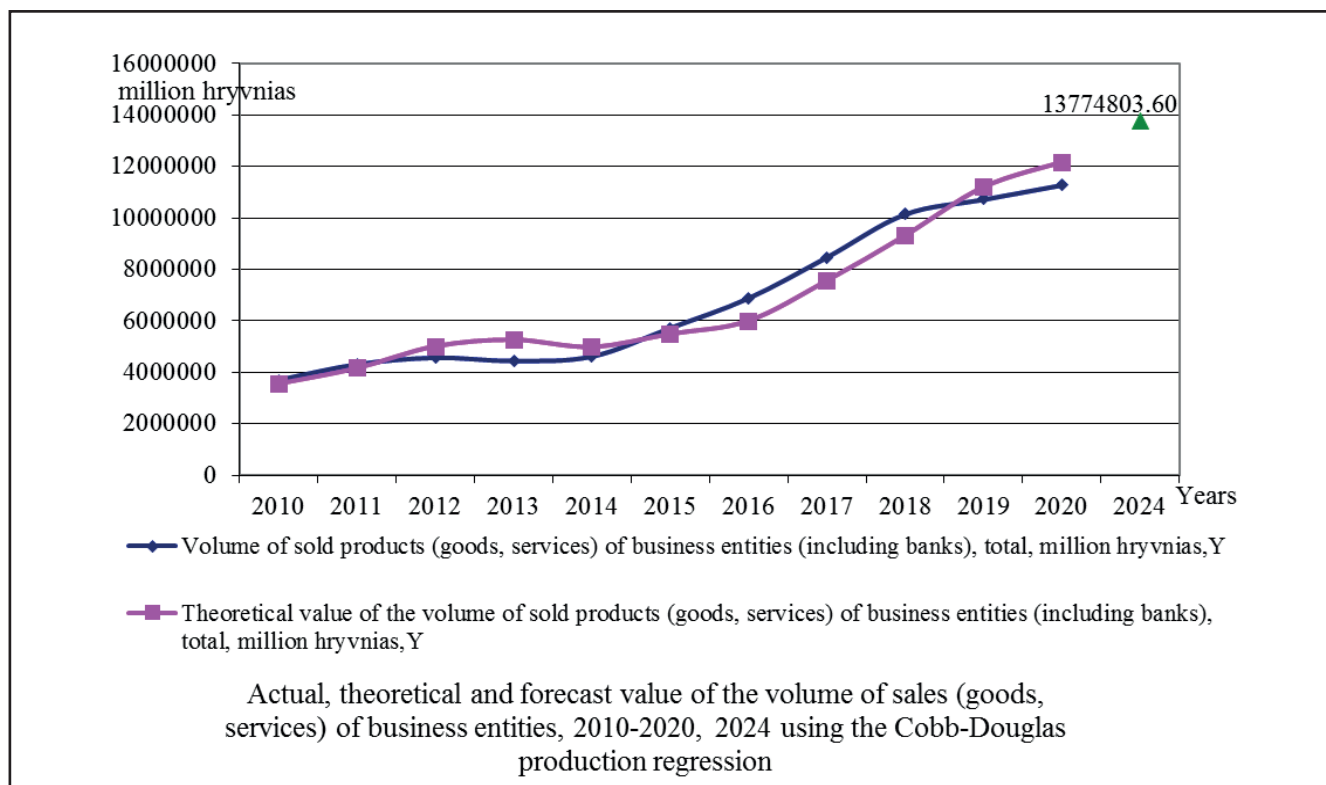

Figure 8. Actual, theoretical and forecast value of the volume of products sold of economic entities, 2010–2020, 2024 using Cobb–Douglas production regression $Y=63,493+ X^{10,85}+ X^{20,03}$

Source: calculated by the authors

Conclusions

So, the conducted research and forecasting of the influence of factors on the dynamics of the volume of sold products (goods, services) of economic entities over the last eleven years based on the use of the Cobb–Douglas production function showed that the selected factors have a positive effect on the competitiveness of the studied indicator, but all macroeconomic and microeconomic factors should be taken into account during further analysis and forecasting.

Список використаних джерел

1. Черкашина Т. С. Виробнича функція Кобба–Дугласа як інструмент політики економічного зростання України в умовах ринкових реформ. Економіка та суспільство. 2020. № 21. С. 28–37.
2. Вдовенко Н.М., Федірець О.В., Зось–Кіор М.В., Гнатенко І.А. Роль енергоринку в менеджменті ресурсозбереження та ресурсоефективності конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 4. С. 222–229.
3. Гнатенко І. А. Методологічні основи інституціонального аналізу національної системи інноваційного підприємництва. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. № 6. С. 70–74.

References

1. Cherkashina T. S. (2020). The Cobb–Douglas production function as a policy tool for the economic growth of Ukraine in the conditions of market reforms. *Ekonomika ta suspil'stvo*. [Economy and society], 21, 28–37.
2. Vdovenko N.M., Fedirets O.V., Zos–Kior M.V., Hnatenko I.A. (2020). The role of the energy market in the management of resource conservation and resource efficiency of competitive enterprises in the agri–food sector. *Ukrayins'kyu zhurnal prykladnoyi ekonomiky* [Ukrainian Journal of Applied Economics], 5.4, 222–229.

3. Hnatenko I. (2018). Methodological bases of institutional analysis of the national system of innovative entrepreneurship. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii* [Economic Bulletin of the Zaporozhye State Engineering Academy], 6, 70–74.

Дані про авторів

Клименчукова Наталія Сергіївна,

к.е.н., доцент, докторант, ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, Україна

Гнатенко Ірина Анатоліївна,

д.е.н., професор, професор кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Острияніна Світлана Василівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, Україна

Соколовський Євген Костянтинович,

студент гр. МгіПСП–22, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Data about the authors

Nataliia Klymenchukova,

PhD (Economics), Associate Professor, Doctoral Candidate, National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

Iryna Hnatenko,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship and Business, Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, Ukraine

Svitlana Ostryanina,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management Higher Educational Institution of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade», Ukraine, Poltava

Yevhen Sokolovskyi,

Student, Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, Ukraine

The mechanism of managing the financial security of the enterprise

Relevance of the research topic. *The modern period of economic development requires a change in approaches to the study of financial security, which is explained by changes both on a global and local scale. Financial security is an important component of an enterprise's economic security, along with such components as intellectual, personnel, technical–technological, informational, political–legal, environmental, and security. In modern conditions, Ukrainian enterprises face the problem of ensuring financial and economic security through the introduction of an appropriate management mechanism and effective application of its components.*

The financial security of enterprises is a multifaceted system of relationships consisting in the use, reproduction and control of financial resources in the most effective way, ensuring the ability to survive and develop in conditions of internal and external threats, as well as the effects of unpredictable factors. Being a part of financial state security, it should include highly effective management decisions based on monitoring results at the existing level of financial condition. Investigating the issue of financial security in modern conditions, we consider it expedient to define methodological approaches to its study at the level of the state and the enterprise.

The purpose of the research is: *development and substantiation of theoretical, methodical and practical recommendations for determining the main components of the mechanism of managing the financial security of agrarian enterprises.*

Research methods. *In the process of conducting the research, the method of analysis and synthesis, the dialectical method of cognition, the method of data summarization were used, the research is based on a systematic approach to the considered problems, the study of their relationship and development.*

Research results. *The essence of the concepts «mechanism», «management mechanism» and «financial security management mechanism» was analyzed. The components of the financial security management mechanism of the enterprise were studied. The management mechanism is considered as a certain system, which consists of a certain set of interrelated elements and involves taking actions to achieve financial interests by timely reducing financial risks and countering external and internal threats.*

Scope of the results. *The proposed financial security management mechanism can be applied in the practical activities of enterprises.*

Conclusions on the article. *Our research shows that the main task of creating a mechanism for managing the financial security of the enterprise is to determine the financial interests in the form of the mission and main goals of the company, as well as to determine the main tasks, the implementation of which is aimed at ensuring financial security based on the minimization of risks and threats of activity.*

Keywords: *management mechanism, financial security, enterprises, components, results.*

TITENKO Z.M.

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства

Актуальність теми дослідження. *В умовах сучасних викликів потрібно визначити нові підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, що пояснюється змінами, як у глобальному, так і локальному масштабі. Фінансова безпека, як економічна категорія, є однією з основних складових економічної безпеки підприємства, поряд із іншими її складовими. В сучасних умовах ведення господарської діяльності перед підприємствами, зокрема аграрними стоїть проблема забезпечення належного рівня їх фінансової безпеки для цього потрібно розробити дієвий механізм управління та забезпечити ефективне застосування його складових.*

Фінансова безпека підприємств, є багатоаспектною системою зв'язків, що полягають у використанні, відтворенні та контролі за фінансовими ресурсами найбільш ефективним способом, за-

безпечуючи здатність до виживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непрогнозованих чинників. Досліджуючи питання фінансової безпеки в сучасних умовах, вважаємо доцільним розробити дієвий механізм управління фінансовою безпекою підприємств.

Метою дослідження є: розробка та обґрунтування теоретичних, методичних та практичних рекомендацій щодо визначення основних складових механізму управління фінансовою безпекою аграрних підприємств.

Методи дослідження. В процесі проведення дослідження використані метод аналізу і синтезу, діалектичний метод пізнання, метод узагальнення даних, дослідження базується на системному підході до розглянутих проблем, вивченні їх взаємозв'язку та розвитку.

Результати дослідження. Проаналізовано сутність понять «механізм», «механізм управління» та «механізм управління фінансовою безпекою». Досліджено складові механізму управління фінансовою безпекою підприємства. Механізм управління розглядається як певна система, яка складається із визначеної сукупності взаємопов'язаних елементів та передбачає здійснення дій для досягнення фінансових інтересів шляхом своєчасного зменшення фінансових ризиків та протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Галузь застосування результатів. Запропонований механізм управління фінансовою безпекою може бути застосований в практичній діяльності підприємств.

Висновки. Проведені нами дослідження свідчать, що основним завданням створення механізму управління фінансовою безпекою підприємства є визначення фінансових інтересів при формі місії та основних цілей компанії, а також визначення основних завдань, реалізація яких спрямована на забезпечення фінансової безпеки на основі мінімізації ризиків та загроз діяльності.

Ключові слова: механізм управління, фінансова безпека, підприємства, складові, результати.

Formulation of the problem. In modern conditions of economic activity, the problem of ensuring an adequate level of their financial security is increasingly urgent. This is due, first of all, to the instability of the economic situation in the country, caused by the military aggression of the Russian Federation and problems related to the Covid 19 pandemic. The level of financial security is largely determined by how effectively financial managers can neutralize the risks and threats of the external and internal environment that directly affect on the activity of the enterprise. In this regard, it is necessary to develop an effective mechanism for managing the financial security of agricultural enterprises, taking into account the peculiarities of their activities.

During the last decade, negative trends have been observed in Ukraine, which have a destructive effect on the management of financial security, in particular, it is worth noting the decrease in the profit of agricultural enterprises and the increase in the share of unprofitable enterprises, the decrease in the level of profitability, both of individual types of activities and of all activities as a whole, the deterioration of the financial situation – technical base.

In order to develop an effective financial security management mechanism, it is necessary to deter-

mine its main components, that is, an algorithm of actions, methods of ensuring the effectiveness of activities, methods of influencing management decision-making, and to determine the main factors that determine the coherence of the entire system and its effectiveness.

Analysis of research and publications on the problem. The issue of developing a mechanism for ensuring the financial security of enterprises is studied in the works of I. Moiseyenko, O. Marchenko, K. Goryacheva, N. Davydenko, T. Zagorelska, T. Vasylytsev, V. Voloshyn, O. Boykevich, V. Karkavchuk, etc. However, it should be noted that there is no single approach to defining the main components of the financial security management mechanism of agrarian enterprises, which has determined the need for further research in this direction.

The purpose of the article is to study the main components of the financial security management mechanism of agrarian enterprises.

Presentation of the main material. In the economic literature, there are a significant number of definitions of the mechanism of managing the financial security of enterprises, which indicates a thorough study of this category.

Thus, Kornienko T.O. suggests considering the essence of the category of financial security management through a combination of the following components: management process, organization of management and information, as well as the appropriate organizational structure of a system set of units and relationships between them. The author also focuses on the fact that financial security management is both a process in the course of which relevant functions are implemented and a system that performs these functions through the organizational structure [1].

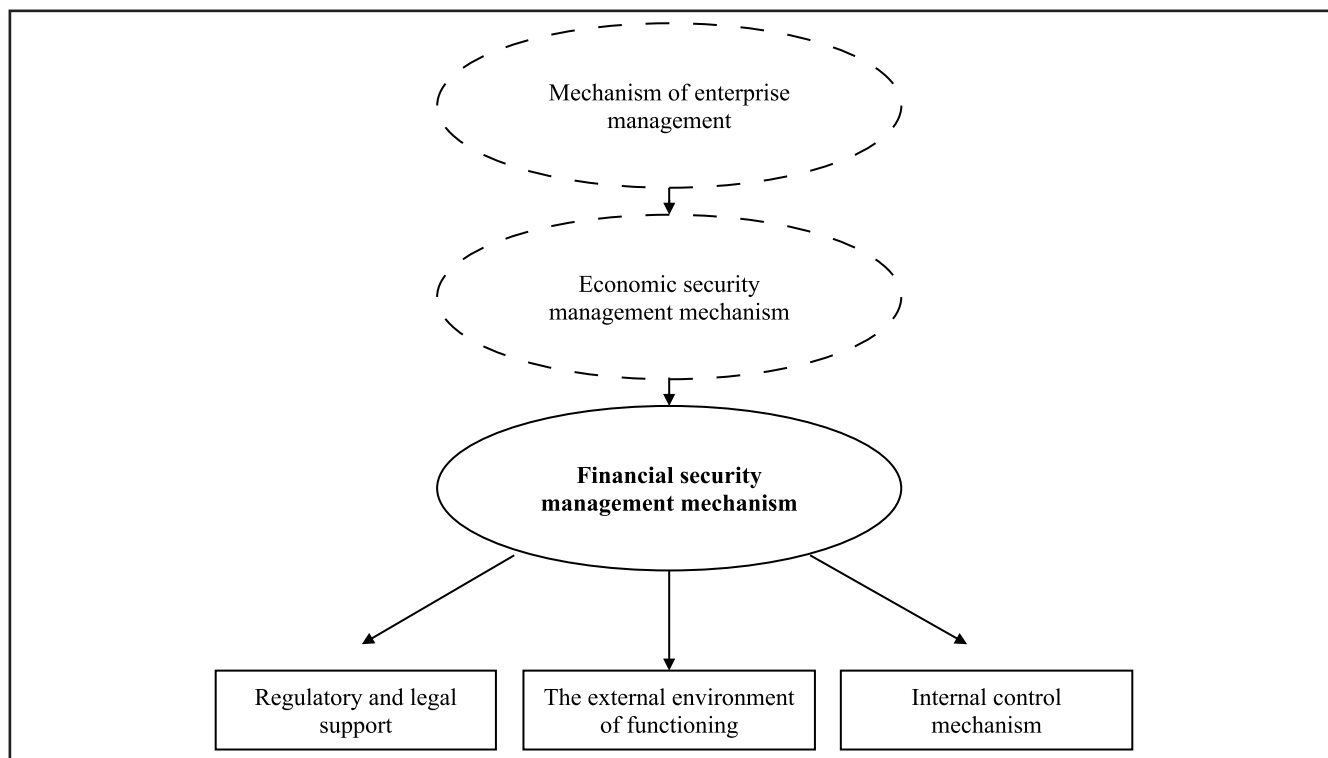
The financial security of an enterprise is a complex, dynamic phenomenon and requires the development of such a mechanism for ensuring it, which would take into account all its characteristics and the conditions of the business entity's functioning. The functioning of the mechanism for ensuring financial security should be aimed at: determining the financial interests of the business entity that need protection in the process of its functioning; identification of threats, both internal and external, that prevent the business entity from realizing its financial interests at an early stage; development and implementation of a system of measures to neutralize threats to the financial interests of the business entity and prevent possible financial losses [2, p.340].

A number of scientists, in particular Shevchuk I.L. and Staverska T.O. propose to consider the mechanism of financial security management as a component of the general mechanism of enterprise management and propose to consider it as a set of managerial, economic, financial ways of harmonizing the interests of the enterprise with the interests of the subjects of the external environment. The final result of the operation of the specified mechanism is the influence on the process of development and implementation of management decisions regarding the protection of the financial interests of the enterprise, taking into account the peculiarities of its activity, which ensures the growth of the market value of the enterprise and the maximization of the profit it receives [3, p. 105].

Taking into account the proposed approach, it is possible to determine the next hierarchical component of the study of the financial security management mechanism of the enterprise (Figure).

It is advisable to include three main components in the financial security management mechanism:

Regulatory and legal support for the availability of appropriate legislative acts regulating issues related to the protection of the interests of enterprises, in particular, regarding issues of taxation,

Components of the financial security management mechanism of enterprises, taking into account its hierarchical structure

depreciation policy, financial control, profit formation, and others.

The external environment of functioning – close relationship with suppliers and consumers of products, ensuring the increase of competitive advantages, attraction of additional financial resources (loans, credits).

The internal management mechanism involves taking into account the peculiarities of the functioning of the enterprise itself, the availability of resources and making management decisions that will affect the level of financial security of the enterprise as a whole.

Studying this category, it is worth noting that it is quite complex and needs to take into account the changes that are constantly occurring both in the middle of the enterprise and the economy as a whole. Considering the dynamism of this system, T.V. Klimenko [4, p. 340], proposes to take into account the following features of its functioning: determination of the financial interests of the economic entity that need protection in the process of its functioning; identification of threats, both internal and external, that prevent the business entity from realizing its financial interests at an early stage; development and implementation of a system of measures to neutralize threats to the financial interests of the business entity and prevent possible financial losses.

The main components of the financial security management mechanism of the enterprise are Vasylychak S.V. determines the following constituent elements: a set of financial interests of the enterprise, functions, principles and methods of management, organizational structure, management personnel, management techniques and technologies, financial instruments, criteria for assessing the level of financial security. In this understanding, the mechanism of financial security of the enterprise is the unity of the management process and the management system, which corresponds to the existence of a dialectical contradiction of content (management process) and form (management structure) [5, p. 152].

The conducted studies of the essence of this category made it possible to formulate the following interpretation of the definition of the mechanism for managing the financial security of the enterprise – it is a set of organizational, financial and managerial factors that directly affect the effectiveness of

decision-making to ensure the financial stability of the enterprise and the coherence of the interests of subjects and objects of management.

The management system is based on general scientific principles that determine the regularities of the functioning of the researched process. Regarding the management of financial security, scientists suggest using the following set of principles [6]:

- systematicity (the presence of a certain set of elements that ensure the functioning of the mechanism for ensuring the financial security of the enterprise);
- orientation of the financial security strategy to the financial strategy of the enterprise;
- flexibility (possibility of prompt adaptation to dynamic changes in the external and internal environment);
- effectiveness (the ability to timely warn and/or effectively overcome the negative impact of threats, while ensuring the development of the enterprise);
- availability of a system of constant monitoring of real and potential internal and external threats to the financial security of the enterprise;
- optimization of costs for ensuring the financial security of the enterprise (costs for preventing and/or overcoming the threat must be adequate to its level and volume).

To ensure the effectiveness of the financial security management mechanism, it is necessary to strictly adhere to the specified principles, since they are closely interconnected and interdependent, failure to observe at least one of them has a negative impact on the operation of the entire mechanism.

An equally important component of the studied mechanism are the levers of influence on the enterprise's activities. In the economic literature, there is the concept of «economic control lever» under which A.M. Didyk proposes to determine the characteristic signs of effectiveness, catalyzing transformations, stimulating or restraining influence [7, p. 445].

Chernodubov E.V. [8, p. 46] under financial levers suggests considering tax, innovation, investment and credit policy, which is included in the structure of the financial mechanism. A more extensive list is offered by I.V. Komarova. [9] which refers to the financial levers of establishing state subsidies, providing financial support, providing subsidies, preventing unproductive financial expenses, and developing effective taxation tools.

Under financial levers, we propose to understand the form of financial and economic relations that play

a significant role in establishing the management mechanism and characterize the material impact on the economic interests of the participants. Directly or indirectly, they change economic processes and affect the development of the enterprise as a whole, having a stimulating or restraining nature.

Conclusion

The financial security management mechanism of the enterprise is an integral part of the integrated management system of the enterprise as a whole. It certainly plays the most important role because it ensures the improvement of activity efficiency, the increase of competitive advantages and strengthens the financial potential, as well as helps to minimize the impact of external and internal threats. The application of the proposed mechanism for managing the financial security of the enterprise will make it possible to determine the optimal strategy for managing the financial security of agrarian enterprises and to determine the main criteria for evaluating its effectiveness.

The mechanism for ensuring the financial security of the enterprise is an integral part of the enterprise management system. The level of financial security necessary for the functioning and successful development of the enterprise can be achieved through the development and implementation of mutually coordinated actions of state bodies and corporate management.

Our research shows that the main task of creating a mechanism for managing the financial security of the enterprise is to determine the financial interests in the form of the mission and main goals of the company, as well as to determine the main tasks, the implementation of which is aimed at ensuring financial security based on the minimization of risks and threats of activity.

References

1. Kornienko T.O. Management of financial security at the enterprise. *Innovative economy*. 2019. No. 8. P. 350–353.
2. Klymenko, T. V. The main elements of the mechanism for ensuring the financial security of economic entities. *Bulletin of ZHTU. Series: Economic Sciences*. 2011. No. 4 (58). P. 340–343.
3. Shevchuk I.L., Stavarska T.O. Financial security in the system of economic security of the state. *Economic security in the conditions of globalization of the world*

economy: [collective E45 monograph in 2 volumes]. Dnipropetrovsk: «FOP Drobyazko S.I.», 2014. 546 p.

4. Klymenko, T. V. The main elements of the mechanism for ensuring the financial security of economic entities. *Bulletin of ZHTU. Series: Economic Sciences*. 2011. No. 4 (58). P. 340–343.

5. Vasylychak S.V. Management of financial security of the enterprise. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. 2011. Issue 21. P. 151–153.

6. Lavrukhina M. O. Mechanism of ensuring financial security of the enterprise. *Electronic edition. Economic series [Electronic resource]: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2013/Economics/10_141504.doc.htm*

7. Bogomolova N.I. Financial levers in the system of forming indicators of enterprise activity. *Collection of scientific papers of the State Economic and Technological University of Transport*. 2014. No. 27. P. 277–281

8. Chernodubov E.V. Tools of the adaptive financial mechanism for ensuring the profitability of the enterprise. *Scientific bulletin: Finances, banks, investments*. 2017. No. 7, pp. 44–49

9. Komarova I.V. Financial levers of state regulation of the financial sector. *Bulletin of the Berdyan University of Management and Business*. 2013. No. 1. P. 80–84

Список використаних джерел

1. Корнієнко Т.О. Управління фінансовою безпекою на підприємстві. *Інноваційна економіка*. 2019. № 8. С. 350–353.
2. Клименко, Т. В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2011. № 4 (58). С. 340–343.
3. Шевчук І.Л., Ставерська Т.О. Фінансова безпека у системі економічної безпеки держави. *Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки: [колективна Е45 монографія у 2 т.]*. Дніпропетровськ: «ФОП Дробязко С.І.», 2014. 546 с.
4. Клименко, Т. В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2011. № 4 (58). С. 340–343.
5. Васильчак С.В. Управління фінансовою безпекою підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21. С. 151–153.
6. Лаврухіна М. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства. *Електронне видання. Серія економічна [Електронний ресурс]* : http://www.rusnauka.com/17_APSN_2013/Economics/10_141504.doc.htm

www.rusnauka.com/17_APSN_2013 /Economics/10_141504.doc.htm

7 Богомолова Н.І. Фінансові важелі в системі формування показників діяльності підприємства. Збірник наукових праць Державного економіко–технологічного університету транспорту. 2014. №27. С. 277–281

8. Чернодубов Е.В. Инструменты адаптивного финансового механизма обеспечения прибыточности предприятия. Научный вестник: Финансы, банки, инвестиции. 2017. №№7 С. 44–49

9. Комарова І.В. Фінансові важелі державного регулювання фінансового сектору. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2013. №1. С.80–84

Дані про автора

Тітенко Зоя Миколаївна,

доцент, доцент кафедри фінансів, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

e-mail: zoyateslenko@ukr.net

Data about the author

Zoia Titenko,

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

e-mail: zoyateslenko@ukr.net

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624531>

СКРИПНИК В.В., БЕБКО С.В.,

ЛЕВЧЕНКО В.В., ВАСИЛЕНКО С.О.

Антикризове управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу

Актуальність теми дослідження. Наявні інституціональні зміни та несприятливе зовнішнє середовище вимагають формування зваженого підходу до антикризового управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу.

Постановка проблеми. На цей час функціонування підприємств агропромислового комплексу буде ефективним у разі вчасної реалізації заходів щодо антикризового управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу.

Постановка мети і завдань дослідження – визначити інструменти антикризового управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу.

Метод або методологія дослідження. В статті використано методи: аналізу та синтезу; абстрагування; систематизації, а також інструментарій матриці БКГ.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Запропоновано моделювання управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу з використанням інструментарію матриці БКГ.

Галузь застосування результатів. Отримані висновки та пропозиції можуть використовуватися підприємствами агропромислового комплексу з метою ефективного управління конкурентоспроможністю.

Висновки за статтею. Запропоновано напрямки моделювання управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу з використанням інструментарію матриці БКГ, що дозволить швидко адаптуватися суб'єктам підприємницької діяльності до зовнішніх умов.

Ключові слова: антикризове управління, конкурентоспроможність, економіка, підприємництво, підприємства агропромислового комплексу.

SKRYPNYK V.V., BEBKO S.V.,

LEVCHENKO V.V., VASYLENKO S.O.

Anti-crisis management of the competitiveness of enterprises of the agro-industrial complex

Relevance of the research topic. Existing institutional changes and an unfavorable external environment require the formation of a balanced approach to anti-crisis management of the

competitiveness of enterprises of the agro-industrial complex.

Formulation of the problem. *At this time, the functioning of the enterprises of the agro-industrial complex will be effective in case of timely implementation of measures regarding anti-crisis management of the competitiveness of the enterprises of the agro-industrial complex.*

Setting the goal and tasks of the research – *to determine the tools of anti-crisis management of the competitiveness of enterprises of the agro-industrial complex.*

Research method or methodology. *The article uses the following methods: analysis and synthesis; abstraction; systematization, as well as the BKG matrix toolkit.*

Presentation of the main material (research results). *Modeling of competitiveness management of enterprises of the agro-industrial complex using the tools of the BKG matrix is proposed.*

Field of application of results. *The obtained conclusions and proposals can be used by enterprises of the agro-industrial complex for the purpose of effective management of competitiveness.*

Conclusions according to the article. *Directions for modeling the competitiveness of enterprises of the agro-industrial complex using the tools of the BKG matrix are proposed, which will allow subjects of entrepreneurial activity to quickly adapt to external conditions.*

Keywords: *anti-crisis management, competitiveness, economy, entrepreneurship, enterprises of the agro-industrial complex.*

Постановка проблеми. Поточний стан функціонування підприємств агропромислового комплексу не можна вважати ефективним. Постійні проблеми та перешкоди в системі національної економіки негативно відбиваються на роботі підприємств та рівні їх інноваційності. Отже існує потреба перегляду системи управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених пропонують інструменти підвищення адаптивності підприємств до зовнішніх умов [1–4]. У працях окремих дослідників акцентовано увагу на поліпшенні зовнішнього середовища для якнайефективнішої роботи підприємства [5–8]. Однак зважаючи на еволюцію суб'єктів підприємництва існує потреба перегляду системи управління.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – визначити інструменти антикризового управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для визначення напрямків підвищення конкурентоспроможності підприємств агропромислового комплексу пропонуємо використовувати інструментарій матриці БКГ. Матриця БКГ є зручною для наочного зображення темпів зростання, конкурентоспроможності та порівняння економічних процесів. Матриця БКГ складається з аналізу двох чинників, які виражені у двох змінних:

відносне значення та темп зміни показника, що аналізується. Використаємо матрицю БКГ для аналізу середньорічного темпу приросту рівня рентабельності галузі рослинництва та тваринництва та відносної частки рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах за 2010–2020 рр. Зміна показнику рентабельності виробництва продукції галузі рослинництва та тваринництва протягом 2010–2020 рр. представлено в таблиці 1.

Як видно із даних таблиці 1 рівень рентабельності виробництва продукції галузі рослинництва та тваринництва за останні одинадцять років коливається: по деякій сільськогосподарській продукції зростає, а по деякій зменшується. На наступному етапі підготовки до побудови матриці БКГ визначено середньорічний рівень рентабельності галузі рослинництва та тваринництва та середньорічний рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, 2010–2020 рр. Вихідна інформація представлена Головним управлінням статистики у Полтавській області (рис. 1).

Далі проводився розрахунок середньорічного темпу приросту рівня рентабельності галузі рослинництва та тваринництва та відносної частки рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, 2010–2020 рр. (рис. 2)

Аналізуючи проведені розрахунки, слід відмітити, що найбільшу частку в загальному показнику

Таблиця 1. Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції галузі рослинництва та тваринництва, 2010–2020 рр.

№ п/п	Види продукції	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	зерно	13,90	26,10	15,20	1,50	25,80	43,10	37,80	25,00	24,70	11,80	20,00
2	насіння соняшнику	64,70	57,00	45,80	28,50	36,50	80,50	63,00	41,30	32,50	23,50	39,40
3	цукрові буряки (фабричні)	16,70	36,50	15,70	2,70	17,90	28,20	24,30	12,40	-11,40	-15,40	-13,50
4	картопля	62,10	17,70	-21,50	23,00	9,20	24,20	-3,2	10,00	6,80	15,40	11,00
5	овочі відкритого ґрунту	23,50	9,90	-6,80	7,00	16,70	47,50	19,70	15,60	16,70	7,00	8,30
6	М'ясо великої рогатої худоби ¹	-32,90	-35,90	-24,80	-29,50	-43,30	-35,90	-17,90	-24,80	3,40	-17,70	-27,10
7	м'ясо свиней	12,10	-7,80	-3,70	2,00	0,20	5,60	12,70	-4,50	3,50	6,90	4,70
8	М'ясо овець та кіз	-31,80	-29,50	-39,60	-40,00	-42,80	-52,20	-29,60	-35,20	-39,60	-16,60	-39,70
	м'ясо птиці	-22,50	-4,40	-16,80	-7,20	-10,00	-15,40	-6,10	5,00	7,00	5,70	-3,70
9	молоко	1,40	17,90	18,50	2,30	13,60	11,00	12,60	18,20	26,90	16,10	20,60
10	яйця	13,10	18,60	38,80	52,60	47,60	58,80	60,90	0,50	-9,00	5,40	-23,50

Джерело: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm

	В	С	Д	Е
14				
15	Середньорічний рівень рентабельності галузі рослинництва та тваринництва, 2010-2020 рр.	Середньорічний рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, 2010-2020 рр.		
16	22,26	21,10		
17	46,61	27,00		
18	10,37	20,50		
19	15,79	11,20		
20	15,01	25,80		
21	-26,04	45,60		
22	2,88	37,30		
23	-36,05	22,70		
24	-6,22	22,80		
25	14,46	11,80		
26	23,98	18,40		
27				

Рисунок 1. Розрахунок середньорічного рівня рентабельності галузі рослинництва та тваринництва і середньорічного рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, 2010–2020 рр.

Джерело: розраховано з використанням http://www.pl.ukrstat.gov.ua/main/stat_info/sg/menu_sg.html

рівня рентабельності сільськогосподарського виробництва займає: галузь рослинництва – насіння соняшнику (1,73%), картопля (1,41%); галузь тваринництва – молоко (1,23%) та яйця (1,30%), тобто ця сільськогосподарська продукція є конкурентоздатною та лідирує на ринку. Далі побудовано матрицю БКГ, де представлено в розрізі сільськогосподарської продукції показники, що визначають конкурентоспроможність: середньорічний

температурний темп приросту реалізації виробленої продукції у порівнянні з рівнем рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах. Графічно матрицю БКГ середньорічного темпу приросту рівня рентабельності галузі рослинництва та тваринництва та відносної частки рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах за останні одинадцять років представлено на рис. 3.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розрахунок середньорічного темпу приросту														
рівня рентабельності галузі рослинництва та тваринництва та відносної частки рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, 2010-2020 рр., %														
№ п/п	Види продукції	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2010 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2011 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2012 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2013 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2014 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2015 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2016 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2017 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2018 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2019 р.	Темп приросту рівня рентабельності продукції галузі рослинництва та тваринництва 2020 р.	Середньорічний темп приросту темпів приросту реалізації виробничої продукції, %	Відносна частка рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, %
1	зерно	87,77	-41,76	-90,13	1620,00	67,05	-12,30	-33,86	-1,20	-1,20	-52,23	69,49	146,51	1,06
2	насіяння соняшнику (цукрові буряки (фабричні)	-11,90	-19,65	-37,77	28,07	120,55	-21,74	-34,44	-21,31	-21,31	-27,69	67,66	1,86	1,73
3	цукрові буряки (фабричні)	118,56	-56,99	-82,80	562,96	57,54	-13,83	-48,97	-191,94	-191,94	35,09	-12,34	15,94	0,51
4	картопля	-71,50	-221,47	-206,98	-60,00	163,04			-32,00	-32,00	126,47	-28,57	-40,33	1,41
5	овочі відкритого ґрунту	-57,87	-168,69	-202,94	138,57	184,43	-58,53	-20,81	7,05	7,05	-58,08	18,57	-19,20	0,58
6	м'ясо великої рогатої худоби ¹	9,12	-30,92	18,95	46,78	-17,09	-50,14	38,55	-113,71	-113,71	-620,59	53,11	-70,88	-0,57
7	м'ясо свиней	-164,46	-52,56	-154,05	-90,00	2700,00	126,79	-135,43	-177,78	-177,78	97,14	-31,88	176,36	0,08
8	м'ясо овець та кіз	-7,23	34,24	1,01	7,00	21,96	-43,30	18,92	12,50	12,50	-58,08	139,16	12,61	-1,59
9	м'ясо птиці	-80,44	281,82	-57,14	38,89	54,00	-60,39	-181,97	40,00	40,00	-18,57	-164,91	-9,88	-0,27
10	молоко	1178,57	3,35	-87,57	491,30	-19,12	14,55	44,44	47,80	47,80	-40,15	27,95	155,36	1,23
11	яйця	41,98	108,60	35,57	-9,51	23,53	3,57	-99,18	-1900,00	-1900,00	-160,00	-535,19	-399,15	1,30

Рисунок 2. Розрахунок середньорічного темпу приросту рівня рентабельності галузі рослинництва та тваринництва та відносної частки рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, 2010–2020 рр.

Джерело: розраховано авторами

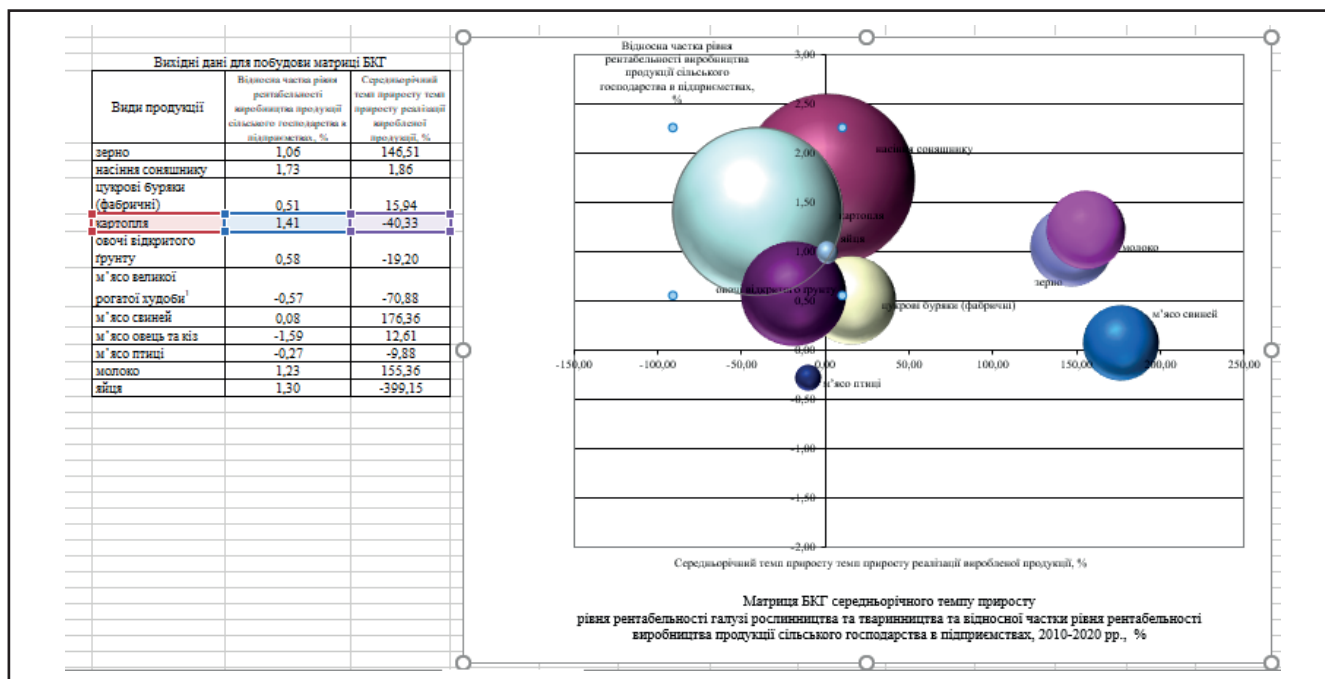

Рисунок 3. Матриця БКГ середньорічного темпу приросту рівня рентабельності галузі рослинництва та тваринництва та відносної частки рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, 2010–2020 рр.

Джерело: розраховано авторами

Також, графічно зображено динаміку рівня рентабельності виробництва продукції галузі рослинництва та тваринництва і порівняльну характеристику середньорічного рівня рентабельності галузі рослинництва та тваринництва і рівня рентабельності виробництва продукції сільсько-

го господарства в підприємствах за останні одинадцять років (рис.4, 5).

В нашому дослідженні використовуємо показники рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва в підприємствах, як основні чинники результативності діяльно-

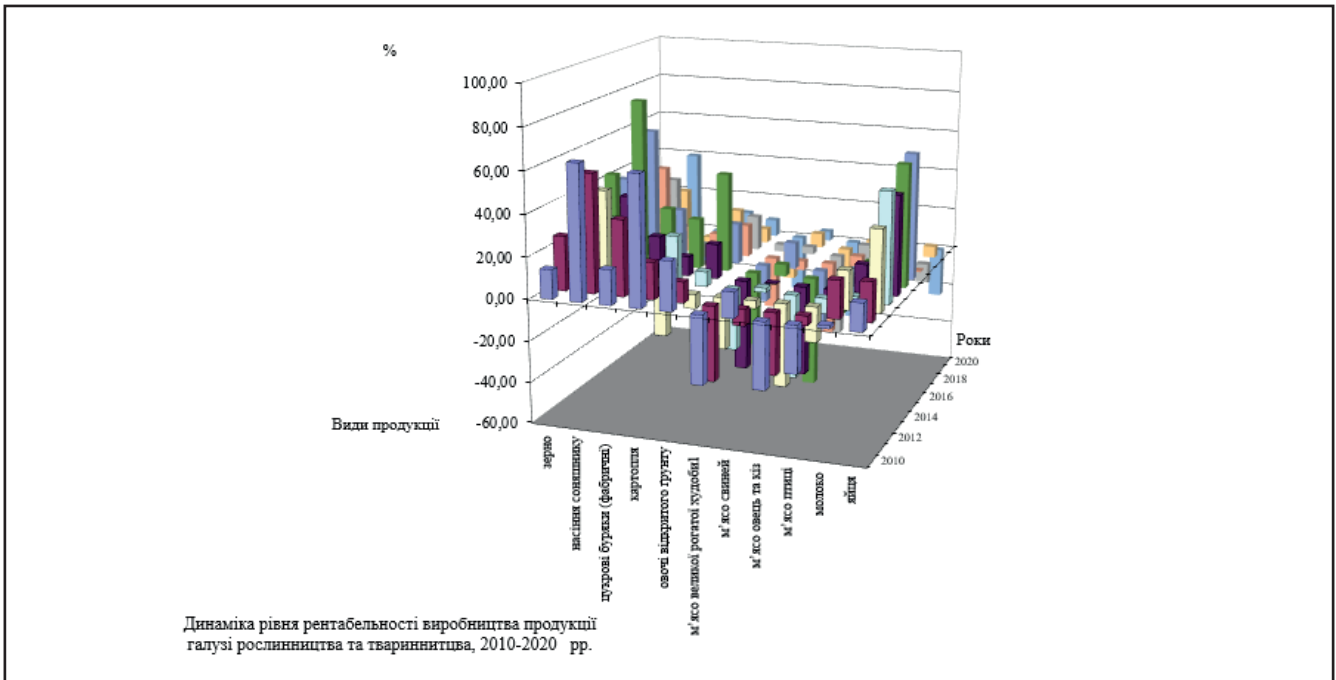

Рисунок 4. Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції галузі рослинництва та тваринництва, 2010–2020 рр.

Джерело: розраховано авторами

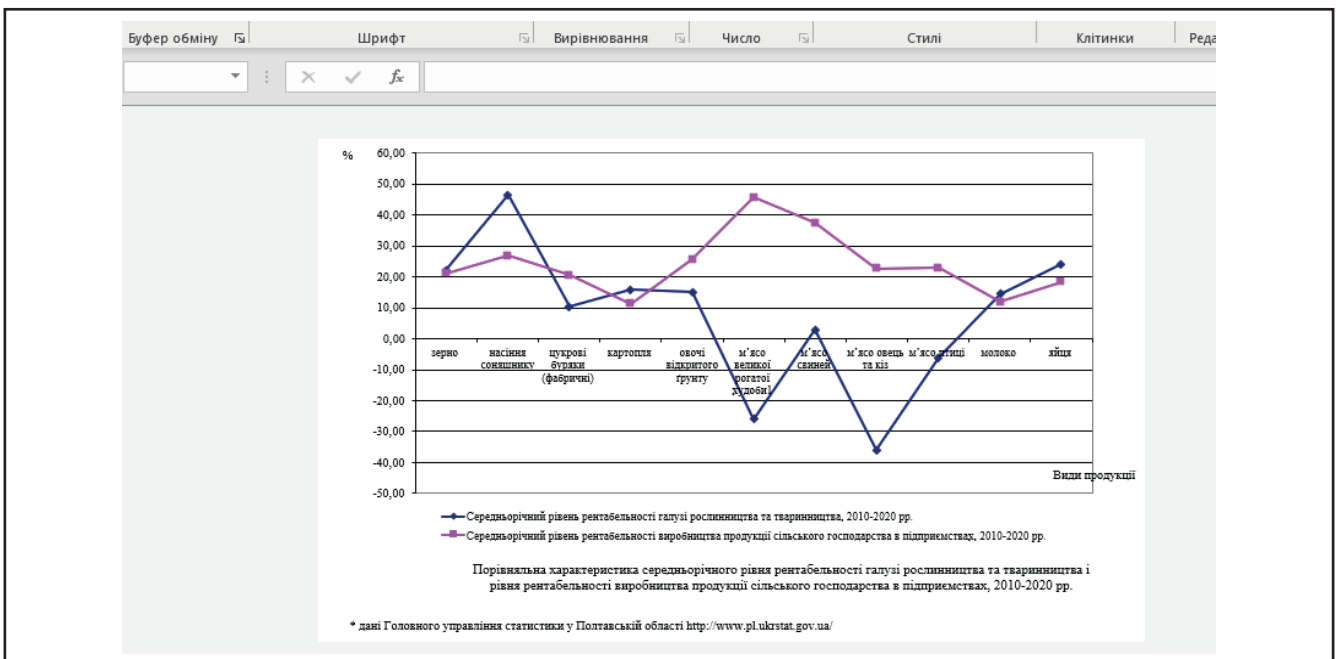

Рисунок 5. Порівняльна характеристика середньорічного рівня рентабельності галузі рослинництва та тваринництва і рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, 2010–2020 рр.

Джерело: розраховано авторами

сті та конкурентоспроможності продукції, а також показники продуктивності праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність галузі рослинництва та тваринництва. Вихідна інформація для побудови матриці Мак–Кінсі представлена в табл. 2 та табл.3.

Слід відмітити, що проведено прогнозування рівня рентабельності та продуктивності праці галузей рослинництва та тваринництва на наступний 2023 р., з використанням вбудованої статистичної функції ТЕНДЕНЦИЯ, яка точно та якісно відображає економічні показники та рі-

Таблиця 2. Динаміка та прогнозування продуктивності праці та рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва в підприємствах, 2010–2020,2023 рр. за допомогою матриці Мак–Кінсі

Роки	Рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва в підприємствах, %	Сільськогосподарська продукція				
		зерно	насіння соняшнику	цукрові буряки (фабричні)	картопля	овочі відкритого ґрунту
2010	36,18	13,90	64,70	16,70	62,10	23,50
2011	29,44	26,10	57,00	36,50	17,70	9,90
2012	9,68	15,20	45,80	15,70	-21,50	-6,80
2013	12,54	1,50	28,50	2,70	23,00	7,00
2014	21,22	25,80	36,50	17,90	9,20	16,70
2015	44,70	43,10	80,50	28,20	24,20	47,50
2016	36,20	37,80	63,00	24,30	-3,2	19,70
2017	20,86	25,00	41,30	12,40	10,00	15,60
2018	13,86	24,70	32,50	-11,40	6,80	16,70
2019	8,46	11,80	23,50	-15,40	15,40	7,00
2020	13,04	20,00	39,40	-13,50	11,00	8,30
2023	16,01	25,03	35,32	-8,45	13,00	15,15

Джерело: розраховано авторами

Таблиця 3. Динаміка та прогнозування продуктивності праці та рівня рентабельності виробництва продукції тваринництва в підприємствах, 2010–2020,2023 рр. за допомогою матриці Мак–Кінсі

Роки	Рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва в підприємствах, %	Сільськогосподарська продукція					
		м'ясо великої рогатої худоби ¹	м'ясо свиней	м'ясо овець та кіз	м'ясо птиці	молоко	яйця
2010	-10,10	-32,90	12,10	-31,80	-22,50	1,40	13,10
2011	-6,85	-35,90	-7,80	-29,50	-4,40	17,90	18,60
2012	-4,60	-24,80	-3,70	-39,60	-16,80	18,50	38,80
2013	-3,30	-29,50	2,00	-40,00	-7,20	2,30	52,60
2014	-5,78	-43,30	0,20	-42,80	-10,00	13,60	47,60
2015	-4,68	-35,90	5,60	-52,20	-15,40	11,00	58,80
2016	5,43	-17,90	12,70	-29,60	-6,10	12,60	60,90
2017	-6,80	-24,80	-4,50	-35,20	5,00	18,20	0,50
2018	-1,30	3,40	3,50	-39,60	7,00	26,90	-9,00
2019	-0,03	-17,70	6,90	-16,60	5,70	16,10	5,40
2020	-11,45	-27,10	4,70	-39,70	-3,70	20,60	-23,50
2023	-10,00	-24,20	2,60	-39,40	-0,20	20,40	-19,20

Джерело: розраховано авторами

вень конкурентоспроможності і здатності до інновацій. Спостерігається деяке зростання досліджуваних показників на наступний 2023 р. Далі будемо матрицю Мак–Кінсі для досліджуваних показників. Графічно матрицю Мак–Кінсі представлено на рис. 6 та рис. 7.

Далі проводимо розрахунки та прогнозування рівня конкурентоспроможності рентабельності галузей рослинництва та тваринництва з використанням рядів динаміки, електронних таблиць

Microsoft Excel і вбудованих функцій табличного процесора.

Як відомо, усі явища в національній економіці перебувають у постійній динаміці: інновації, конкурентоспроможність, рентабельність, прибутковість [1–8].

В процесі аналітичної обробки статистичної інформації зазвичай використовується один із найпростіших способів – аналіз рядів динаміки. Ряд динаміки – це часова змінність фінансово-економічних, технічних, інноваційних або

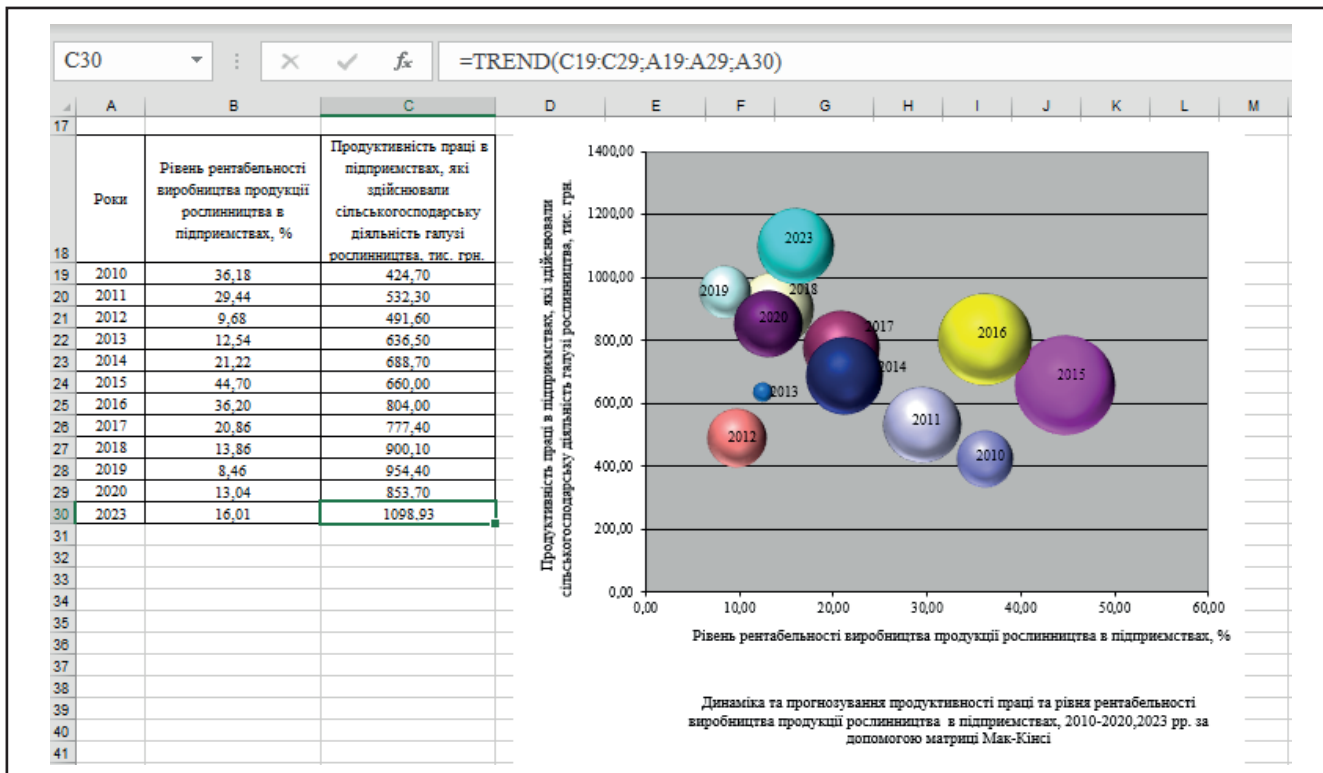

Рисунок 6. Динаміка та прогнозування продуктивності праці та рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва в підприємствах, 2010–2020,2023 рр. за допомогою матриці Мак-Кінсі

Джерело: розраховано авторами

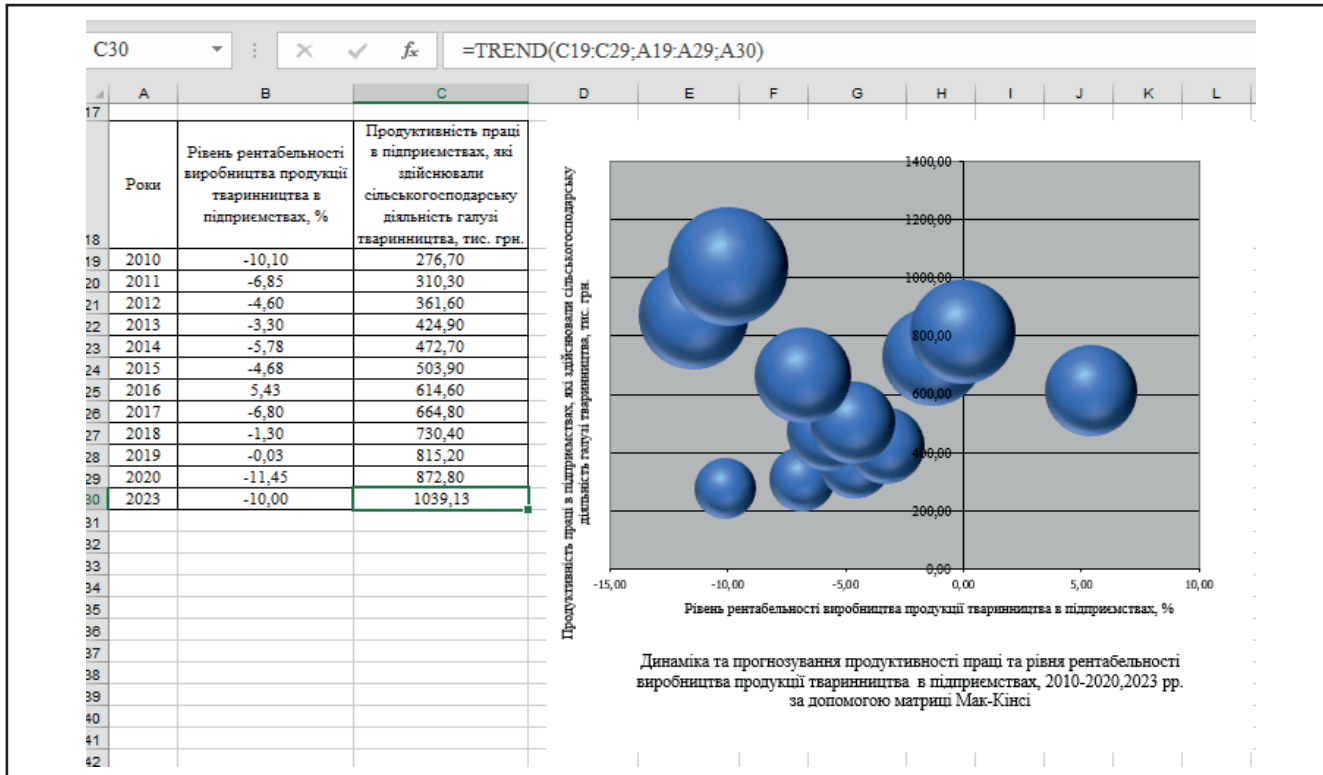

Рисунок 7. Динаміка та прогнозування продуктивності праці та рівня рентабельності виробництва продукції тваринництва в підприємствах, 2010–2020,2023 рр. за допомогою матриці Мак-Кінсі

Джерело: розраховано авторами

інших показників конкурентоспроможності. Він складається з двох рівнянь: імпульсів або періодів часу і самих динамік ряду. Враховуючи показники рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва проведемо аналіз динамічних рядів цих показників за останні одинадцять років. Також, розрахуємо прогнозне значення цих показників на наступний період, спираючись на попереднє дослідження з використанням матриць. Для проведення дослідження, аналізу конкурентоспроможності та прогнозування рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва користуємося електронними таблицями Microsoft Excel, вбудованими статистичними та математичними функціями табличного процесора. Інтервальний динамічний ряд зміни рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва відображено в табл. 4.

Аналізуючи інтервальний динамічний ряд, слід відмітити, що рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва в період з 2010–2020 рр. коливається. Далі проводимо розрахунки статистичних показників для подальшого аналізу та прогнозування рівня конкурентоспроможності та рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва (табл.5).

Розглянемо аналітичні характеристики рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва більш детально. Середній рівень інтервального ряду (уін) рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва за досліджуваний період склав 26,16 % та 7,61% відповідно. Якщо економіч-

не явище розглядається на відповідну дату (момент) то такий динамічний ряд називається моментним. Середній рівень моментного ряду (ум) в нашому дослідженні складає 27,65% та 8,18% відповідно. Середній абсолютний базисний ланцюговий приріст рівня рентабельності галузі рослинництва становив 26,11%, тваринництва відповідно 7,59%. Середній базисний темп росту та середній ланцюговий темп росту рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва за досліджуваний період становив 87,45% та 87,45% відповідно. Границі коливання (варіювання) вказують на максимальне і мінімальне значення рівня рентабельності галузі рослинництва та галузі тваринництва. Розмах (амплітуда) коливання рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва за досліджуваний період складає 39,50%, а тваринництва 26,80% відповідно. Коефіцієнт вирівняності (kv) = 0,22 і показує, що мінімальний рівень рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва становив лише 21,94 % від його максимального рівня. Щодо коефіцієнта вирівняності рівня рентабельності виробництва продукції тваринництва, то по модулю він становив 0,21%, тобто 21,27% від його максимального рівня. Середнє лінійне відхилення дорівнює 9,51 та 6,61 відповідно, тобто в середньому рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва за рік змінювався на 9,51 % та 6,61% відповідно. Середнє квадратичне відхилення рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва за досліджуваний період дорівнює 11,88% та 7,84% відповідно. Коефі-

Таблиця 4. Динаміка рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва, 2010–2020 рр.

Роки	Рівень рентабельності виробництва продукції рослинництва, %	Рівень рентабельності виробництва продукції тваринництва, %
2010	26,70	7,80
2011	32,30	13,00
2012	22,30	14,30
2013	11,10	11,30
2014	29,20	13,40
2015	50,60	22,10
2016	44,30	7,70
2017	20,90	-1,30
2018	13,90	-0,03
2019	14,20	0,10
2020	22,30	-4,70

Джерело: розраховано авторами

Таблиця 5. Аналітичні характеристики рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва, 2010–2020 рр.

Показник	Галузь рослинництва	Галузь тваринництва
Середній рівень інтервального ряду (уін)	26,16 %	7,61%
Середній рівень моментного ряду (ум)	27,65%	8,18%
Середній абсолютний базисний приріст	-0,59%	-0,21%
Середній абсолютний ланцюговий приріст	26,11%	7,59%
Середній базисний темп росту	87,45%	–
Середній ланцюговий темп росту	87,45%	–
Середній базисний темп приросту	-12,55%	–
Середній ланцюговий темп приросту	-12,6%	–
Границі коливання (варіювання) – максимальний і мінімальний рівні	y max 50,60% ymin 11,10%	y max 22,10% ymin -4,70%
Розмах (амплітуда) коливання (R)R=y max–ymin	39,50%	26,80%
Коефіцієнт вирівняності (kv)	0,22	-0,21%
Середнє лінійне відхилення	9,51	6,61
Дисперсія рівнів ряду динаміки	141,02	61,51
Середнє квадратичне відхилення	11,88%	7,84%
Коефіцієнт варіації (V)	0,45	1,03
Коефіцієнт стабільності рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва, тваринництва	0,55	-0,03
Коефіцієнт лінійної кореляції	-0,21	-0,69
Коефіцієнт детермінації	0,04	0,47
Кореляційне відношення	0,21	0,69
Середній коефіцієнт еластичності	-0,18	-1,35

Джерело: розраховано авторами

цієнт варіації (V) – відносна величина, що служить для характеристики коливання (мінливості) ознаки, тобто рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва і за досліджуваній період склав 0,45 та 1,03 відповідно. В нашому дослідженні коефіцієнт варіації в процентному відношенні складає 45,39% та 103,10% і свідчить про високе коливання рівня рентабельності виробництва за 2010–2020 рр. Коефіцієнт стабільності досліджуваних показників за 2010–2020 рр. становив 0,55 та -0,03. Коефіцієнти лінійної кореляції та детермінації середні і свідчать про якість досліджуваної моделі. Далі побудуємо лінійний тренд це виробничу функція, яка моделює динаміку показника, в даному разі рівня рентабельності виробництва, що аналізується в часі (x). Лінійний тренд виражається за класичною формулою:

$$y = a_0 + a_1x \quad (1)$$

Система рівнянь має вигляд:

$$\begin{aligned} na_0 + a_1 \sum x &= \sum y \\ a_0 \sum x + a_1 \sum x^2 &= \sum xy \end{aligned} \quad (2)$$

В результаті обчислень одержано коефіцієнти рівняння: для рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва $a_1 = -0,77$ та $a_0 = 30,79$, а для рівня рентабельності виробництва продукції тваринництва $a_1 = -1,71$ та $a_0 = 17,86$. В результаті лінійний тренд рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва має вигляд $y = 30,79 - 0,77x$, а тваринництва $y = 17,86 - 1,71x$. Середній коефіцієнт еластичності дорівнює -0,18 та -1,35 відповідно. Коефіцієнт еластичності показує, що із зменшенням факторної ознаки на 1%, досліджувані результативні показники рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва зменшаться на 0,18% та 1,35% відповідно. Аналітичне вирівнювання дає можливість зробити прогноз рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва на наступний 2023 р., за умови зберігання факторів, які діяли в минулих роках. Так, прогнозне значення рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва складає відповідно 22,69% та -4,36%, тобто дещо зростає у порівнянні з попередніми роками на що може вплинути ряд факторів макро- та мікроекономічного характеру. Гра-

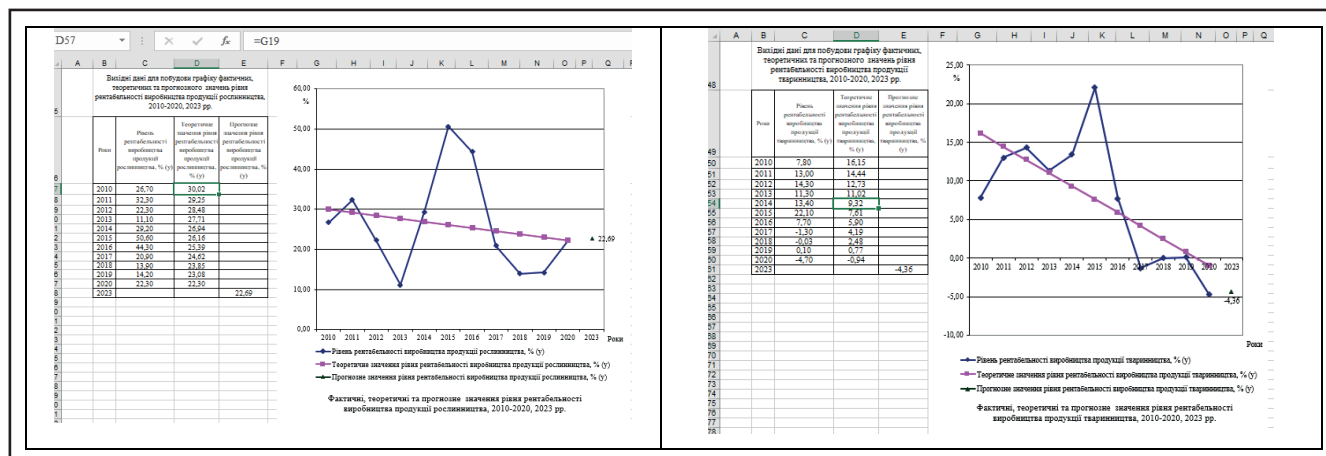

Рисунок 8. Фактичні, теоретичні та прогнозне значення рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва, 2010–2020, 2023 рр.

фічно фактичні, теоретичні та прогнозне значення рівня рентабельності виробництва продукції рослинництва та тваринництва, 2010–2020, 2023 рр. представлено на рис. 8.

Висновки

Отже, використання інструментарію матриці БКГ дозволяє визначити імпульси або зміни у фінансових показниках, які дозволяють планувати управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу особливо за кризових. Зміна основних показників діяльності є підставою розробки напрямків удосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємств з метою забезпечення стабільності їх роботи та сприяння інноваційного розвитку.

Список використаних джерел

1. Ложачевська О. М., Сафонова В. Є., Гнатенко І. А., Навроцька Т. А. Управління інноваційною економікою: стратегічні підходи до бізнес-процесів, кадрового менеджменту та конкурентоспроможності. *Агросвіт*. 2021. № 15. С. 14–19.
2. Пузирьова П. В. Оцінка сучасного стану лідируючих підприємств Асоціації «Укрлегпром» та рейтинг їх інноваційного потенціалу / П. В. Пузирьова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2020. – № 11 (234). – С. 46–57.
3. Охрімченко І. В., Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гнатенко І. А. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. *Економіка та держава*. 2021. № 8. С. 4–9.
4. Пузирьова П. В. Дослідження основних методів та підходів до процесу оцінки інноваційного потенціалу

промислових підприємств / П. В. Пузирьова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2020. – № 12 (235). – С. 34–47.

5. Пузирьова П. В. Основні фактори впливу на процес формування та розвитку інноваційного потенціалу інтегрованих структур бізнесу / П. В. Пузирьова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2020. – № 10 (233). – С. 72–81.

6. Ходаківська О. В., Гнатенко І. А., Дяченко Т. О., Сабій І. М. Моделі підприємництва в умовах інноваційної економіки та економіки знань: управління ресурсами та витратами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 5–11.

7. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior, M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. № 43(3). P. 403–414.

8. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 192–198.

References

1. Lozhachevska O., Safonova V., Hnatenko I., Navrotska, T. (2021). Management of innovative economy: strategic approaches to business processes, personnel management and competitiveness. *Agrosvit [Agroworld]*, 15,14–19.
2. Puzyryova P.V. (2020). Assessment of the current state of leading enterprises of the Ukrlegprom Association and rating of their innovative potential. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini* №11 (258)/2022

nya rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine], 11 (234), 46–57.

3. Okhrimenko I., Vdovenko N., Ovcharenko I., Hnatenko I. (2021). Innovations in the system of strategic security management of the national economy in the conditions of risks and uncertainty of globalization. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and state], 8, 4–9.

4. Puzyryova P.V. (2020). Research of basic methods and approaches to the process of assessment of the innovative potential of industrial enterprises. Formation of market relations in Ukraine [Formation of market relations in Ukraine], 12 (235), 34–47.

5. Puzyryova P. V. (2020). Main factors of influence on the process of formation and development of innovative potential of integrated business structures. Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine], 10 (233), 72–81.

6. Khodakivska O., Hnatenko I., Diachenko T., Sabii I. (2021). Entrepreneurship models in the conditions of innovative economy and knowledge economy: resource and cost management. *Investytsii: praktyka ta dosvid* [Investments: practice and experience], 15, 5–11.

7. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43(3), 403–414.

8. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos-Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID-19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

Дані про авторів

Скрипник Вікторія Віталіївна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Полтава, Україна

Бєбко Світлана Вікторівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Лєвченко Вероніка Володимирівна,

аспірант, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, м. Київ, Україна

Василенко Сергій Олександрович,

аспірант, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, м. Київ, Україна

Data about the authors

Viktoriia Skrypnyk,

PhD (Economics), Associate Professor, Department of Finance, Accounting and Banking Luhansk Taras Shevchenko National University, Poltava, Ukraine

Svitlana Bebko,

PhD (Economics), Associate Professor, Department of Smart Economics, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

Veronika Levchenko,

Postgraduate student State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling, Kyiv, Ukraine

Serhii Vasylenko,

Postgraduate student State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling, Kyiv, Ukraine

УДК 65.015.3

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624545>

ТКАЧЕНКО В.І.

Кадрова безпека в контексті гістерезису управлінської системи підприємств агропродовольчої сфери з урахуванням темпорального чиннику

Актуальність теми дослідження. Дослідження питання кадрової безпеки в контексті гістерезису управлінської системи підприємств агропродовольчої сфери з урахуванням темпорального чиннику обумовлюється відсутністю єдиного підходу до реалізації алгоритму даного процесу.

Постановка проблеми. Окрім факторів формування кадрової безпеки, в період криз і біфуркацій особливо важливим є персональний рівень відповідальності. Отже, для отримання об'єктивної оцінки рівня кадрової безпеки підприємства доцільно проводити моніторинг великої кількості показників, які всебічно аналізують стан підприємства агропродовольчої сфери, щоб в повній мірі врахувати системний характер його кадрової безпеки. Дане питання в контексті гістерезису

управлінської системи підприємств агропродовольчої сфери з урахуванням темпорального чиннику обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити кадрову безпеку в контексті гістерезису управлінської системи підприємств агропродовольчої сфери з урахуванням темпорального чинника.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: монографічний, аналізу і синтезу, систематизації.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Запропонований поділ показників кадрової безпеки дає підстави для формування окремих індикаторів, що елімінували б кадрові ризики за модусами та атрибутами через відповідний базис цінності та у відповідності до сигнаторики імпульсів щодо кожного рівня. Наприклад, для забезпечення високого рівня кадрової безпеки підприємств агропродовольчої сфери необхідними параметрами є: стабільність персоналу, його освітньо-кваліфікаційний рівень, трудова дисципліна і соціальний захист.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності підприємств агропродовольчої сфери для посилення кадрової безпеки.

Висновки за статтею. Узагальнюючи методики оцінки кадрової безпеки, систематизуємо дії з нейтралізації та попередження її ризиків на підприємствах агропродовольчої сфери: запобігання крадіжок, псування майна та деструктивних дій із боку персоналу підприємства; запобігання негативного впливу на економічну безпеку недостатньо кваліфікованих працівників підприємства, неефективного управління персоналом щодо збереження та розвитку інтелектуального потенціалу підприємства; запобігання ризиків і загроз, пов'язаних із персоналом, його інтелектуальним потенціалом, трудовими відносинами в цілому тощо.

Ключові слова: кадрова безпека, гістерезис, управлінська система, підприємства агропродовольчої сфери, темпоральний чинник.

TKACHENKO V.I.

Personnel security in the context of hysteresis of the management system of agro–food enterprises, taking into account the temporal factor

Relevance of the research topic. The study of the issue of personnel security in the context of the hysteresis of the management system of agro–food enterprises, taking into account the temporal factor, is conditioned by the lack of a single approach to the implementation of the algorithm of this process.

Formulation of the problem. In addition to the factors of personnel security formation, in the period of crises and bifurcations, the personal level of responsibility is especially important. Therefore, in order to obtain an objective assessment of the level of personnel security of the enterprise, it is advisable to monitor a large number of indicators that comprehensively analyze the state of the enterprise in the agro–food sector in order to fully take into account the systemic nature of its personnel security. This issue in the context of the hysteresis of the management system of agro–food enterprises, taking into account the temporal factor, determines the relevance of the research topic.

Setting the purpose and objectives of the study – to investigate personnel security in the context of hysteresis of the management system of agro–food enterprises, taking into account the temporal factor.

Research method or methodology. The article uses the following methods: monographic, analysis and synthesis, systematization.

Presentation of the main material (research results). The proposed division of personnel security indicators provides grounds for the formation of separate indicators that would eliminate personnel risks by modes and attributes through the appropriate basis of value and in accordance with the signature of impulses for each level. For example, to ensure a high level of personnel security of

agri–food enterprises, the necessary parameters are: staff stability, their educational and qualification level, labor discipline and social protection.

Field of application of results. *The results of the study can be used in the practical activities of agro–food enterprises to strengthen personnel security.*

Conclusions on the article. *Summarizing personnel security assessment methods, we systematize actions to neutralize and prevent risks at agro–food enterprises: prevention of theft, damage to property, and destructive actions by enterprise personnel; prevention of the negative impact on the economic security of insufficiently qualified employees of the enterprise, ineffective personnel management regarding the preservation and development of the intellectual potential of the enterprise; prevention of risks and threats related to personnel, their intellectual potential, labor relations in general, etc.*

Keywords: *personnel security, hysteresis, management system, agro–food enterprises, temporal factor.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Окрім факторів формування кадрової безпеки (професійна, інформаційна, соціально–мотиваційна безпека, безпека життєдіяльності, інтерперсональна безпека), в період криз і біфуркацій особливо важливим є персональний рівень відповідальності (професійні й особистісні компетенції, індивідуальна результативність праці, трудова конкурентоспроможність працівника, персональна трудова відповідальність працівника, права й обов'язки працівника). Отже, для отримання об'єктивної оцінки рівня кадрової безпеки підприємства доцільно проводити моніторинг великої кількості показників, які всебічно аналізують стан підприємства агропродовольчої сфери, щоб в повній мірі врахувати системний характер його кадрової безпеки. Дане питання в контексті гістерезису управлінської системи підприємств агропродовольчої сфери з урахуванням темпорального чинника обумовлює актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Стан захищеності кадрової безпеки визначається переважно двома групами показників: показниками кадрового складу і реалізації кадрового потенціалу, а також показниками ризиків та загроз кадровій безпеці [11, С. 9]. В процесі синтезу інтегрального показника доцільно використовувати аналітичний метод, який ґрунтується на виокремленні сукупності коефіцієнтів, визначенні їх граничних значень і мір вагомості, обчисленні групових індикаторів. Це дає змогу отримати узагальнений інтегральний показник, значення якого відповідає одному із 4 рівнів безпеки: високому, середньому, мінімальному або критичному [6, С.

8]. Саме для цього до показників кадрової безпеки і віднесено коефіцієнти гармонійності та вчасності виплат заробітної плати, співвідношення темпів зростання продуктивності та оплати праці, фінансових втрат з вини працівників та фізичного старіння кадрів, а також групами індикаторів соціальної захищеності працівників і безпечних умов праці. Таким чином, інтегральна оцінка включає 6 груп індикаторів: стабільність і лояльність персоналу, характеристика системи оплати праці, освітньо–інтелектуальний рівень працівників, ефективність використання персоналу, соціальна захищеність кадрів і безпечні умови праці [1; 3; 10; 12–14]. Актуальність даного питання посилюється в контексті гістерезису управлінської системи підприємств агропродовольчої сфери з урахуванням темпорального чиннику.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити кадрову безпеку в контексті гістерезису управлінської системи підприємств агропродовольчої сфери з урахуванням темпорального чиннику.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ю. А. Поскрипко розроблено методику визначення рівня забезпечення кадрової безпеки у системі економічної безпеки підприємства (далі КБ СЕПБ) на основі її інтегральної оцінки за групою індикаторів. За авторською методикою оцінка рівня забезпечення КБ СЕПБ залежить від трьох основних груп параметрів:

$$ESP = f(SP, SD, SL), \quad (1)$$

де ESP – рівень забезпечення КБ СЕПБ;

SP–індикатори рівня забезпечення КБ у процесі найму та адаптації персоналу;

SD–індикатори рівня забезпечення КБ у процесі розвитку та контролю персоналу;

SL – індикатори рівня забезпечення КБ у процесі мотивації та формування лояльності персоналу [11, С. 12].

Ю. А. Поскрипко навіть визначено рівень рентабельності забезпечення КБ СЕБП, на який переважно впливають такі індикатори: частка персоналу, який був прийнятий на роботу, проте звільнився за власним бажанням протягом випробувального терміну (зворотна залежність), питома вага витрат на навчання і розвиток персоналу та питома вага преміальної й бонусної частин заробітної плати [11, С. 16]. Параметри питомої ваги витрат на навчання персоналу та преміальної і бонусної частин заробітної плати за дослідженнями даного автора виявляють найбільший вплив на рівень рентабельності забезпечення КБ СЕБП, тому, на його думку, розвиток персоналу за рахунок навчання та удосконалення мотиваційного механізму підприємств можна розглядати як ключові компоненти механізму забезпечення КБ СЕБП агропродовольчої сфери [11, С. 16].

За дослідженнями О. О. Кравченко, КБ в системі менеджменту підприємств агропродовольчої сфери має орієнтуватися на ряд індикаторів, сформованих на основі елімінування кадрових ризиків:

- мобільність робочої сили (індекси руху працівників; індекси рівня прийому та вибуття працівників; індекси звільнення працівників за причинами; індекси попиту та пропозиції робочої сили);
- використання робочої сили (індекси використання робочого часу працівників; індекси кількості працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості; індекси рівня вимушеної неповної зайнятості; індекси втрат робочого часу з причин перебування в умовах вимушеної неповної зайнятості);
- рівень заробітної плати (індекси середньомісячної номінальної заробітної плати; індекси середньомісячної реальної заробітної плати; індекси середньомісячної заробітної плати штатних працівників; індекси кількості працівників, яким заробітна плата нарахована у межах прожиткового мінімуму; питома вага структурних складових фонду оплати праці; індекси середньомісячної заробітної плати за відпрацьовану годину);
- стан виплати заробітної плати (індекси заборгованості населенню із виплати заробітної плати та соціальних виплат; індекси заборгованості з виплати заробітної плати; співвідношення суми заборгованості з виплати заробітної плати до фон-

ду оплати праці; індекси заборгованості з виплати заробітної плати працівникам економічно активних підприємств за рахунок бюджетних коштів);

- стан зареєстрованих колективних договорів, трудових спорів і страйків (індекси кількості зареєстрованих колективних договорів; індекси кількості працівників, які охоплені колективними договорами; індекси кількості колективних трудових спорів) [8, С. 66–68].

Так, враховуючи необхідність компліментарного впливу формальних і неформальних інститутів, С. М. Ілляшенко описує оцінювання ЕБП за складниками: інтелектуальний – різні показники плинності кадрів, рівня НДКР, освіти персоналу тощо; кадровий – аналогічно попередньому, можливе їхнє об'єднання [4, С. 61; 7]. Головними групами критеріїв безпосередньо в кадровій безпеці є показники: чисельного складу персоналу та його динаміки; кваліфікації й інтелектуального потенціалу; ефективності використання персоналу; якості мотиваційної системи [5, С. 19].

Експліцитні негативні дії щодо інтересів об'єктів ЕБ, що потребують превентивного закріплення у відповідних показниках для уникнення інституційних пасток і попередження опортуністичної поведінки, на думку З. Б. Живко, наступні: відхилення величин установлених контрольних показників від граничних у негативний бік; збільшення амплітуди динаміки встановлених показників на величини, більші за допустимі; виникнення нез'ясованих фінансових, технологічних та інформаційних явищ і процесів; виникнення форс-мажорних обставин; нез'ясована або негативна поведінка окремих працівників і їхніх груп; виникнення конфліктних ситуацій між внутрішніми й зовнішніми суб'єктами бізнесу; підозрілий інтерес з боку зовнішніх суб'єктів до діяльності компанії, підрозділу, об'єкта, його персоналу, керівництва, інформації, матеріальних засобів і грошових коштів; факти розкрадань, пошкоджень майна, зникнення грошей і документів, інші неправомірні дії; спроби несанкціонованого доступу і використання внутрішньої інформації; виникнення проблем особистої безпеки працівників та ін. [5, С. 20].

Для оцінки та ідентифікації різнопланових ризиків, їх елімінування, агрегації та формування форсайт карти мутацій та мімікрії в економіко-часовому контенті розвитку на практиці застосовується багато спеціальних методів і технологій. Це і метод спонтанного визначення/виявлен-

ня можливих ризиків і дослідження бізнес-процесів з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх чинників виникнення ризику та їх впливу на підприємство агропродовольчої сфери. Популярними є опитування на основі спеціально розроблених анкет, а також галузевий аналіз, технічний аудит та інспекції. Для оцінки ризиків використовують маркетингові дослідження, моделювання взаємозалежностей, статистичний аналіз та аналіз загроз, SWOT, PEST, PESTLE FMEA аналіз, дерево подій та помилок. Ризики ідентифікують за допомогою мозкового штурму на основі їх класифікації. Інколи проводять серію інтерв'ю, на основі заздалегідь розроблених запитань. Корисним інструментом ідентифікації ризиків є метод Дельфі, який дозволяє досягти консенсусу і провести попередній аналіз безпеки, сформулювати список загроз і ризиків з урахуванням таких характеристик матеріалів, обладнання, які використовуються або вироблені в даному процесі або даній галузі, умов діяльності і взаємозв'язку між компонентами системи управління підприємством агропродовольчої сфери. ISO/IEC 31010:2009 пропонує використовувати HAZOP (дослідження небезпеки і працездатності), тобто структуроване і систематичне вивчення реакції системи, процесу, процедури або продукту на зміну ключових параметрів [2, С. 47].

Зокрема щодо методу HAZOP у дослідженні питань кадрової безпеки аналізується кожна частина проекту з метою виявлення відхилень, які можуть статися внаслідок досягнення бажаної продуктивності, їхні потенційні причини та можливі наслідки. Спрощеною альтернативою дослідженню HAZOP є структурований аналіз можливих варіантів (що-якщо). Використовується і більш узагальнюючий інструмент – «аналіз сценаріїв», що включає в себе аналіз та оцінку можливих варіантів, у тому числі на основі розроблення дескриптивних моделей очікувань майбутнього. Можливі сценарії майбутнього створюються за допомогою уяви або екстраполяції, а різні ризики аналізуються із припущенням, що ці сценарії можуть реалізуватися. Одним із широко використовуваних методів аналізу системних ризиків є «Дерево подій», в рамках якого здійснюється вступний аналіз відмов з метою визначення причин і наслідків можливого майбутнього відмови для загального системного ризику або надійності. В аналізі дерева подій використову-

ється схожа логіка і розрахунки, як в аналізі дерева помилок, при цьому відрізняється підхід. В останньому випадку застосовується дедуктивний підхід (від відмови системи до його причин), тоді як в аналізі дерева подій – індуктивний підхід (від стандартного відмови до її наслідків). Ще одним напівкількісним методом, що дозволяє оцінити ризики, пов'язані з небажаною подією або сценарієм, є аналіз рівнів надійності засобів захисту, за допомогою якого визначається достатність заходів контролю і пом'якшення ризику. Іншими кількісними методами, які можна використовувати для оцінки кадрового ризику на підприємствах агропродовольчої сфери, є аналіз Маркова, імітаційне моделювання методом Монте-Карло, аналіз чутливості, сценарний аналіз, FN-криві, Байєсові статистика і Байєсові мережі, аналіз надійності людини та індекси ризику. Відомою аудиторською Компанією Deloitte розроблена концепція управління ризиками, яка включає 9 принципів побудови Risk Intelligent-організації [2, С. 48].

Концепція Risk Intelligent-підприємства передбачає застосування єдиного визначення ризику, що однаково може застосовуватися для збереження або підвищення вартості підприємства агропродовольчої сфери. Водночас, на підприємстві агропродовольчої сфери застосовується єдина модель управління ризиками, що враховує всі внутрішні потреби підприємства агропродовольчої сфери. Концепція Risk Intelligent-підприємства будується на основі чіткого визначення та формалізації ключової ролі, зони відповідальності та повноважень з управління ризиками. Побудова Risk Intelligent-підприємства здійснюється на основі створення єдиного середовища, у якому підтримується діяльність всіх підрозділів і бізнес-функцій у сфері управління ризиками. Працівники, що відповідальні за впровадження концепції Risk Intelligent-підприємства мають володіти всіма необхідними навичками та вміннями щодо управління ризиками та нести відповідальність за розробку, впровадження та підтримку управління ризиками. В рамках Концепції передбачається солідарна відповідальність усіх структурних підрозділів за реалізацію програм управління ризиками, а окремі бізнес-процеси (наскрізні функції: фінанси, інформаційні технології, управління персоналом) повинні забезпечувати необхідний об'єм підтримки системи

управління ризиками. При цьому здійснюється постійний контроль за системою управління ризиками, у тому числі з метою виявлення та усунення її недоліків [2, С. 46–48].

Щодо методики визначення інтегрального показника кадрової безпеки підприємства агропродовольчої сфери, на думку В. В. Бондаренко–Берегович, слід використовувати соціальні індикатори економічної безпеки: рівень оплати праці по відношенню до середнього показника по галузі або економіці в цілому, рівень заборгованості по зарплаті, втрати робочого часу, структура кадрового потенціалу (вікова, кваліфікаційна) [2, С. 62]. Заважаючи на зазначений комплекс показників, в загальному переліку показників для моніторингу та оцінки системи безпеки серед внутрішніх загроз автор виділяє: застарілі методи та форми комунікації, викривлення інформації; невиконання норм виробітку, недодержання технологічних вимог та стандартів якості; раватизм, нанесення шкоди; конфлікти, невиконання домовленостей, несанкціонований виток інформації; нецільове використання коштів, порушення вимог регулятора усвідомлені (підробка документів) та неусвідомлені (помилки) [2, С. 66–67].

Конкретно щодо показників кадрово–інтелектуальної безпеки (автор поєднує кадрову та інтелектуальну безпеку в своєму дослідженні, вважаючи їх нерозривними через сучасні особливості розвитку економіки знань): продуктивність праці; коефіцієнт обороту кадрів; коефіцієнт зарплато віддачі; коефіцієнт освітнього рівня; частка витрат на внутрішню (зовнішню) науково–дослідну роботу у загальних витратах на виробництво продукції; коефіцієнт частки витрат на управління персоналом [2, С. 249].

Достатньо обґрунтованим є підхід, що запропонований Ю. Поскрипко, в якому виділено підсистеми індикаторів кадрової безпеки в контексті етапів управління персоналом на підприємстві агропродовольчої сфери, а саме: індикатори рівня забезпечення кадрової безпеки у процесі найму та адаптації персоналу (комплексність застосування оцінних технологій у процесі найму персоналу, частка персоналу, який був прийнятий на роботу, але не пройшов випробувальний термін через невідповідність кваліфікації вимогам посади або з інших причин, частка персоналу, який був прийнятий на роботу, але звільнився за власним бажанням протягом

випробувального терміну, частка персоналу, який був прийнятий на роботу, але порушував трудову дисципліну протягом випробувального терміну, питома вага витрат на залучення персоналу в сукупній величині витрат на забезпечення кадрової безпеки); індикатори рівня забезпечення кадрової безпеки у процесі розвитку та контролю персоналу (частка персоналу, який не пройшов атестацію, частка персоналу, який пройшов програми навчання та розвитку, частка персоналу, який пройшов кар'єрний розвиток на підприємстві, частка персоналу, який створив загрозу кадровій безпеці компанії через порушення або зловживання, питома вага витрат на навчання та розвиток персоналу в сукупній величині витрат на забезпечення кадрової безпеки); індикатори рівня забезпечення кадрової безпеки у процесі мотивації та формування лояльності персоналу (частка персоналу, який звільнився або був звільнений з усіх причин, рівень задоволеності персоналу, рівень лояльності персоналу, рівень залученості персоналу, питома вага преміальної та бонусної частин у структурі фонду оплати праці) [9, С. 69–70].

Дослідником В. М. Курепініним представлено авторське узагальнення сукупності показників для оцінки кадрової безпеки підприємства відповідно її складових:

- безпека життєдіяльності: рівень організації робочих місць; коефіцієнт трудової дисципліни; частка витрат на охорону праці у загальних витратах на персонал; коефіцієнт частоти травматизму; частка працівників, зайнятих в умовах, що не відповідають санітарногігієнічним нормам; темп зростання коефіцієнту професійної захворюваності персоналу; співвідношення фактичного фонду робочого часу 1–го працівника та максимально можливого; втрати робочого часу через хвороби;

- соціально–мотиваційна: питома вага заробітної плати у собівартості продукції; темп зростання середньомісячної заробітної плати; коефіцієнт співвідношення середнього рівня заробітної плати до середнього рівня по галузі; співвідношення темпів зростання фонду оплати праці та прибутку; частка додаткової зарплати в основній; частка працівників, які отримують пенсію; продуктивність праці; співвідношення темпів зростання продуктивності праці та заробітної плати; коефіцієнт плинності

персоналу; зарплатоємкість; частка витрат на культурно–побутове обслуговування працівників у загальних витратах на персонал; темп зростання коефіцієнту розвитку житлово–комунального господарства; частка відрахувань на соціальні заходи у загальній сумі витрат на персонал; рівень соціальної забезпеченості працівників; частка працівників, які працюють на умовах неповного робочого часу; частка позаштатних працівників та сумісників;

- професійна: коефіцієнт освітнього рівня працівників; частка працівників, яких навчено новим професіям на підприємстві; частка персоналу, зайнятого в НДДКР; частка витрат на навчання та підвищення кваліфікації; коефіцієнт винахідництва; коефіцієнт розвитку персоналу; рентабельність витрат на персонал; частка працівників, які пройшли професійне навчання або підвищили кваліфікацію; приріст вартості навчання на одного працівника; коефіцієнт укомплектованості кадрами;

- антиконфліктна безпека: рівень розвитку організаційної культури; рівень лояльності персоналу; рівень конфліктності на підприємстві; ступінь задоволеності працівників роботою; рівень соціальної напруженості на підприємстві; рівень згуртованості трудового колективу; ступінь задоволеності працівників стилем керівництва; частка зареєстрованих конфліктів [9, С. 77–78].

Дані висновки автор аргументує системним аналізом та узагальненням складових кадрової безпеки, серед яких він виділяє зокрема: безпеку здоров'я; фізичну безпеку; технологічну безпеку; кар'єрну безпеку; фінансову безпеку; адміністративно–незалежну безпеку; естетичну безпеку; інтелектуальну безпеку; пенсійно–страхову безпеку; патріотичну безпеку; антиконфліктну безпеку; психолого–комунікаційну безпеку [9, С. 28–29].

Автор Х. В. Жидецька взагалі виділяє 6 рівнів забезпечення безпеки: власники, акціонери; топ–менеджмент, керівництво; персонал; організація бізнес–процесів; операційна діяльність підприємства; облік, аналіз, аудит [6, С. 12].

Даний поділ дає підстави для формування окремих індикаторів, що елімінували б кадрові ризики за модусами та атрибутами через відповідний базис цінності та у відповідності до сигнаторики імпульсів щодо кожного рівня. Наприклад, для забезпечення високого рівня ка-

дрової безпеки підприємств агропродовольчої сфери необхідними параметрами є: стабільність персоналу, його освітньо–кваліфікаційний рівень, трудова дисципліна і соціальний захист [6, С. 13]. А для оцінки ризику, наприклад, службових зловживань (за методикою Midot) доцільно використовувати наступні індикатори: відвертість, розкрадання, організаційна толерантність, корпоративні норми [11, С. 10].

Висновки

Узагальнюючи продемонстровані методики оцінки кадрової безпеки, систематизуємо дії з нейтралізації та попередження ризиків кадрової безпеки підприємств агропродовольчої сфери:

- запобігання крадіжок, псування майна та деструктивних дій із боку персоналу підприємства;
- запобігання негативного впливу на економічну безпеку недостатньо кваліфікованих працівників підприємства, неефективного управління персоналом щодо збереження та розвитку інтелектуального потенціалу підприємства;
- запобігання ризиків і загроз, пов'язаних із персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами в цілому;
- запобігання службових зловживань і шахрайства працівниками (несанкціонований доступ, спроби зламу мережі, продаж інформації конкурентам тощо), викрадення та шантажу керівників/ключових фахівців;
- запобігання псуванню техніки, витоку комерційної інформації, кіберзлочинності, привласненні активів підприємства;
- недопущення розкрадання фінансових і матеріально–технічних засобів, знищення майна та цінностей, розголошення, втрати, витоку, спотворення/знищення службової інформації, порушення роботи технічних засобів; забезпечення виробничої діяльності, включаючи й засоби інформатизації.

Список використаних джерел

1. Ареф'єва О. В., Литовченко О. Ю. Кадрова складова в системі економічної машинобудівних підприємств. Актуальні проблеми економіки. 2008. № 11. С. 95–100.
2. Бондаренко–Берегович В. В. Управління економічною безпекою підприємств хлібопекарської галузі. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – економіка. Вінницький

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

національний аграрний університет. Вінниця, 2021. 298 с.

3. Бурда І. Я. Економічна безпека підприємства та місце в ній кадрової безпеки. Ефективна економіка. 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=743/> (дата звернення: 5.09.2022).

4. Дуб Б. С. Розвиток системи економічної безпеки агрохолдингів. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) зі спеціальності 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності». Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». Черкаси, Київ, 2021. 356 с.

5. Живко З. Б. Сучасні методи забезпечення надійності персоналу: навчальний посібник у схемах і таблицях. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 128 с.

6. Жидецька Х. В. Формування та оцінювання рівня соціально-трудової безпеки підприємства. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Тернопільський національний економічний університет Міністерства освіти і науки України, Тернопіль, 2016. 20 с.

7. Ілляшенко О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: 08.00.04; 21.04.02. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. Сєверодонецьк, 2016. 606 с.

8. Кравченко О. О. Оплата праці в контексті забезпечення кадрової безпеки. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Вищий навчальний заклад у кооперації «Полтавський університет економіки і торгівлі», Полтава, 2020. 220 с.

9. Курепін В. М. Управління кадровою безпекою аграрних підприємств. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, Харків, 2020. 180 с.

10. Мехеда Н. Г., Маренич А. І. Соціально-мотиваційні складові кадрової безпеки. Фінансовий простір. 2012. № 2 (6). С. 38–45.

11. Поскрипко Ю. А. Механізм забезпечення кадрової безпеки в системі економічної безпеки під-

приємств: Автореф. дис.... кан. екон. наук: 21.04.02; Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». К., 2016. 20 с.

12. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур. Львів: ЛБІ НБУ, 2004. 195 с.

13. Фень К. С. Формування і зміцнення економічної безпеки підприємств харчової промисловості. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Подільський державний аграрно-технічний університет, Кам'янець–Подільський, 2018. 273 с.

14. Халін С. В. Механізми та системи управління кадровою безпекою підприємств агропромислового виробництва. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка, Харків, 2019. 23 с.

References

1. Arefieva O. V., Lytovchenko O. Yu. (2008). Personnel component in the system of economic machine-building enterprises. *Aktual'ni problemy ekonomiky [Actual problems of the economy]*, 11, 95–100.

2. Bondarenko–Beregovych V. V. (2021). Management of economic security of enterprises in the bakery industry. Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 – economics. Vinnytsia National Agrarian University. Vinnytsia, 298.

3. Burda I. Ya. (2011). Economic security of the enterprise and the place of personnel security in it. *Efektivna ekonomika [Efficient economy]*, 10, URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=743/> (date of application: 5.09.2022).

4. Dub B. S. (2021). Development of the system of economic security of agricultural holdings. – Qualification work on manuscript rights. Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Economic Sciences (Doctor of Philosophy) on the specialty 21.04.02 «Economic security of subjects of economic activity». Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi, KROC University of Economics and Law. Cherkasy, Kyiv, 356.

5. Zhivko Z. B. (2019). Modern methods of ensuring personnel reliability: a study guide in diagrams and tables. Lviv: LvDUVS, 128.

6. Zhydetska H. V. (2016). Formation and evaluation of the level of social and labor security of the enterprise.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences in the specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by types of economic activity). Ternopil National Economic University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 20.

7. Ilyashenko O. V. (2016). Methodological principles of the formation and functioning of the mechanisms of the economic security system of the enterprise. Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences: 08.00.04; 21.04.02. Eastern Ukrainian National University named after Volodymyr Dahl. Severodonetsk, 606.

8. Kravchenko O. O. (2020). Payment of labor in the context of ensuring personnel security. Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences on the specialty 08.00.07 – demography, labor economics, social economy and politics. Poltava University of Economics and Trade Higher Educational Institution of the Association, Poltava, 220.

9. Kurepin V. M. (2020). Management of personnel safety of agricultural enterprises. Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences for the specialty 08.00.04 – economics and enterprise management (by type of economic activity). Kharkiv National Technical University of Economics named after Petpa Vasilenka, Kharkiv, 180.

10. Meheda N. G., Marenich A. I. (2012). Social and motivational components of personnel security. Finansovyy prostir [Financial space], 2 (6), 38–45.

11. Poppyrko Yu. A. (2016). The mechanism of ensuring personnel security in the system of economic se-

curity of enterprises: Autopef. dic.... can. econ. science: 21.04.02; Higher educational institution «KPOK University of Economics and Business». K., 20.

12. Reverchuk N. Y. (2004). Management of economic security of business structures. Lviv: LBI NBU, 195.

13. Fen K. S. (2018). Formation and strengthening of economic security of food industry enterprises. Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences in the specialty 08.00.04 economics and management of enterprises (by types of economic activity). Podilsk State Agrarian and Technical University, Kamianets–Podilskiy, 273.

14. Khalin S. V. (2019). Personnel security management mechanisms and systems of agro–industrial production enterprises. Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences in the specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by types of economic activity). Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petro Vasylenko, Kharkiv, 23.

Дані про автора

Ткаченко Володимир Ігорович,

аспірант кафедри менеджменту ім. І.А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Data about the author

Volodymyr Tkachenko,

Postgraduate student of I. Markina Department of Management, Poltava State Agrarian University, Ukraine, Poltava

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 330.341.1:004.9:311.11:005.54:005.336-029:3

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7624557>
КОЛОДІЙЧУК А.В.

Статистичні системи оцінки соціального потенціалу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в національну економіку

Предметом дослідження є статистичні системи оцінки соціального потенціалу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в національну економіку.

Метою дослідження є дослідити і узагальнити методичні прийоми побудови статистичних систем оцінки соціального потенціалу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, статистичний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті досліджено і узагальнено статистичні системи оцінки соціального потенціалу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в національну економіку. Зокрема, досліджено напрям і щільність кореляційного рангового зв'язку між рівнем інфляції та обсягом доходів від реалізації послуг підприємств поштово-зв'язкового сектору за методом порівняння паралельних рядів даних, який базується на розрахунку спеціальних коефіцієнтів Фехнера та рангової кореляції Спірмена. На підставі розрахунку спеціального коефіцієнта контингенції дано оцінку щільності зв'язку між типом телефонної мережі та масштабом доступності для населення домашніх телефонних апаратів.

Висновки. Розраховане значення коефіцієнта контингенції свідчить про те, що ми маємо дуже слабкий зворотній стохастичний зв'язок типом телефонної мережі та масштабом доступності для населення домашніх телефонних апаратів. Розраховане значення рангової кореляції Спірмена підтверджує присутність середнього оберненого зв'язку між взятими показниками (рівнем інфляції та обсягом доходів від реалізації послуг підприємств поштово-зв'язкового сектору), тобто не повної зворотної кореляції рангів. За результатами розрахованих коефіцієнтів Фехнера і Спірмена впливає, що існує середній зворотній зв'язок між рівнем інфляції та обсягом доходів від надання послуг поштово-зв'язкового сектору України.

Ключові слова: попит, соціальний потенціал, статистика, роботизація, фрілансери, контингенція, рангова кореляція, ризики.

Statistical systems for assessing the social potential of the introduction of information and communication technologies into the national economy

The subject of the research is the statistical systems for assessing the social potential of the introduction of information and communication technologies into the national economy.

The purpose of the study is to investigate and generalize methodological techniques for building statistical systems for assessing the social potential of the introduction of information and communication technologies.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the statistical method, and the method of summarizing data.

Work results. The paper examines and summarizes statistical systems for assessing the social potential of the introduction of information and communication technologies into the national economy. In particular, the direction and density of the correlation rank relationship between the level of inflation and the volume of income from the sale of services of enterprises of the postal and communication sector were investigated using the method of comparing parallel series of data, which is based on the calculation of special Fechner coefficients and Spearman rank correlation. Based on the calculation of the special contingency coefficient, an estimate of the connection density between the type of telephone network and the scale of accessibility for the population of home telephones is given.

Conclusions. The calculated value of the contingency coefficient indicates that we have a very weak inverse stochastic relationship between the type of telephone network and the scale of availability for the population of home telephones. The calculated value of Spearman's rank correlation confirms the presence of an average inverse relationship between the taken indicators (inflation level and the volume of income from the sale of services of companies in the postal and telecommunications sector), i.e. an incomplete inverse correlation of ranks. According to the results of the calculated coefficients of Fechner and Spearman, it follows that there is an average inverse relationship between the level of inflation and the amount of income from the provision of services in the postal and communications sector of Ukraine.

Keywords: demand, social potential, statistics, robotics, freelancers, contingency, rank correlation, risks.

Постановка проблеми. Соціальний потенціал впровадження ІКТ можна розглядати як сукупність декількох складових, насамперед освітньої. Вона включає всіх потенційних фахівців, які з часом будуть залучені до професійної роботи в ІТ-секторі. Так, статистика за 2017 рік показує, що за популярністю серед абітурієнтів спеціальність «комп'ютерні науки» знаходиться на 5-му місці (після економіки, правознавства, туризму і міжнародних відносин). В той же час спостерігаються певні кризові явища, пов'язані з демографічною кризою 1990-х років, і вони проявляються у падінні у 2016 році загальної кількості вступників до ВНЗ на 27% у порівнянні з 2012 роком; при цьому чисельність абітурієнтів на комп'ютерні спеціальності за цей же період впала на 6%. Не варто також недооцінювати перспективну (через два-три десятиліття) роботизацію робочих місць, яка, з одного боку, посилить продуктивність пра-

ці, а з іншого боку, негативно вплине на розвиток соціального потенціалу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти соціальної статистики та їхнє математичне обґрунтування активно вивчали й досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Ю. Вороненко, Ф. Гальтон, Ж. Гласс, П. Діаконіс, Б. Еверіт, В. Захожай, А. Зорська, А. Єріна, М. Кендал, Д. Кербі, Н. Ковтун, Р. Кулініч, Е. Лібанова, Б. Ліберська, К. Пірсон, Ч. Спірмен, Л. Удотова, Г. Фехнер, А. Яриновський та ін. Кластерний аналіз підприємств за рівнем їхньої фінансової стійкості та інші статистичні системи оцінки підприємницьких ризиків досліджували Прохорова В.В., Шакіна М.Ю., різні аспекти проявів економічного ризику в галузях економіки України вивчали Великоіваненко Г.І., Вітлінський В.В., Головач Т.В., Ілляшенко С.М., Кучеренко В.Р., Лук'янова В.В., Наконечний С.І., Осипов В.І. та інші на-

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Однак, питання вивчення статистичних систем оцінки соціального потенціалу впровадження інформаційно–комунікаційних технологій в національну економіку залишаються недостатньо розглянутими і тому потребують якісно нового рівня досліджень.

Мета статті – дослідити і узагальнити методичні прийоми побудови статистичних систем оцінки соціального потенціалу впровадження інформаційно–комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. За результатами опитування сайту пошуку роботи в Україні «Work.ua» [11], 28% опитаних вітчизняних роботодавців готові придбати машин–роботів і лише половина – 53% респондентів віддадуть перевагу людській праці. Це безумовно створює різноманітні загрози – від втрати роботи працівниками ІТ–сфери до втрати купівельної спроможності населення для придбання ІКТ–послуг та комп’ютерно–комунікаційних товарів.

Тим часом великі транснаціональні корпорації вже на сьогодні вдало використовують працю роботів. Наприклад, існує 8%–ризик [11] зникнення журналістської професії як такої через роботів–журналістів, тобто спеціальні комп’ютерні програми (такого типу, як «WordSmith», «RADAR», які вже встигли здійснити цілу революцію у сфері журналістики та її комп’ютеризації), здатні швидко акумулювати, опрацьовувати і самостійно «писати» готові журналістські повідомлення в засобах масової інформації. Ще один яскравий приклад – це новітні роботи–квадрокоптери, здатні ефективно замінити військових на полі бою, бо ними можна дистанційно застосовувати різні види стрілецької зброї, а їхня експлуатація регламентована ультрасучасною інформаційною системою керування подібними об’єктами «TIKAD» [1] від американської корпорації «DukeRobotics».

За такого розвитку подій підтримати попит на соціальний потенціал допомагають знову ж таки інформаційні технології. Це веб–ресурси з опе-

ративного пошуку фрілансерів, тобто «вільних» фахівців–програмістів, веб–дизайнерів, копірайтерів, мобільних розробників, комп’ютерних техніків, digital–маркетологів, веб–архітекторів тощо. Сюди належать такі відомі інтернет–ресурси, як «Upwork», «Youdo.com», «Elance.com», «FL.ru», «Toptal.com», «Біржа фрілансу «Freelancehunt.com», «Joomlancers», «Programmer Meet Designer» та «Фріланс–біржа «QVP.ua», які набули значного поширення в Україні.

За даними «Upwork» [12], у 2017 році в нашій державі нараховувалось всього 190 тис. фрілансерів, а сама країна опинилась на четвертому місці у світі, після Індії, США та Філіппін. Із цього загального числа зареєстрованих фрілансерів 25% (тобто 47500 осіб) уже активно працюють на замовлення. Найбільше фрілансерів нараховується у Києві (17,02%), Харкові (7,89%), Запоріжжі (5,19%), Львові (4,32%) та Одесі (2,84%). 83% від загальної чисельності українських фрілансерів – це безпосередньо ІТ–шники, решта – часто пов’язані з ІКТ спеціалісти, такі як маркетологи соціальних мереж, а також інженери, архітектори, дизайнери, сучасна робота яких багато в чому ґрунтується на використанні комп’ютерних технологій.

На підставі розрахунку спеціального коефіцієнта контингенції (K) дамо оцінку щільності зв’язку між типом телефонної мережі та масштабом доступності для населення домашніх телефонних апаратів (табл. 1).

За даними таблиці 1 маємо:

$$K = \frac{6214,3 * 116,7 - 941,5 * 1501,2}{\sqrt{7155,8 * 1617,9 * 7715,5 * 1058,2}} = -0,07.$$

Розраховане значення коефіцієнта контингенції свідчить про те, що ми маємо дуже слабкий зворотній стохастичний зв’язок.

Також розраховуємо ще один коефіцієнт взаємного спряження між альтернативними ознаками – коефіцієнт асоціації.

$$A = \frac{6214,3 * 116,7 - 941,5 * 1501,2}{6214,3 * 116,7 + 941,5 * 1501,2} = -0,32;$$

Таблиця 1. Розрахунок коефіцієнта контингенції за даними 2015 року *

Тип телефонної мережі	Кількість, тис.		Разом
	Домашні телефонні апарати	Недомашні телефонні апарати	
Міська мережа	6214,3	1501,2	7715,5
Сільська мережа	941,5	116,7	1058,2
Разом	7155,8	1617,9	8773,7

* складено автором

Таблиця 2. Розрахункова таблиця для обчислення коефіцієнтів Фехнера і Спірмена *

Роки	Індекс споживчих цін (інфляції), x	Обсяги доходів від реалізації послуг пошти і зв'язку, млн. грн., y	Знаки відхилень		Ранги		d	d ²
			По x	По y	По x	По y		
2009	112,3	46319,25	+	-	5	1	4	16
2010	109,1	47418,6	+	-	4	2	2	4
2011	104,6	50281,0	-	+	3	3	0	0
2012	99,8	52271,1	-	+	1	4	-3	9
2013	100,5	52492,3	-	+	2	6	-4	16
2014	124,9	52434,0	+	+	6	5	1	1
Сума	651,2	301216,25	-	-	-	-	-	46
Середнє значення	108,5	50202,708						

* складено автором

що підтверджує наявність стохастичного зворотного зв'язку між ознаками.

При рівні значущості $\alpha = 0,05$ й $V = (2-1)*(2-1)=1$ ступенів вільності отримуємо: $X^2_{\text{табл.}} = 3,84$. $X^2_{\text{розр.}} = nK^2 = 8773,7 * (-0,07)^2 = 42,99$.

Оскільки $X^2_{\text{розр.}} > X^2_{\text{табл.}}$, то наявність зв'язку між типом телефонної мережі та масштабом доступності для населення домашніх телефонних апаратів підтверджується.

Додатково дослідимо напрям і щільність кореляційного рангового зв'язку між рівнем інфляції та обсягом доходів від реалізації послуг підприємств поштово-зв'язкового сектору. Для цього використаємо метод порівняння паралельних рядів даних, який базується на розрахунку спеціальних коефіцієнтів Фехнера та рангової кореляції Спірмена і оцінці їх значень (табл. 2).

З таблиці 2 підраховуємо кількість співпадінь знаків, тому $C=1$, а решта – неспівпадіння, тобто маємо: $H=5$. По результату коефіцієнт Фехнера обчислюємо:

$$K_f = (1-5)/(1+5) = -4/6 = -0,67,$$

що означає виявлення середнього оберненого зв'язку між досліджуваними показниками.

Тепер визначаємо рангову кореляцію Спірмена:

$$R = 1 - ((6 * 46) / (6 * (36 - 1))) = -0,31.$$

Таким чином, розраховане значення рангової кореляції Спірмена підтверджує присутність середнього оберненого зв'язку між взятими показниками (рівнем інфляції та обсягом доходів від реалізації послуг підприємств поштово-зв'язкового сектору), тобто неповної зворотної кореляції рангів.

Висновки

Розраховане значення коефіцієнта контингенції свідчить про те, що ми маємо дуже слаб-

кий зворотній стохастичний зв'язок типом телефонної мережі та масштабом доступності для населення домашніх телефонних апаратів. Розраховане значення рангової кореляції Спірмена підтверджує присутність середнього оберненого зв'язку між взятими показниками (рівнем інфляції та обсягом доходів від реалізації послуг підприємств поштово-зв'язкового сектору), тобто неповної зворотної кореляції рангів. За результатами розрахованих коефіцієнтів Фехнера і Спірмена впливає, що існує середній зворотній зв'язок між рівнем інфляції та обсягом доходів від надання послуг поштово-зв'язкового сектору України.

Список використаних джерел

1. Американці зробили з дронів ідеальних солдатів. Знай.UA: сайт. 10.09.2017.URL:<https://znaj.ua/techno/amerykanci-zrobyly-z-droniv-idealnyh-soldativ>
2. Бикова В. Г., Курячий Є. В., Ряснянський Ю. М. Інноваційне управління ресурсним обміном в економічних системах. Фінанси України. 2009. № 3. С. 101–108.
3. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2020. 161 с.
4. Гаврилко П.П., Колодійчук А.В., Лазур С.П., Важинський Ф.А. Міжнародна економіка в таблицях, схемах, формулах, задачах і прикладах: навчальний посібник. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2019. – 258 с.
5. Колодійчук А. В., Гуштан Т.В., Молнар О.С., Василюх Н.В., Чобаль Л.Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2021. 189 с.
6. Колодійчук А. В., Молнар О. С., Домище-Медяник А. М., Смочко В. Ю., Ценклер Н. І. Міжнародний стра-

тегічний менеджмент: підручник. Львів: Вид-во ННБК «АТБ», 2022. 184 с.

7. Колодійчук А. В., Молнар О. С., Рибаківа Л. П., Ценклер Н. І., Югас Е. Ф. Міжнародне підприємництво: підручник. Львів: Вид-во ННБК «АТБ», 2022. 191 с.

8. Колодійчук А. В. Інноваційний розвиток промисловості: завдання управління при врахуванні умов недосконалої конкуренції: монографія. Львів: Ліга–Прес, 2015. 324 с.

9. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник. К.: 2005. 352 с.

10. Лук'янова В. В., Головач Т. В. Економічний ризик. К.: Академвидав, 2007. 464 с.

11. Третина роботодавців готові замінити підлеглих на роботів. Ukrinform: сайт. 06.07.2017. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2260965>

12. Hire Freelancers @ Get Freelance Jobs Online. Upwork.com: Website. 2021. URL: <https://www.upwork.com>

13. Liberska B. (Red.). Globalizacja a korporacje transnarodowe. Globalizacja – mechanizmy i wyzwania. Warszawa: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2002.

References

1. Amerykantsi zrobyli z droniv ideal'nykh soldativ [The Americans have made ideal soldiers out of drones] (2017, Sep 10). Znaj.UA: Website. Retrieved from <https://znaj.ua/techno/amerykanci-zrobyli-z-droniv-idealnyh-soldativ> [in Ukrainian].

2. Bykova, V. H., Kuryachyy, Ye. V., & Ryasnyansky, Yu. M. (2009). Innovatsiynne upravlinnya resursnym obminom v ekonomichnykh systemakh [Innovative management of resource exchange in economic systems]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 3, 101–108. [in Ukrainian].

3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynskyy, F. A., & Indus, K. P. (2020). Mizhnarodni finansy i finansovy menedzhment v zadachakh ta prykladakh [International Finance and Financial Management in Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

4. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Lazur, S. P., & Vazhynskyy, F. A. (2019). Mizhnarodna ekonomika v tablytsyakh, skhemakh, formulakh, zadachakh I prykladakh [International Economics in Tables, Schemes, Formulas, Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

5. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].

6. Kolodiychuk, A. V., Molnar, O. S., Domishche–Medyanyk, A. M., Smochko, V. Yu., & Zenkler, N. I. (2022). Mizhnarodny stratehichnyy menedzhment [International strategic management]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V., Molnar, O. S., Rybakova, L. P., Tsenkler, N. I., & Yuhas, E. F. (2022). Mizhnarodne pidpryyemnytstvo [International entrepreneurship]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V. (2015). Innovatsiynny rozvytok promyslovosti: zavdannya upravlinnya pry vrakhuvanni umov nedoskonaloyi konkurenciyi [Innovative development of industry: the tasks of management taking into account the conditions of imperfect competition]. Lviv: League Press. [in Ukrainian].

9. Krasnokutska, N. S. (2005). Potentsial pidpryyemstva: formuvannya ta otsinka [Potential of the enterprise: formation and assessment]: Manual. Kyiv. [in Ukrainian].

10. Lukyanova, V. V., & Holovach, T. V. Ekonomichnyy ryzyk [Economic risk]. Kyiv: Akademvydav, 2007. [in Ukrainian].

11. Tretyna robotodavtsiv hotovi zaminyty pidlehykh na robotiv [A third of employers are ready to replace subordinates with robots] (2017, Jul 06). Ukrinform: Website. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2260965> [in Ukrainian].

12. Hire Freelancers @ Get Freelance Jobs Online (2021). Upwork.com: Website. Retrieved from <https://www.upwork.com>

13. Liberska, B. (Ed.) (2002). Globalizacja a korporacje transnarodowe [Globalization and transnational corporations]. In: *Globalization – mechanisms and challenges [Globalizacja – mechanizmy i wyzwania]*. Warsaw: Polish Economic Society. [in Polish].

Дані про автора

Колодійчук Анатолій Володимирович,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно–економічний інститут Державного торговельно–економічного університету

e-mail: kolodiychuka@i.ua

Data about the author

Anatoliy Kolodiychuk,

Ph.D. of Economics, Associate Professor of Uzhhorod Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics

e-mail: kolodiychuka@i.ua

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПЕТРАКОВСЬКА О. В. Формування облікової політики в банках України.....	5
ЗОРИНА О.А. Маржинальний аналіз як важливий інструмент прийняття управлінських рішень.....	11
ЛОГОША Р. В. Європейський досвід професійної підготовки маркетологів у закладах вищої освіти.....	17
ПЛАХОТНИКОВА Л. О. Digital – маркетинг у глобальних процесах інформатизації світової економіки.....	22
КОВАЛЬЧУК І. В. Інтегрована корпоративна звітність бізнесу: проблеми та перспективи	27

Інноваційно-інвестиційна політика

ЖИВКО З. Б., ПИСАРЕНКО В. В., САВЕНКО О. А., ШПОРТЮК Н. Л. Моделювання системи безпекового стратегічного управління інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в глобалізаційних умовах економіки знань	37
САФОНОВА В. Є., БУЧНІВ М. М., ПРОКОПЕНКО О. В., СЕРГІЄНКО С. С. Організаційно-економічні напрями заощадження енергії як фактор підвищення капіталізації інноваційно орієнтованих підприємств агропродовольчої сфери в умовах безпекового управління та змін у логістиці.....	45
КУКСА І. М., ЛЕВКІВ Г. Я., ТЕЛІЧКО Н. О. Моделювання інноваційного кластерного розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації та цифровізації.....	52

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

МАЛЯРЧУК І. І., СТЕЦІВ Л. П. Аналітичні можливості фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва.....	62
ПУЗИРЬОВА П. В. Організаційно-економічні аспекти управління, ефективності використання та розвитку персоналу на підприємстві в умовах воєнного стану.....	70
КЛИМЕНЧУКОВА Н. С., ГНАТЕНКО І. А., ОСТРЯНИНА С. В., СОКОЛОВСЬКИЙ Є. К. Моделювання впливу виробничих та реалізаційних модусів на систему управління підприємством в умовах інноваційної економіки.....	77
ТІТЕНКО З. М. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства.....	85
СКРИПНИК В. В., БЕБКО С. В., ЛЕВЧЕНКО В. В., ВАСИЛЕНКО С. О. Антикризове управління конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу.....	90
ТКАЧЕНКО В. І. Кадрова безпека в контексті гістерезису управлінської системи підприємств агропродовольчої сфери з урахуванням темпорального чиннику	100

Соціально-трудова проблеми

КОЛОДІЙЧУК А. В. Статистичні системи оцінки соціального потенціалу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в національну економіку.....	109
---	-----

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PETRAKOVSKA O. V. Formation of accounting policy in banks of Ukraine	5
ZORINA O. A. Marginal analysis as an important tool management decision-making	11
LOHOSHA R. V. European experience of professional training of marketers in higher education institutions	17
PLAKHOTNIKOVA L. O. Digital – marketing in global information processes world economy	22
KOVALCHUK I. V. Integrated corporate business reporting: challenges and prospects	27

Innovation and investment policy

ZHYVKO Z. B., PYSARENKO V. V., SAVENKO O. A., SHPORTIUK N. L. Modeling of the security strategic management system of innovatively oriented agro–food enterprises in the globalization conditions of the knowledge economy	37
SAFONOVA V. Ye., BUCHNIEV M. M., PROKOPENKO O. V., SERHIENKO S. S. Organizational and economic directions of energy saving as a factor in increasing the capitalization of innovatively oriented agro–food enterprises in the conditions of safety management and changes in logistics	45
KUKSA I. M., LEVKIV H. Ya., TELICHKO N. O. Modeling of Innovative Cluster Development of Agro–Industrial Complex in the Conditions of Globalization and Digitalization	52

Economic problems of development of branches and types of economic activity

MALYARCHUK I. I., STETSIV L. P. Analytical possibilities of financial statements of a small business entity	62
PUZYROVA P. V. The organizational and economic aspects of management, efficiency of use and development of personnel at the enterprise under martial law	70
KLYMENCHUKOVA N. S., HNATENKO I. A., OSTRYANINA S. V., SOKOLOVSKYI Ye. K. Modeling the impact of production and implementation modes on the business management system in the conditions of the innovative economy	77
TITENKO Z. M. The mechanism of managing the financial security of the enterprise	85
SKRYPNYK V. V., BEBKO S. V., LEVCHENKO V. V., VASYLENKO S. O. Anti–crisis management of the competitiveness of enterprises of the agro–industrial complex	90
TKACHENKO V. I. Personnel security in the context of hysteresis of the management system of agro–food enterprises, taking into account the temporal factor	100

Social-labor problems

KOLODIYCHUK A. V. Statistical systems for assessing the social potential of the introduction of information and communication technologies into the national economy	109
--	-----

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.

2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.

3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

– назва статті та анотація на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;

– ключові слова на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);

– *постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;

– *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– *формування цілей статті* (постановка завдання);

– *виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– *висновки з даного дослідження* і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;

– *список використаних джерел* (українською та англійською мовами).

4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.

5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.

6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).

7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.

8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.

9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.

10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.

11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.

12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді. Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.

13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.

14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.

15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт збірника наукових праць: <http://ndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– *problem statement in general* and its connection with important or practical tasks;
– *analysis of recent researches and publications* in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– *formation of the goals of the article* (statement of the task);
– *an outline of the main research material* with the full justification of the obtained scientific results;
– *conclusions from this study* and prospects for further investigation in this direction.
– *list of used sources, references*
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№11 (258) 2022 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 28.11.2022 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 13,83.
Гарнітура Europe. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No.11 (258) 2022

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 28.11.2022.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 13,83.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net